

Tájékoztató a pénzügyi szektor 1999. évi fejlődéséről

**A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének kiadványa
1027 Budapest, Csalogány u. 9–11.
Telefon: 267-2888 Fax: 267-2927**

©Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete

Minden jog fenntartva.

Tartalom

1. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének bemutatása	6
1.1. A felügyelet alapvető céljai, működésének elvei.....	6
1.2. A felügyelet szervezeti felépítése, vezetői	6
2. Az elődszervezetek tevékenysége 1999-ben	2
2.1. Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet.....	2
2.2. Állami Biztosításfelügyelet	4
2.3. Állami Pénztárfelügyelet	4
2.4. Ellenőrzés és felügyelet	6
2.4.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet ellenőrzési tevékenysége és tapasztalatai	1
2.4.1.1. Bankok	2
2.4.1.2. Szövetkezeti hitelintézetek	3
2.4.1.3. Szakosított hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások	3
2.4.1.4. Befektetési vállalkozások	3
2.4.1.5. Befektetési alapok és kibocsátók	4
2.4.2. Az Állami Biztosításfelügyelet ellenőrzési tevékenysége és tapasztalatai	5
2.4.2.1. Folyamatos ellenőrzés	5
2.4.2.2. Beszámolók ellenőrzése	5
2.4.2.3. A biztosítási alkuszok beszámolóinak ellenőrzése	5
2.4.2.4. Átfogó ellenőrzés	5
2.4.2.5. Termékellenőrzés	6
2.4.3. Az Állami Pénztárfelügyelet ellenőrzési tevékenysége és tapasztalatai.....	6
2.4.3.1. Magánnyugdíjpénztárak	7
2.4.3.2. Önkéntes nyugdíjpénztárak	7
2.4.3.3. Egészség- és önszegélyező pénztárak	8
2.5. Engedélyezés és jogérvényesítés.....	8
2.5.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet engedélyezési és jogérvényesítési tapasztalatai	8
2.5.2. Az Állami Biztosításfelügyelet engedélyezési és jogérvényesítési tapasztalatai	9
2.5.3. Az Állami Pénztárfelügyelet engedélyezési és jogérvényesítési tapasztalatai	10
2.6. Fogyasztóvédelem és panaszügyintézés.....	10
2.6.1. Ügyfélszolgálat	11
2.6.2. Panaszügyintézés.....	11
2.6.2.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet panaszügyintézési tapasztalatai.....	11
2.6.2.2. Az Állami Biztosításfelügyelet panaszügyintézési tapasztalatai	12
2.6.2.3. Az Állami Pénztárfelügyelet panaszügyintézési tapasztalatai	13
2.7. Nemzetközi együttműködés.....	13
2.7.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet nemzetközi kapcsolatai.....	14
2.7.2. Az Állami Biztosításfelügyelet nemzetközi kapcsolatai	15
2.7.3. Az Állami Pénztárfelügyelet nemzetközi kapcsolatai	15
3. A felügyelt piacok és intézmények legfőbb kockázati tényezői	16
3.1. A pénzügyi intézmények és piacok makrogazdasági környezete.....	16
3.2. Hitelintézetek.....	17
3.3. Befektetési vállalkozások.....	18
3.4. Befektetési alapok	19
3.5. Biztosítási piac.....	19
3.6. Pénztári szféra	20

4. A felügyelt szektorok 1999. évi tevékenysége	21
4.1. A hitelintézetek fejlődése 1999-ben	21
4.1.1. Általános jellemzők.....	22
4.1.1.1. A hitelintézetek eszközei.....	24
4.1.1.2. A hitelintézetek forrásai	25
4.1.1.3. Devizapozíció	25
4.1.2. A hitelintézetek mérlegen kívüli aktivitása	26
4.1.3. A hitelintézetek portfóliója.....	27
4.1.3.1. A bankok portfóliója	27
4.1.3.2. A szövetkezeti hitelintézetek portfóliója	29
4.1.4. A hitelintézetek eredménye és jövedelmezősége	29
4.1.4.1. Kamateredmény.....	32
4.1.4.2. Nettó céltartalékképzés.....	33
4.1.4.3. Egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási tevékenység eredménye.....	33
4.1.4.4. Működési költségek.....	34
4.1.5. Tőkehelyzet.....	35
4.2. A befektetési vállalkozások fejlődése 1999-ben	37
4.2.1. A befektetési vállalkozások száma.....	38
4.2.2. A befektetési vállalkozások mérlegszerkezete	38
4.2.2.1. A befektetési vállalkozások eszközei	38
4.2.2.2. A befektetési vállalkozások forrásai.....	40
4.2.3. Mérlegen belüli kockázatok	40
4.2.4. Céltartalékok	41
4.2.5. Eredmény	42
4.2.6. A befektetési vállalkozások tőkehelyzete.....	44
4.2.7. Jövedelmezőség.....	45
4.3. Kibocsátások alakulása 1999-ben	46
4.3.1. Részvénykibocsátások.....	46
4.3.2. Kötvénykibocsátások	47
4.4. A befektetési alapok teljesítménye 1999-ben	48
4.5. A biztosítási piac fejlődése 1999-ben	50
4.5.1. Biztosító részvénytársaságok	50
4.5.1.1. Piaci aktivitás	51
4.5.1.2. Termékfejlesztés.....	53
4.5.1.3. Díjbevételek.....	53
4.5.1.4. Kárfizetések.....	56
4.5.1.5. Kárhányad	57
4.5.1.6. Költségek.....	57
4.5.1.7. Hazai viszontbiztosítások	58
4.5.1.8. A biztosítástechnikai tartalékok és a biztonsági tőke befektetései	59
4.5.1.9. Szolvencia-megfelelőség.....	59
4.5.1.10. Tőkemegfelelés	60
4.5.1.11. Jövedelmezőség.....	61
4.5.2. Egyesületek	61
4.5.2.1. Díjbevétel, kárfizetés, viszontbiztosítás	62
4.5.2.2. Egyesületek befektetései	62
4.5.3. Biztosítási alkuszok.....	62
4.6. A pénztárak fejlődése 1999-ben.....	63
4.6.1. Út a jelenig	63
4.6.2. Magánnyugdíjpénztárak	64
4.6.3. Önkéntes kölcsönös biztosító pénztárak	68

Előszó

1999 végén parlamenti döntés született: létre kell hozni a teljes magyar pénzügyi szektort felügyelő szervezetet, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletét. Az integrált felügyelet 2000 áprilisától immár a bank-, az értékpapír-, a biztosítási- és a nyugdíjpénztári piacok, vagyis a pénzügyi szektor egészének zavartalan működéséért felel.

A felügyeleti integrációt a piacon jelenlévő pénzügyi csoportok egyre több területet felölelő szolgáltatásai, a pénzügyi tevékenységek közötti korábbi határvonalak fokozatos elmosódása, az új típusú kockázatok megjelenése tette indokolttá. Az országhatárokon átnyúló pénzügyi műveletek térnyerése, az egyre gyorsuló pénzügyi innováció, a piacokon lezajló jelentős koncentrációs folyamatok új kihívást jelentenek, melyre a pénzügyi szektor egészét átlátni képes, a kockázatok teljességét figyelni tudó egységes felügyelet tud megfelelően reagálni. A vegyes profilú pénzügyi konglomerátumok világszerte az egyes szektorokon átnyúló, mind átfogóbb felügyelést kívánnak meg. A nemzetközi pénzügyi életben az utóbbi időben az egyes nemzeti felügyeleti tevékenysége felértékelődött, munkájuk minősége egy-egy nemzetgazdaság sérülékenységének vagy éppen stabilitásának fokmérőjévé is vált.

A sajtó híradásaiban gyakran csak „szuperfelügyeletként” aposztrofált új szervezet céljai világosak: biztosítani kell a teljes pénzügyi szektor zavartalan működésének és a mintegy 1000 felügyelete alá tartozó pénzügyi szervezet ügyfeleinek védelmét. Feladata a piacok átláthatóságának és a tisztességes, szabályozott piaci verseny előmozdítása, az esetlegesen jelentkező, a szektort veszélyeztető kockázatok érzékelése és időben történő kiszűrése. A bizalom olyan töke a szektorban, amely aligha számszerűsíthető, jogszabályban nem előírható, mégis a lelke közös szakmánknak, nélküle a piacok nem működhetnének zavarok nélkül. A tartós pénzügyi stabilitás, a pénzügyi piacok egészébe vetett bizalom fenntartása egyaránt meghatározó érdeke a felügyeletnek, a piacon működő intézményeknek és a fogyasztóknak. Munkatársaimmal együtt tudatában vagyunk: e komoly feladatnak csak a pénzügyi szektor szereplőivel együttműködve felelhetünk meg. Ezért is szeretném megvalósítani, hogy néhány fontos, a szektor egészét érintő kérdéskörben alkotó párbeszéd jöjjön létre a felügyelet és a piaci szereplők között.

Nem volt könnyű a kinevezésem – 2000. május 1-je – óta eltelt időszak. Működésbe kellett hozni az új intézményi és szervezeti keretek között az egységes felügyeletet, össze kellett fésülni az elődszervezetek némileg eltérő felügyeleti kultúráját – megőrizve minden terület korábbi értékeit – úgy, hogy eközben a piac ne érezze ennek hátrányait. A munka során nagy segítséget jelentett az itt dolgozók és elődeim, Szalkai István, Asztalos László és Radnai György áldozatos munkája, melyért köszönet illeti őket.

A jogelőd felügyelet korábbi tevékenységének egyik legnagyobb erénye a felügyelt szektorok és intézményeik alapos és elmélyült ismerete volt. Ezt bizonyítják az egykori vizsgálati jelentések, elemzések és publikációk. Meggyőződésem: ezeket az értékeket az új felügyelet keretei között is meg kell őrizni, és teret kell adni az eltérő területeken felgyülemlett korábbi tapasztalatok szinergikus hasznosításának.

Erősíteni kell a felügyelet megelőző, preventív tevékenységét. Mint mindnyájan tudjuk: a pénzügyi területen csakúgy, mint az orvoslásban is a prevenció mindig olcsóbb, hatékonyabb és főként fájdalommentesebb, mint a későbbi műtéti beavatkozás. Kockázata is kisebb. A preventív felügyeleti munkát, illetve az azt támogató tevékenységeket tehát előtérbe kell helyezni. Céлом, hogy a jövőben a felügyelet konkrét esetekben egyes tendenciákat előre jelezzon, állásfoglalásaival, előzetes véleményével is orientálja a piaci szereplőket, a felügyelt intézményeket. A felügyelet a korábbiaknál aktívabb, önállóbb és kezdeményezőbb szerepet

célzott meg a jogszabály-alkotási folyamatban is. Az erősödő nemzetközi tendenciákkal összhangban fokozottabb szerepet kíván játszani a banki ügyfelek, a kis befektetők, a biztosítottak, a pénztárgok, egyszóval a pénzügyi piac fogyasztóinak tájékoztatásában, felvilágosításában, az általuk vállalt kockázatok tudatosításában, ilyen értelemben a tájékozatlanságukból fakadó kiszolgáltatottságuk mérséklésében.

Erősíteni kívánom a felügyeletok közötti nemzetközi együttműködést, az intézmény erőteljesebb bekapcsolódását a nemzetközi vérkeringésbe. Kiemelt feladatunknak tekintem azt is, hogy az egységes európai piac követelményeire való felkészülés során szabályozási, intézményi és felügyeleti téren is segítsük a pénzügyi szektort. Fokozott figyelemmel követjük az EU pénzügyi szabályozásának várható változásait, annak hatásait a felügyeleti tevékenységre, illetve a felügyelt intézményekre és piacokra. Megkezdtük és folytatjuk az egységes európai belső piacon ránk váró, minőségileg is más felügyeleti szerepkörre való felkészülést.

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete a piaci bizalom fenntartása és erősítése érdekében saját maga is törekszik tevékenységét átláthatóvá, nyitottá és ellenőrizhetővé tenni. Fontos elvem: a felügyelet, ha fel kell lépnie, nem a piaci szereplőkkel szemben, hanem mindig értük, a piac integritásáért és a fogyasztók érdekében cselekszik.

A most közrebocsátott, 1999-es évről szóló éves jelentés egyszerre igyekszik tényszerűen bemutatni a három elődszervezet előző évi munkáját, és egyes helyeken már felvillantani az új szervezet szemléletét és törekvéseit.

Budapest, 2000. augusztus 25.

Dr. Szász Károly
elnök

1. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének bemutatása

1.1. A felügyelet alapvető céljai, működésének elvei

Az Országgyűlés 1999. december 21-ei ülésnapján elfogadta a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről (PSZÁF) szóló CXXIV. törvényt. A törvény rendelkezése értelmében **2000. április 1-jétől az Állami Biztosításfelügyelet (ÁBIF), az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet (ÁPTF) és az Állami Pénztárfelügyelet (ÁPF) egy intézmény keretein belül folytatja működését.**

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete e törvényben meghatározott kötelezettségeinek teljesítése, a nyilvánosság és a felügyelt szervezetek közötti partneri együttműködés során ismeri a reálisan elérhető célokat, a felügyeleti eszköztár lehetőségeit és határait, illetve tudatában van annak, hogy a felügyelt szervezetek vezetése és a fogyasztók, betétesek, befektetők felelős magatartása is része a pénzügyi szektor kiszámíthatóságának és stabilitásának.

A felügyelet hivatásának gyakorlása során szem előtt tartja, hogy:

- ◆ minden felügyelt szervezetet az általuk vállalt és teremtett kockázatok időben történő felderítése alapján, egységes követelményrendszer keretében, de az egyes szervezetek sajátosságait figyelembe véve kell megítélni;
- ◆ a felügyelt szervezetek kockázatfelismerő és kockázatkezelő képességének erősítése a felügyelet felelősségének kiegyensúlyozását szolgálja.

A felügyelet számára egyértelmű követelmény a pénz- és tőkepiac, a pénztári és a biztosítási szektor zavartalan, illetve eredményes működésének biztosítása. Ezt elérendő, kiemelt feladata

- ◆ a kockázati alapú, prudenciális ellenőrzés;
- ◆ a jogszabályok, belső szabályok be- és megtartatása;
- ◆ az egymással kockázati kapcsolatban álló szervezetek konszolidált alapú helyszíni és helyszínen kívüli ellenőrzése;
- ◆ a pénzügyi szektorra veszélyes jogsértő magatartások megelőzése és elhárítása;
- ◆ a szektorral szembeni bizalom tartós fenntartása.

Ennek érdekében **a felügyelet minden rendelkezésére álló, törvényes eszközt alkalmaz**, beleértve a felügyelt szervezetek, a fogyasztók, betétesek, befektetők, biztosítottak, pénztártagok felvilágosítását és tájékoztatását is.

1.2. A felügyelet szervezeti felépítése, vezetői

A felügyelet szervezetét annak az elvárásnak megfelelően alakította ki, hogy képes legyen a szektorok azonos alapelvekre támaszkodó átfogó felügyeletére, a konszolidált ellenőrzés

végrehajtására. Ezért szervezete alapvetően funkcionális területek szerint tagolódik, amit kiegészít a szektorális irányítás. (A kialakult szervezeti felépítést az *1. ábra* szemlélteti.)

1. ábra
A PSZÁF szervezeti felépítése

E L N Ö K							
Elnöki titkárság	Információs és minőség-biztosítási főosztály	Belső ellenőrzés	Nemzetközi kapcsolatok főosztálya	Kommunikációs önálló osztály	Humánpolitikai önálló osztály	Gazdasági főosztály	Elnöki Tanácsadó Testület Magyar Biztosítási Tanács Biztosításfelügyeleti Bizottság Kötelező Gépjármű-felelősségbiztosítás Bizottság Pénztártanács
E L N Ö K H E L Y E T T E S							
Kiemelt felügyeleti tanácsadók	Felügyeleti ellenőrzési igazgatóság	Elemzési, módszertani és informatikai igazgatóság	Engedélyezési és jogérvényesítési igazgatóság	Ügyfélkapcsolati, nyilvántartási és panaszügyintézési igazgatóság			
Pénzpiaci szervezete felügyeleti főtanácsadója Tőkepiaci szervezetek felügyeleti főtanácsadója Biztosítási szervezetek felügyeleti főtanácsadója Pénztári szervezetek felügyeleti főtanácsadója	Bankellenőrzési főosztály Szövetkezeti hitelintézeti ellenőrzési főosztály Szakosított hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások ellenőrzési főosztálya Tőkepiaci ellenőrzési főosztály Befektetési alapok és kibocsátók ellenőrzési főosztálya Biztosítási tevékenységek ellenőrzési főosztálya Pénztárak ellenőrzési főosztálya Ellenőrzési koordinációs főosztály	Stratégiai és módszertani főosztály Monitoring főosztály Elemzési főosztály Aktuáriusi főosztály Informatikai főosztály	Pénzpiaci engedélyezési főosztály Tőkepiaci engedélyezési főosztály Biztosítási engedélyezési főosztály Pénztári engedélyezési főosztály Szabályozási és kodifikációs főosztály	Pénztártagok központi nyilvántartási főosztálya Pénz- és tőkepiaci panaszügyintézési és célvizsgálati főosztály Biztosítási panaszügyintézési főosztály Pénztári panaszügyintézési főosztály Pénzügyi szervezetek termékeinek nyilvántartási és ellenőrzési önálló osztálya Ügyfélszolgálati főosztály			

Az elnöki, illetve elnökhelyettesi irányítás mellett a PSZÁF szervezete **négy igazgatóságból áll, melyeket ügyvezető igazgatók irányítanak:**

- ◆ **Felügyeleti ellenőrzési igazgatóság:** A közvetlen elnöki irányítás alatt működő igazgatóság felügyelt intézménytípusonként strukturált. Feladata az intézmények, piacok működésének folyamatos és teljes körű figyelemmel kísérése alapvetően helyszíni és helyszínen kívüli ellenőrzésekkel, valamint felügyeleti intézkedések kezdeményezése.
- ◆ **Elemzési, módszertani és informatikai igazgatóság:** A funkcionálisan strukturált igazgatóság feladata a felügyeleti módszerek, belső szabályzatok továbbfejlesztése és folyamatos korszerűsítése, a felügyelt szektorok adatszolgáltatásának feldolgozása, az intézmények működésének megfigyelése, értékelése a feldolgozott adatok alapján, rendszerszintű elemzések készítése, valamint a biztosítók, pénztárak aktuáriusi munkájának ellenőrzése.
- ◆ **Engedélyezési és jogérvényesítési igazgatóság:** A főbb piaci szektoronként strukturált igazgatóság feladata a beérkező engedélykérelmek, beadványok elbírálása és döntési előkészítése, a felügyelet jogi képviselésének ellátása, javaslatok kidolgozása jogszabályok megalkotására és módosítására.
- ◆ **Ügyfélkapcsolati, nyilvántartási és panaszügyintézési igazgatóság:** A főbb piaci szektoronként strukturált igazgatóság feladata az ügyfélkapcsolati ügyintézés, a beérkezett panaszok és külső megkeresések kivizsgálása, illetve a pénztártagok adatai központi nyilvántartásának működtetése és fejlesztése.

Az igazgatóságok alapvetően funkcionális irányítását kiegészíti a szakágazatokra specializálódott **kiemelt felügyeleti tanácsadók** munkája. Feladatuk – szektorális szakterületükön – az elnök munkájának segítése, a döntések előkészítése, illetve a felügyeleten belüli egyes szakágakra vonatkozó koordináció ellátása.

A Pénzügyi Szervezetek Állami felügyeletének vezetői:

Dr. Szász Károly	elnök
Náray László	elnökhelyettes
Dr. Neninger Judit	ügyvezető igazgató Engedélyezési és jogérvényesítési igazgatóság
Dögei Sándor	a biztosítási szervezetek felügyeleti főtanácsadója
Dr. Sáray Éva	ügyvezető igazgató Felügyeleti ellenőrzési igazgatóság
Párniczky Tibor	a pénztári szervezetek felügyeleti főtanácsadója
Dr. Kőváriné dr. Csoór Klára	a pénzpiaci szervezetek felügyeleti főtanácsadója
Dr. Sík László	ügyvezető igazgató Ügyfélkapcsolati, nyilvántartási és panaszügyintézési igazgatóság
Dr. Odry Ágota	ügyvezető igazgató Felügyeleti koordinációs, elemzési és informatikai igazgatóság

2. Az elődszervezetek tevékenysége 1999-ben

2.1. Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet

1999 elején a felügyeleti munka hatékonyságának növelését, a felügyelet problémafelismerésének és reagálóképességének javítását célzó szervezeti felülvizsgálatot követően egy sor változtatási igény került megfogalmazásra.

Ezek háttérében az 1998-ban kiélezetten jelentkező magyarországi banki és értékpapír-piaci problémák álltak, amelyek szükségessé tették a felügyeleti munka megreformálását. Bár a felügyeleti munka **továbbfejlesztésének szükségessége** már 1998 folyamán felmerült, ekkor azonban a felügyeleti erőket nagymértékben a válságkezelés kötötte le, így kevés célkitűzés valósulhatott meg a felügyeleti irányítás és a munka hatékonyságának javítása érdekében.

A kiemelt célkitűzéseknek megfelelő változások az alábbi területekre összpontosultak:

- ♦ Elmozdulás a kockázati megközelítésű, **preventív** felügyeleti munka irányába, illetve – részben az univerzális banktevékenység lehetőségének megvalósulásához kapcsolódóan – a konszolidált alapon történő helyszíni és helyszínen kívüli **ellenőrzési munka** kiterjesztése.

- ◆ **A humán erőforrások** minőségi fejlesztése és hatékonyabb kihasználása.
- ◆ A felügyelet **informatikai és iratkezelési rendszerének** egységesítése és továbbfejlesztése.
- ◆ **Ügyfélkapcsolati és panaszügyintézési** tevékenység hatékonyabbá tétele.
- ◆ **Kodifikációs és szabályozási** feladatok ellátása.

A fentiek alapján a felügyelet **konkrét, kiemelt feladatai** az alábbiak voltak:

- ◆ **Ellenőrzés és jogérvényesítés:** Az év folyamán végrehajtott változtatások eredményeképpen olyan minőségi fejlődés történt, amely a felügyeleti tevékenységet alapvetően javította. A felügyeleti munka eredményességének javítása érdekében jelentős előrelépés történt, amely arra irányult, hogy az utólagos ellenőrzés helyett mindinkább a problémák megelőzését szolgáló, **kockázati megközelítésű, preventív felügyelet érvényesüljön, és a konszolidált felügyelet kiterjesztésre kerüljön.**
- ◆ **Humánpolitika:** A felügyeleti tevékenység eredményességének és hatékonyságának növelése érdekében igen jelentős humánpolitikai fejlesztés került megvalósításra. A felügyelet vezetése nagymértékben megújult, kulcspozíciókban számos vezetőváltásra került sor. Nagy tapasztalatokkal rendelkező szakembereket sikerült megnyerni a felügyeleti munka számára. További szervezeti mobilizációval és re-allokációval el lehetett érni, hogy a nagyobb felügyeleti kockázatot jelentő területeken, a feladatok koncentrálódása idején megfelelő felkészültségű és mennyiségű felügyeleti szakember álljon rendelkezésre.
- ◆ **Informatika és iratkezelés:** Jelentős előrelépést sikerült elérni a korábban – felügyelt területenként – széttagolt informatikai és iratkezelési rendszerben. Ennek eredményeként gyorsult a beérkező adatok feldolgozása, használhatóvá vált a helyszínen kívüli felügyeleti adatbázis, és kialakításra került a felügyeleti vezetői információs rendszer.
- ◆ **Ügyfélkapcsolati és panaszügyek:** 1999-ben fontos új célként került megfogalmazásra a felügyelet tevékenységének megismerhetővé, áttekinthetővé tétele a pénz- és tőkepiaci szereplők, valamint minden állampolgár számára. Az ügyfélkapcsolatok és az azokat szolgáló kommunikáció alapvető jelentőségű eszközöként létrehozásra került a felügyelet internetes honlapja. A tájékoztatás iránti igényt és úgyszintén az így nyújtott tájékoztatás jelentőségét jelzi az itt megjelenő megkeresések igen nagy száma.
- ◆ **Szabályozás, jogszabály-előkészítés:** A felügyelet aktívan részt vett a Hitelintézeti törvény (Hpt.) felülvizsgálatában, valamint a takarékszövetkezeti szabályozási modell kialakításában. Részt vállalt az Értékpapírtörvény (Épt.) felülvizsgálatát előkészítő munkabizottságokban. Emellett számos jogszabály megalkotásánál vagy felülvizsgálatánál vették figyelembe a felügyelet észrevételeit.

A kiemelt célkitűzéseknek megfelelő változások hozzájárultak a felügyeleti munka alapvető céljainak kedvezőbb teljesüléséhez, amelyek ez évben is változatlanul a pénz- és tőkepiac zavartalan, eredményes működésének, a pénzügyi szervezetek ügyfelei érdekvédelmének, a piaci viszonyok átláthatóságának, továbbá a tisztességes és szabályozott piaci verseny fenntartásának elősegítése maradtak. **A kiemelt célkitűzések lényegében megvalósultak,** és azok hatása a felügyelt intézmények körében is fokozatosan érzékelhetővé vált.

2.2. Állami Biztosításfelügyelet

A biztosítóintézetekről és a biztosítási tevékenységről szóló – módosított – 1995. évi XCVI. törvény átmeneti rendelkezései többségének hatályon kívül kerülésével 1999 volt az első olyan év, amelyben az Állami Biztosításfelügyeletnek **már teljes mértékben az új törvénynek megfelelő munkaszervezetben és eljárásokkal kellett dolgoznia**. Nagy jelentőségű, hogy – a biztosítók érdekképviselői szerve által készített mintafelvételek kivételével – megszűnt a biztosítási termékek engedélyezése, amely alapján **új termékellenőrzési megközelítésre** készítette a felügyeletet.

A gazdasági folyamatok felgyorsulása, a felügyelet feladatainak és eszközeinek módosulása megkövetelte, hogy egyre nagyobb jelentőséget kapjanak azok a módszerek, amelyek lehetővé teszik a veszélyes kockázati, pénzügyi folyamatok előrejelzését, **a felügyelet preventív tevékenységének erősítését**.

Mindezek érdekében, a felügyelet legfontosabb feladatai és eredményei az alábbiak voltak:

- ♦ **Kidolgozása került** a biztosítók kockázati folyamatait átfogó **monitoring rendszer**. A rendszeren belül készült el és került alkalmazásra egy vesz-előrejelző rendszer.
- ♦ Az **aktuáriusi jelentések** egységesítésre, illetve a feldolgozási módszertan fejlesztésre került. Ennek kapcsán elkészült a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás hivatalos díjkalkulációja, több termék aktuáriusi szempontból került vizsgálatra.
- ♦ A **kodifikációs feladatok** közül kiemelendő a Biztosítási törvény (Bit.) módosításával kapcsolatos jogszabály-előkészítési folyamatban történt aktív részvétel.
- ♦ A kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás jelenlegi rendszerének kifutása szükségessé tette a **biztosítás liberalizációjának** – nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével történő – előkészítését.
- ♦ Megkezdődött a **biztosítók helyszíni ellenőrzése új módszertanának kialakítása**.
- ♦ Az **engedélyezési** tevékenység keretében két biztosító kapott tevékenységi engedélyt. A termékengedélyezés megszűnésével kidolgozásra került a biztosítási módozatok utólagos, szűrőpróbaszerű kontrolljára alkalmas új módszer.
- ♦ A rendszeres **elemzési feladatok** keretében elkészültek a negyedéves elemzések, illetve az éves tájékoztató kiadvány. Az eseti (tematikus) elemzések közül kiemelendő a biztosítók saját tőkéjének alakulását elemző munka, illetve a biztosítási alkuszok felügyeleti ellenőrzésére vonatkozó megoldások kidolgozása.
- ♦ Az **informatikai fejlesztéseken** túlmenően (felhasználói rendszerek megtervezése, kivitelezése) kiemelendő a 2000. év informatikai kihívásával kapcsolatos feladatok teljesítése.

A felügyelet **preventív szemléletének erősödése következtében** több alkalommal sikerült a piacon olyankor intézkedéseket tenni, amikor a biztosító formálisan megfelelt a törvény előírásainak, de olyan folyamatok voltak az adataiból láthatóak, melyek a közeljövőben szolvenciaproblémákat okozhattak volna.

2.3. Állami Pénztárfelügyelet

Míg 1998-ban a felügyeleti munka nagy részét a **magánpénztárak** tevékenységének engedélyezése, illetve az induló rendszer kezdeti működési problémáinak kezelése tette ki,

addig 1999-ben a stabil piacépítés elősegítése élvezett prioritást. Mivel az **önkéntes pénztárak** esetében a szféra már korábban az érett szakaszba lépett (hiszen már 1994-től alakultak pénztárak), az elmúlt év a dinamikus összeolvadásokkal és egyéb koncentrációs folyamatokkal jellemezhető, melyek szintén minőségileg magasabb szintű és szélesebb körű felügyeleti aktivitást követeltek meg.

A felügyelet tevékenysége az alábbiakra összpontosult:

- ◆ A kialakult gyakorlat alapján a **jogszabályok módosításának** kezdeményezése, illetve előkészítése.
- ◆ A – döntően segítő szándékú – konstruktív céllenőrzéseket fokozatosan felváltotta a ténymegállapító és szankcionáló **ellenőrzési** gyakorlat.
- ◆ A **Pénztártagok Központi Nyilvántartásának** működtetése és folyamatos fejlesztése.
- ◆ A rendszer működését meghatározó paraméterek változásából adódó **modellezési és aktuáriusi** feladatok.
- ◆ Rendszeres és eseti **elemzések** készítése, illetve fejlesztési feladatok.

Ezek figyelembevételével a felügyelet kiemelt feladatai az alábbiak voltak:

- ◆ **Jogszabályalkotás és értelmezés:** A Pénztárfelügyelet az 1999. évben is tevékeny részt vállalt a pénztárakat érintő jogszabálytervezetek, módosítási javaslatok kezdeményezésében, előkészítésében és véleményezésében, melyek a jogszabályok hatásainak elemzése és figyelemmel kísérése alapján történtek. A módosító javaslatok hátterében elsősorban a járulékbeszedés és behajtás új rendszerének bevezetése, a pénztári adatszolgáltatás egyszerűsítése, valamint a számviteli rendeletek pontosítása állt. A jogszabályi rendelkezések értelmezését és gyakorlati alkalmazását megkönnyítendő számos ajánlás, körlevél, illetve kézikönyv került kiadásra, többek között a pályakezdekők definiálása, az adóigazolások kiadása, a hozamszámítás, a hozamkiegyenlítési tartalék képzése, valamint a tagdíjhátralék megállapítása tekintetében.
- ◆ **Ellenőrzés:** Az előző évek tapasztalatai alapján a vizsgálatok típusainak meghatározása során kiemelt szempont volt a hatékonyság és a célra irányultság. Ennek megfelelően az általános ellenőrzések mellett számos esetben végzett a felügyelet témavizsgálatot (külföldi befektetések), illetve célvizsgálatot (beolvadás, összeolvadás, végelszámolás). A konstruktív – kifejezetten segítő szándékú – célvizsgálatok a fő kockázati tényezőkre irányultak (befektetések, függő tételek, tagdíjnyilvántartás, információs rendszerek). A 2000. évi problémával összefüggésben – külső céggel – végzett ellenőrzés keretében a dátumváltásra való felkészülés egységes módszertana került kidolgozásra, illetve egy tesztprogram került átadásra.
- ◆ **Pénztártagok Központi Nyilvántartása (PKN):** Jogszabályi felhatalmazás alapján a felügyelet működteti a magánnyugdíjpénztárak tagjainak központi nyilvántartó rendszerét, amely valamennyi pénztártag meghatározott adatait, illetve a tagdíjak bevallására és befizetésére vonatkozó adatokat is magában foglalja. Ezen a területen elsődleges cél a zökkenőmentes és korrekt adatszolgáltatás feltételeinek megteremtése volt. A magánnyugdíjpénztárak PKN felé történő adatküldése adatszolgáltatási szabályzatban került meghatározásra. Az eseti pénzügyi és tagsági adatszolgáltatások Pénztárfelügyeleten belüli feldolgozó és lekérdező rendszere is elkészült, ennek

segítségével a felügyelet munkatársai a feldolgozott adatszolgáltatásokról azonnal értesülnek, illetve elemzéseket készíthetnek.

- ◆ **Modellezés, aktuáriusi számítások:** A nyugdíjreform bevezetése kapcsán folyamatosan készültek számítások, illetve becslések a magánnyugdíjpénztárakba átlépők várható mértékére és összetételére vonatkozóan, elsősorban a TB Alap kieső bevételeinek prognosztizálása céljából. A Pénztárfelügyelet a makromodellt részletesen tanulmányozta, elemezte és aktualizálta (újabb gazdasági előrejelzések figyelembevétele, átlépések frissítése, megváltozott szabályozások átvezetése – a tagdíj mértékének 6%-on történő befagyasztása).
- ◆ **Elemzési és fejlesztési feladatok:** A pénztárak negyedéves jelentései alapján ágazati szintű elemzések készültek, melyek elsősorban a múltbeli, illetve a nemzetközi tendenciák alapján kísérelték meg előre jelezni a jövőbeni folyamatokat. Fejlesztési feladatként értékelhető a magyar nyugdíjrendszer fogalomrendszerét összefoglaló és hozzá egységes definíciót kapcsoló angol–magyar, magyar–angol értelmező nyugdíjszótár megalkotása is. Az 1999. évben is megrendezésre került pénztári konferencia lehetőséget nyújtott a piaci szereplőkkel történő kapcsolattartásra. A találkozók keretében a rendszer egészét érintő témák (mint például letétkezelők szerepe, befektetési tapasztalatok, számviteli szabályok, illetve pénztári rating) kerültek megvitatásra.

2.4. Ellenőrzés és felügyelet

A 2. ábra bemutatja a PSZÁF által felügyelt intézményeket (és az elődszervezetek hatáskörét), illetve az adott intézménytípus esetén alkalmazott felügyeleti módszereket. A felügyeleti módszerek vizsgálata azt mutatja, hogy a felügyeleti munka jelentős része a törvényességi felügyelet eszközeivel, illetve prudenciális, továbbá a vagyoni biztonságot szolgáló (fiduciáris) módszerekkel történik.

2. ábra
A PSZÁF felügyeleti hatóköre

Felügyelt intézmény		Felügyeleti módszerek	Elődszervezet
Hitelintézetek	Bankok	Részletes szabályokon nyugvó prudenciális felügyelet	Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet
	Takarék- és hitelszövetkezetek		
	Szakosított hitelintézetek		
Pénzügyi vállalkozások		Korlátozott prudenciális felügyelet (minimum tőkekövetelmény)	
Befektetési szolgáltatók		Piaci tevékenység és magatartás felügyelete, prudenciális szabályok érvényesítése	
Értékpapír- és árutőzsde			
Érték-papír kibocsátók		Közzétételi követelmények	
Befektetési alapok		Közzétételi követelmények és a befektetési portfólió felügyelete	
Kockázati tőketársaságok, tőkealapok		Közzétételi követelmények és a befektetési portfólió felügyelete	
Közraktárak		A közraktár kölcsönnyújtási tevékenységére irányuló felügyelet	
Önkéntes pénztárak	Nyugdíjpénztárak	Prudenciális és fiduciáris követelmények	Állami Pénztár-felügyelet
	Önsegélyező pénztárak		
	Egészségpénztárak		
Magánnyugdíjpénztárak			
Biztosítók, biztosítás közvetítők és biztosítási szaktanácsadók		Prudenciális (szolvencia) felügyelet	Állami Biztosítás-felügyelet

A törvény alapján a felügyelet hatásköre kiterjed:

- ◆ a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény;
- ◆ az értékpapírok forgalomba hozataláról, a befektetési szolgáltatásokról és az értékpapírtőzsdéről szóló 1996. évi CXI. törvény;
- ◆ a befektetési alapokról szóló 1991. évi LXIII. törvény;
- ◆ az árutőzsdéről és az árutőzsdei ügyletekről szóló 1994. évi XXXIX. törvény;
- ◆ a biztosítóintézetekről és a biztosítási tevékenységről szóló 1995. évi XCVI. törvény;
- ◆ az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvény;
- ◆ a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény;
- ◆ a közraktározásról szóló 1996. évi XLVIII. törvény;
- ◆ az egyes szakosított hitelintézetekről szóló törvények;
- ◆ a kockázati tőkebefektetésekről, a kockázati tőkealapokról szóló 1998. évi XXXIV. törvény

hatálya alá tartozó szervezetek, személyek és tevékenységek felügyeletére.

2.4.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet ellenőrzési tevékenysége és tapasztalatai

Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet 1999-ben az alábbi ellenőrzési területekre helyezett kiemelt hangsúlyt:

- ◆ **Az univerzális banktevékenység engedélyezése és ellenőrzése:** A jogszabályok 1999-től lehetővé teszik, hogy hitelintézetek korlátozás nélkül folytassanak befektetési szolgáltatási tevékenységet, azaz jelentős előrelépés történt az univerzális banktevékenység megvalósulása irányába. Ez kihívást jelentett a felügyelet számára: ki kellett alakítani az engedélyezés feltételrendszerét és az ellenőrzési munka során kiemelt figyelmet fordítani a befektetési szolgáltatási tevékenységeket is végző hitelintézetekre, különös tekintettel a hitelintézeteken belüli információáramlás szabályozására és a kockázatok kezelésére.
- ◆ **Informatikai helyszíni ellenőrzés:** A felügyeleti helyszíni ellenőrzések szerves részévé vált az informatikai helyszíni ellenőrzés. Az ellenőrzések konkrét, intézményspecifikus módszereit és területeit a felügyelet az általános felügyeleti ellenőrzési módszertanba integrálva alakította ki mind a rendszeres, mind a célvizsgálatok vonatkozásában. A befektetési szolgáltatóknál a megfelelő számítógépes nyilvántartási program és az e mögött lévő hálózat minősége a kiemelt ellenőrzési szempont. Erre vonatkozóan a felügyelet minden egyes befektetési szolgáltatónál számítógépes auditot tartott.
- ◆ **Pénzmosás megelőzését célzó ellenőrzés:** A felügyelet bővítette a pénzmosás megelőzésének az átfogó helyszíni vizsgálatok során alkalmazott szempontrendszerét, és fokozott figyelmet fordított a hitelintézetek pénzmosást megelőző gyakorlatának szélesebb körű vizsgálatára. A felügyelet 1999-ben először kizárólag e témában több intézménynél célvizsgálatot is folytatott.

- ◆ **A dátumváltáshoz kapcsolódó problémák megelőzése:** Kiemelkedő jelentőségű feladat volt a 2000. évi dátumváltáshoz kapcsolódó problémák megelőzése, a pénz- és tőkepiacok stabilitásának és az irántuk való közbizalomnak a megőrzése. A felkészülés és felkészítés eredményeként a dátumváltás lényegében probléma nélkül ment végbe. Mind a pénzpiacok, mind a befektetők viselkedése egyértelműen igazolta a preventív felügyeleti tevékenység pozitív hatását. A pénz- és tőkepiaci szolgáltatások zavartalanul működtek, a hazai és külföldi befektetők bizalma töretlenül fennmaradt.

2.4.1.1. Bankok

1999-ben a felügyelet **19 átfogó helyszíni ellenőrzést** végzett bankoknál, ebből nyolc vizsgálatot folytatott saját erővel, a többi – a közbeszerzési törvény előírásainak megfelelően, pályáztatás útján kiválasztott – külső könyvvizsgáló és szakértő cég igénybevételével történt.

A felügyelet a vizsgálati megállapításokat, valamint a hiányosságokat kiküszöbölő eljárásokat a bankok vezetésével a vizsgálatok zárótárgyalásán megvitatta, ezt követően az esetek többségében **határozatban** kötelezte a hitelintézeteket a szükséges intézkedések végrehajtására. A 19 átfogó banki ellenőrzésből 17-nél határozat formájában, két banknál vezetői levéllel került sor a vizsgálat lezárására. A vizsgálatzárásokra vonatkozó arány jelzi, hogy – bár a bankok működésének szabályosságában az elmúlt évekhez képest kétségtelen az előrelépés – több ponton még erősíteni szükséges a prudens és jogszabályokkal teljes mértékben összhangban álló hitelintézeti tevékenységet.

A bankoknál végzett átfogó helyszíni vizsgálatok **tapasztalatai** az alábbiakban foglalhatók össze:

A bankrendszer 1999-ben **alapvetően biztonságosan és jövedelmezően** működött. Az ellenőrzések azt jelzik, hogy a hitelezési és az operációs (működési) kockázat növekedése tapasztalható, ami a kockázatkezelési szabályzatok és gyakorlat továbbfejlesztését, illetve a hatályos jogszabályoknak való maradéktalan megfelelés érdekében a számviteli eljárásrendek, nyilvántartások módosítását teszi szükségessé.

A bankok jelentős részének **tőkehelyzete stabil, tőkeellátottságuk eleget tesz további működtetésük feltételének**. Az 1999-ben végzett átfogó banki helyszíni ellenőrzések három hitelintézetnél a banküzemben lévő, a bank működését veszélyeztető hiányosságokat, illetve súlyos, ugyancsak a működést veszélyeztető tőkehiányt tártak fel. Mindhárom esetben a felügyelet a vizsgálatot záró határozatban rendkívül szigorú intézkedések végrehajtására kötelezte ezen hitelintézeteket, két esetben sor került a banki menedzsment szinte teljes körű cseréjére is.

Néhány hitelintézet üzleti tevékenységének **stratégiai tervezése még mindig nem kellően megalapozott** és nem kellően kimunkált, jóllehet ez a jó ügyfelekért folyó és egyre inkább élesedő versenyben a középtávú jövedelmező működésnek is alapvető feltétele.

A banki folyamatok – jogszabályi előírásokhoz mért – szabályozottsága egyes hitelintézeteknél az elmúlt években tapasztalt jelentős felzárkózás ellenére még mindig hiányos, ami elsősorban az eszköz-forrás gazdálkodás, a szervezeti és működési szabályzatok terén volt megfigyelhető.

A hitelintézetek többségénél **a számviteli területen az elmúlt években tapasztaltakhoz képest jelentős az előrelépés**, azonban egyes hitelintézetek számviteli gyakorlata

kifogásolható, a hatályos számviteli jogszabályokat (törvény, kormány- és PM rendeletek, felügyeleti előírások) több ponton sérti.

2.4.1.2. Szövetkezeti hitelintézetek

A szövetkezeti hitelintézeteknél 1999-ben a felügyelet 121 helyszíni vizsgálatot tartott. Ezek közül 118 általános vizsgálat, egy utóvizsgálat, két célvizsgálat volt. 48 általános vizsgálat végrehajtása külső szakértő cégek bevonásával történt. A külső cégek kiválasztására pályázat keretében a közbeszerzési törvény előírásainak betartásával került sor.

Az 1999. évi vizsgálatok a felügyelt intézményeknél **mind a szabályozottság, mind a gazdálkodás területén javuló tendenciát tükröztek**. A szabályozottság területén azonban még mindig problémát jelent a jogszabályi változások időben történő követése és a belső szabályzatok összhangjának biztosítása.

A szövetkezeti hitelintézetek **portfóliójának minősége az elmúlt egy év során tovább javult**, a régi folyósítású, rossz minőségű követelések legnagyobb részét az érintett szövetkezetek már vagy értékesítették, vagy az eredményük terhére leírták. A követelések minősítésének megfelelő céltartalékot a szövetkezeti hitelintézetek nagy többsége – a várható veszteségek figyelembevételével – megképezte, de olyan szövetkezeti hitelintézet is előfordult, ahol ez nem történt meg.

A szövetkezeti hitelintézetek **jövedelmezősége az elmúlt év során az előző időszakhoz képest csökkenő tendenciát mutatott**, melyet a szűkülő kamatrés és az egyesülésekkel, valamint a dátumváltással kapcsolatban megnövekedett költségek együttes hatása magyaráz.

Az elmúlt évben **tovább erősödött a szövetkezeti hitelintézetek belső ellenőrzési rendszere**. Következetes munkával sikerült elérni, hogy a függetlenített belső ellenőrzés a felügyelő bizottságok irányítása alá kerüljön, és megfelelő hatékonysággal működjön.

2.4.1.3. Szakosított hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások

A szakosított hitelintézeteknél a felügyelet 1999-ben 25 **új lakás-takarékpénztári termék engedélyezését végezte el**. Ehhez a módosítandó általános szerződési feltételek, az egyes termékekre vonatkozó matematikai modellek, illetve a hosszú távú üzleti tervek értékelésére került sor.

1999-ben **több újonnan alakult intézmény vizsgálata is megtörtént**. Ezen intézmények működésük első éveiben jellemzően veszteséges tevékenységet folytatnak, ami a Hpt. és a lakás-takarékpénztárakra, illetve a jelzálogbankokra vonatkozó törvényi előírások fokozott figyelemmel kísérését igényli. A törvényi előírások alapján a tőkekövetelmények érvényre juttatása kiemelt feladatot jelentett, a tőkehelyzet rendezése érdekében több esetben intézkedések megtétele vált szükségessé.

2.4.1.4. Befektetési vállalkozások

A felügyelet átfogó intézkedéssorozatot hajtott végre a befektetési vállalkozások ellenőrzésének és felügyeletének erősítésére. Ennek oka, hogy az adatszolgáltatási rendszerek hiányosak, nehezen áttekinthetőek voltak, s emellett a kockázatok nehezen felmérhetőek voltak. Egyes esetekben nem különült el az ügyfél vagyona a saját eszközöktől. Mindez növelte a kockázatokat.

1999 során összesen **46 befektetési vállalkozás helyszíni ellenőrzése** történt meg (melyek közül 29 átfogó, 17 célvizsgálat volt). Ebből 13 befektetési vállalkozás vizsgálatára külső szakértő cégek igénybevételére került sor. **Az árutőzsdei forgalmazók körében összesen 31 helyszíni vizsgálat** (23 átfogó, hét cél-, egy utóvizsgálat) lefolytatására került sor.

A sokrétűbb, de célirányosabb helyszíni ellenőrzés háttértámogatásaként a helyszínen kívüli ellenőrzés keretei között kidolgozásra került a **befektetési vállalkozások jelentéseire épülő „előszűrő” (minősítő) statisztikai módszer**. Alkalmazásával lehetőség nyílik annak teljesebb körű ellenőrzésére, hogy a befektetési vállalkozások megfelelnek-e a törvényi előírásoknak, és működésükben fellelhetők-e a túlzott kockázatvállalásra utaló jelek. A rendszer az értékelés alapján szükség szerint javaslatot ad a befektetési vállalkozások soron kívüli vizsgálatára, valamint a szükségesnek mutatkozó felügyeleti intézkedésre.

A befektetési szolgáltatók és az árutőzsdei forgalmazók ellenőrzése során a felügyelet **kiemelt szempontként kezelte a befektetők biztonságának védelmét**, az ügyfélvagyon elkülönített nyilvántartását és kezelését és mindezzel a piac megbízható működésének erősítését. A kiemelt céloknak megfelelően a felügyelet fontosnak tekintette, hogy az ügyfélkövetelések fedezete mindig rendelkezésre álljon. A felügyeleti ellenőrzés kiemelt fontosságú szempontja az ügyfélkövetelések védelme, az értékpapír- és pénzfedezettség vizsgálata.

A vizsgált befektetési vállalkozásoknak a részvénykönyvükben regisztrált tulajdonosi szerkezete általánosságban megegyezik a tényleges, illetve a felügyeletre bejelentett tulajdonosi szerkezettel. Kizárólag az üzletszabályzatukban szereplő, a felügyelet által engedélyezett tevékenységeket folytatják.

A brókercégeknél feltárt problémák az adatszolgáltatás hiányosságaira is felhívták a figyelmet. Ezt felismerve, 1999 óta több ízben rendelt el rendkívüli adatszolgáltatást a felügyelet a befektetési vállalkozások pénzügyi kimutatásaira, a pénz- és értékpapír-fedezettség alakulására és a vállalt kockázatokra vonatkozóan. Ebből a felügyelet pontosabb és áttekinthetőbb képet kaphat az egyes befektetési vállalkozások valós helyzetéről. Ezekre a rendkívüli adatszolgáltatásokra építve kidolgozásra került az a kormányrendelet, amely kötelezővé teszi a befektetési vállalkozások számára az adatok rendszeres (napi, heti, havi, negyedéves) szolgáltatását.

A lefolytatott átfogó vizsgálatok azt mutatják, hogy az árutőzsdetagok a pénzkezelés és a számlavezetés során **alapvetően betartják a vonatkozó számviteli előírásokat**.

2.4.1.5. Befektetési alapok és kibocsátók

1999 során a felügyelet **12 befektetési alapkezelőnél végzett helyszíni ellenőrzést**.

A befektetési alapok kezelésének **ellenőrzése két formában valósult meg**; egyrészt a felügyeletnek küldött, az alapokban lévő eszközöket részletesen bemutató, ún. portfólió jelentések folyamatos vizsgálata, másrészt az alapkezelőknél végzett helyszíni ellenőrzések révén.

A helyszíni ellenőrzések során az alapkezelő általános működési feltételeinek vizsgálata mellett az alapkezelő által az egyes alapokról vezetett nyilvántartások, a nettó eszközérték számítás, az egyes értékpapírokra vonatkozó megbízások, transzferek (ingatlanalapoknál adásvételek, értébecslések), a letéti őrzés, valamint a költségelszámolások vizsgálatára került sor.

A befektetési alapkezelők helyszíni és helyszínen kívüli ellenőrzése alapján feltárt hiányosságok nagyobb részét a befektetési szabályok megsértése, illetve a költségelszámolási hibák tették ki.

2.4.2. Az Állami Biztosításfelügyelet ellenőrzési tevékenysége és tapasztalatai

Az Állami Biztosításfelügyelet 1999. évi ellenőrzési tevékenységét az előre összeállított ellenőrzési programja alapján végezte. Az alábbiak összefoglalják a folyamatos és az átfogó ellenőrzési tevékenységet és legfontosabb tapasztalatait.

2.4.2.1. Folyamatos ellenőrzés

A folyamatos ellenőrzés a felügyelet legfontosabb és alapvető feladata. Folyamatos ellenőrzés keretében vizsgálta a felügyelet:

- ◆ a biztosítók (részvénytársaságok, egyesületek) által megküldött **beszámolótervezeteket**, a végleges beszámolókat, a konszolidált beszámolókat;
- ◆ a **biztosítási alkuszok beszámolóját**;
- ◆ a **kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás elkülönített eredményelszámolását**;
- ◆ a biztosítók **negyedéves és éves adatszolgáltatását**, illetve
- ◆ a felügyelethez beérkezett **panaszügyeket**.

2.4.2.2. Beszámolók ellenőrzése

A beszámolók **leggyakrabban előforduló hibái, hiányosságai** a következők:

A **biztosítástechnikai tartalmak** vonatkozásában nem volt meg a mérleg és az eredménykimutatás összhangja. A **halasztott életbiztosítási szerzési költségek időbeli elhatárolása több biztosító esetében nem történt meg**.

Az egyesületek beszámolóinak vizsgálata során készített **könyvvizsgálói záradék** – a legtöbb esetben – nem felelt meg a törvény által megfogalmazott elvárásoknak. A törvény által meghatározott **befektetési szabályoktól a felügyelet engedélye nélkül eltértek**, illetve utólag kértek engedélyt. A biztosító egyesületek beszámolóinak döntő részét nem biztosítási szakértelemmel rendelkező könyvvizsgáló auditálta.

2.4.2.3. A biztosítási alkuszok beszámolóinak ellenőrzése

A biztosítási alkuszok éves beszámolójának **ellenőrzése nehézségekbe ütközött**. Ennek legfőbb oka az, hogy egyrészt a törvény – a biztosítókkal ellentétben – nem kötelezi a biztosítási alkuszokat az éves beszámolójuk felügyelethez történő beküldésére, másrészt a felügyelet által küldött felszólító leveleket gyakran figyelmen kívül hagyták.

2.4.2.4. Átfogó ellenőrzés

A felügyelet a törvény alapján – szakmai felügyeleti jogkörében eljárva – ötévenként átfogó ellenőrzést köteles tartani a biztosítónál. Az átfogó ellenőrzés kiterjed a biztosító teljes

üzletmenetére, valamint a törvény alapján kiadott engedélyeknek megfelelő működésre és a törvényben előírt szabályok betartására.

Az 1999. évi munkaprogram alapján **öt biztosítótársaság és négy biztosító egyesület** átfogó vizsgálatára került sor, amelynek **legfontosabb megállapításai** az alábbiak voltak:

A biztosítók – eltérő esetekben és gyakorisággal – **megsértik a törvény bejelentési kötelezettségekre vonatkozó rendelkezéseit**. A **bejelentési fegyelem** az utóbbi időszakban a felügyeleti megállapítások, illetve előírások eredményeképpen – **érezhetően javult**.

A vizsgált biztosítók esetében több ízben előfordult, hogy **nem tettek eleget a törvény személyi feltételekre vonatkozó rendelkezéseinek**. Egyes esetekben bizonyos vezetői posztok nem voltak betöltve, más esetekben pedig a bejelentett vezető személye nem mindenben felelt meg a törvényben előírt feltételeknek. Gyakori hiányosság, hogy a nem élet üzletágban a nem engedélyköteles módozatok módozattervei hiányosak, illetve nem feleltek meg a jogszabálynak. Több biztosítótársaságnál a tartalékképzéssel, illetve tartalékfelszabadítással kapcsolatban volt tapasztalható szabálytalanság: a nagykarók tartalékát szabálytalanul szabadították fel, egyéb biztosítástechnikai tartalékot képeztek jogszabályellenesen, olyan tartaléktípust képeztek, amit nem lett volna szabad (célartalék várható biztosítási veszteségekre).

A legtöbb hiba és **hiányosság a pénzügyi és számviteli nyilvántartás terén** volt észlelhető, melynek színvonala biztosítónként igen eltérő. Ebben közrejátszik a belső szabályozás hiánya, illetve hiányossága, valamint az, hogy mennyire tartja fontosnak a biztosító (vezetése) a belső ellenőrzés kiépítését és annak folyamatos működtetését. Az ellenőrzött biztosítók döntő részénél volt tapasztalható, hogy a belső ellenőrzési rendszer működése nem megfelelő.

2.4.2.5. Termékellenőrzés

1999-ben mintegy **300 biztosítási módozattal kapcsolatban teljesítették bejelentési kötelezettségüket a biztosítók**, valamint több biztosítási módozat változtatásáról is tájékoztatást kapott a felügyelet.

A termékfejlesztés irányát meghatározó három vonal a külföldre utazóknak szóló biztosítások és a (csoportos) baleset- és betegségbiztosítások területén eredményezett új módozatokat, de ezek mellett természetesen más termékekkel is bővült a hazai biztosítók kínálata (például műérték-biztosítás). Külön kiemelendő, hogy újabb biztosítók kezdtek el befektetéshez kötött életbiztosítási szerződéseket kötni, illetőleg egy új piaci szereplőként fellépő biztosító temetési biztosításokat kínál ügyfeleinek.

2.4.3. Az Állami Pénztárfelügyelet ellenőrzési tevékenysége és tapasztalatai

Az 1999. évben elvégzett ellenőrzések tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy a **pénztárak döntő többsége a jogszabályok előírásait betartva működik**, a pénztártagok érdekeit figyelembe vevő eredményes gazdálkodást folytat. Tevékenységük során ugyan vétenek kisebb jelentőségű hibákat, de ezeket az ellenőrzéseket követően javítják. A pénztárak konstruktív együttműködését mutatja az, hogy az ellenőrzésekről készült jegyzőkönyvekben, határozatokban előírt feladatokat többségében határidőben elvégzik, a hiányosságokat pótolják.

Az Állami Pénztárfelügyelet 1999-ben **296 ellenőrzést** végzett, melyek során 128 magánnyugdíjpénztár (120 konstruktív célvizsgálat, nyolc egyéb céllenőrzés) és 168

önkéntes pénztár (71 általános ellenőrzés, 85 célvizsgálat, 12 témavizsgálat) ellenőrzésére került sor.

2.4.3.1. Magánnyugdíjpénztárak

A magánnyugdíjpénztárak ellenőrzésekor került sor először a vizsgálatok új fajtájának – a konstruktív ellenőrzéseknek – a lefolytatására. Az ilyen típusú ellenőrzések célja az, hogy a felügyelet a pénztárakkal együttműködve közösen állapítsa meg a hiányosságokat és tanácsainkkal segítse azok megoldását.

Az 1998 decembere és 1999 februárja között **tartott első konstruktív ellenőrzés** keretében került sor a függő (beazonosítatlan, azaz munkáltatóhoz vagy tagi egyéni számlához nem rendelhető) befizetések nagyságának, a könyvelés naprakészségének, az egyéni számlák állásának és a pénztári befizetéseknek a vizsgálatára. Az első konstruktív céllenőrzés eredményeit értékelve megállapítható, hogy a pénztárak a vállalt feladatokat végrehajtották, az ellenőrzések során talált hibákat többségében javították.

A **második konstruktív ellenőrzés** során többek között a pénztárak befektetéseinek, azok portfólióosztályok szerinti besorolásának, a hozamráta számításának, a hozamkiegyenlítés gyakorlati megvalósításának és a hozamelvárás pénztári kiszámításának ellenőrzésére került sor. A három hétig folyó vizsgálati periódus alatt **valamennyi magánnyugdíjpénztár ellenőrzésére sor került.**

A **függő tételek vizsgálata** szerint, az elmúlt évben a pénztárak többsége sikeresen megoldotta a függő tételek elszámolásával kapcsolatos problémákat – növelve a feldolgozásra, nyilvántartásra fordított költségeket –, és mértéküket alacsonyabb szintre tudta szorítani.

2.4.3.2. Önkéntes nyugdíjpénztárak

- ♦ Az önkéntes nyugdíjpénztárak ellenőrzése alapján megállapítható, hogy a pénztárak döntő többsége a **jogszabályok betartásával működik.** A feltárt hiányosságok négy nagy csoportra bontva kerülnek bemutatásra.
- ♦ A **személyi és tárgyi feltételek** ellenőrzése kapcsán – többek között – sor került az egyéni számlaértékesítő és az adóigazolás megküldésének vizsgálatára, mivel törvény kötelezi a pénztárakat arra, hogy **egyéni számlájuk** alakulásáról évente legalább egyszer tájékoztassák tagjaikat, és a **személyi jövedelemadó bevallásához szükséges igazolásokat** legkésőbb a tárgyévet követő év január 31-ig küldjék meg részükre. A vizsgálatok során tapasztalható volt, hogy több pénztár is elmulasztotta e kötelezettségének teljesítését.

A pénztár által (nyilvántartóval, vagyongazdálkodóval) kötött **szolgáltatói szerződések** vizsgálatakor megállapítást nyert, hogy több esetben nem került sor a szolgáltatást nyújtó fél felelősségének, hatáskörének megállapítására, konkretizálására, vagy a vagyongazdálkodási szerződésüket nem módosították a változó jogi szabályozásnak megfelelően. Előfordult az is, hogy a pénztár és a szolgáltatók között megkötött szerződések jogszabálysértő rendelkezéseket tartalmaztak.

További gyakori probléma volt a közgyűlési jegyzőkönyvek hitelesítésének hiánya, az igazgatótanács ülések megtartásának rendszertelensége és a támogatói szerződések nem jogszabályszerű elkészítése.

- ◆ **A bevételek és kiadások elszámolásának** ellenőrzése során előfordult, hogy a pénztár saját alapszabályát sértette meg azzal, hogy az első tagdíjból nem megfelelően vonta le a működési és likviditási tartalékra jutó részt.

Több esetben előfordult, hogy a főkönyvi könyvelés és az analitikus bizonylatok adatai nem egyeztek, a pénztárak nem tartották magukat a bizonylati rend és bizonylati fegyelem előírásaihoz, a pénztárak nem vizsgálták a befektetett eszközök állománya és a vagyongkezelővel szembeni követelések összhangját.

- ◆ A pénztárak **befektetési tevékenységének ellenőrzésekor** előfordult olyan eset is, amikor a pénztárak értékpapír-állományában az egy kibocsátó által kibocsátott értékpapírok együttes állománya meghaladta a jogszabályokban előírt 20%-ot, de volt olyan pénztár is, amelynél az egy értékpapír-forgalmazónak adott megbízás összértéke meghaladta a pénztári eszközök 25%-át, ami szintén jogszabályba ütköző.

Több esetben előfordult, hogy a pénztárak pénzügyi eszközeiket nem megfelelő portfólióosztályokba sorolták, negyedéves jelentésükben hozamrátaikat nem közölték, bizonyos értékpapíraik vagy a teljes portfólió vonatkozásában nem számoltak el értékelési különbözetet, és értékvesztést sem mutattak ki, illetve, hogy a pénztár nem rendelkezett olyan analitikus nyilvántartással, amely alapján a fedezeti, a működési és a likviditási tartalékok eszközei befektetésének eredménye elkülönítetten megállapítható lett volna.

- ◆ **A beszámolás és könyvvizetés** ellenőrzésekor több esetben volt tapasztalható, hogy a pénztárak nem tettek eleget (sok esetben a felszólítást követően sem) éves, illetve negyedéves jelentésadási kötelezettségüknek.

Több pénztárnál nem jelent meg az **egyéni számlán** egyértelműen a tag pénztárral szembeni követelése, átlépés esetén magas **fix összegű költséget** állapítottak meg, illetve a **hozamfelosztás** szabályszerűsége kérdéses volt.

2.4.3.3. Egészség- és önszegélyező pénztárak

Az egészség- és önszegélyező pénztárak túlnyomó része **a jogszabályok betartása mellett működik**. Legfőbb hiányosságnak tekinthető, hogy a szolgáltatások teljesítése során több pénztár nem vette figyelembe azt a jogszabályi előírást, amely szerint az önszegélyező és az egészségpénztáraknak **a pénztári szolgáltatások teljesítésekor csak az egyéni számla meghatározott százalékaig lehet kiadásokat elszámolni**. A fennmaradó összeget fenn kell tartani a szolidaritás elvéből fakadó arányos finanszírozásra.

2.5. Engedélyezés és jogérvényesítés

2.5.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet engedélyezési és jogérvényesítési tapasztalatai

A **pénzügyi intézmények** vonatkozásában, 1999-ben a felügyelet összesen **769 engedélyező határozatot** hozott. Ebből 33 esetben **piacra lépésnek**, 32-ben hitelintézet **egyesülésének** engedélyezésére, 262-ben **tevékenységi kör módosítására és pénzügyi szolgáltatás ügynök útján történő végzésének** engedélyezésére, 49 esetben **alapszabály-módosításnak**, 250-ben vezető állású személy megválasztásának, 31-ben **befolyásoló részesedés szerzésének** engedélyezésére, illetve 112 esetben **egyéb engedélyezésre** került sor.

A **hitelintézetek** esetében a bankszektor létszáma lényegében állandósult, míg a szövetkezeti hitelintézetek száma – a jelentős számú egyesülés miatt – csökkent. Az előző évekhez képest jelentősen megnőtt a hitelintézeti tevékenység ügynök igénybevételével történő végzésére vonatkozó engedélykérelmek száma. Egyre több hitelintézet – zömében a pénzkölcsön nyújtásának (zálogtevékenység, áruvásárlási hitelezés) elősegítése érdekében – alkalmaz ügynököt.

A **pénzügyi vállalkozások** engedélyezési tapasztalata azt jelzi, hogy az intézmények legnagyobb számban pénzkölcsön nyújtására – beleértve a faktoring tevékenységet és a zálogkölcsön nyújtását is – és a pénzügyi szolgáltatás végzésére vonatkozó engedélyeket kérnek.

A **tőkepiaci intézményekben** végbement számottevő mozgás jól jellemezhető a kiterjedt engedélyezési tevékenység bemutatásával. 1999-ben a felügyelet 49 esetben adott ki **új működési engedélyt**, valamint 30 **tevékenységi kör módosításának engedélyezésére**, 51 **fiók működésének engedélyezésére** és 30 **tulajdonszerzés engedélyezésére került sor**. Ezen túlmenően, az elmúlt évben a felügyelet 20 esetben vont vissza engedélyt.

Vizsgálva az 1999-es értékpapír-kibocsátásokat megállapítható, hogy folytatódott az előző évek tendenciája. Mindinkább jellemző, hogy – miután a korábban állami kézben lévő társaságok részvényeinek nyilvános értékesítésére jórészt már sor került – a nyilvános részvénykibocsátások, illetve forgalomba hozatalok helyett még a nyilvános társaságok is inkább zárt körben vonnak be forrásokat akár alaptőke-emelés, akár kötvénykibocsátás keretében. Ez alól kivételt képeznek a kereskedelmi bankok, amelyek a pénzpiac mellett mindinkább megjelennek a tőkepiacokon is kötvénykibocsátásaikkal.

Az elmúlt év tapasztalatai szerint az engedélyezésre benyújtott kérelmek többsége – főleg a komoly, szakmai műhelyekkel és a tőkepiaci tranzakciók lebonyolítása területén jelentősebb külföldi tapasztalatokkal rendelkező bankok és banki háttérű befektetési szolgáltatók esetében – szakszerűen, alaposan előkészítve, a felügyeleti engedélyezési eljárás követelményeit kiemelten szem előtt tartva, illetve a felügyelet szakmai állásfoglalásait figyelembe véve készült el.

2.5.2. Az Állami Biztosításfelügyelet engedélyezési és jogérvényesítési tapasztalatai

1999-ben az Állami Biztosításfelügyelet **178 engedélyező határozatot** hozott, melyek megoszlása az alábbi volt: 53 esetben **tevékenység megkezdésének**, 72-ben vezető **tisztviselő**, kilenc esetben **részesedésszerzés**, 10-ben **egyéb tevékenység folytatásának és tevékenység kiegészítésének**, egy esetben **szünetelés**, egy esetben **egyesülés**, illetve 16 esetben **befektetési szabályoktól való eltérésnek** az engedélyezésére került sor. Ezen túlmenően, hét-hét esetben a felügyelet biztosító részvénytársaság, illetve egy-egy esetben biztosító egyesület **kötelező gépjármű-felelősségbiztosítási** módoszatának 1998. évi elfogadását és 2000. évi díját engedélyezte.

Az engedélyezés területén a korábbi években kialakított gyakorlat alapján a legtöbb esetben a kérelmezők előzetesen – igény esetén több alkalommal is – **egyeztetnek a felügylettel**, meggyorsítva ezzel az engedélyezési eljárás lefolytatását. Összehasonlítva az előző évi adatokkal, kiemelendő a **biztosítási alkuszok számának ugrásszerű növekedése**. 1999-ben az azt megelőző évhez képest közel kétszer annyi biztosítási alkuszi tevékenység folytatására jogosító engedélyt adott ki a felügyelet.

A tevékenységi engedélyek – szankcióként alkalmazott – visszavonása mindössze egy esetben fordult elő. A tevékenységi engedélyek saját kérelemre történő visszavonása tárgyában nyolc határozat született. Ezen utóbbi típusú határozatok száma – az előző évi adatokkal összehasonlítva – gyakorlatilag nem változott.

2.5.3. Az Állami Pénztárfelügyelet engedélyezési és jogérvényesítési tapasztalatai

A magánnyugdíjpénztár működésének és tevékenységének megkezdéséig **két szakasz különíthető el**. Először az alapításra feljogosított szervezet elhatározza, hogy magánnyugdíjpénztárt alapít, és ehhez megszerzi a felügyelet engedélyét. A második szakaszban az alapítási engedély birtokában megalakul a pénztár, s a bírósági bejegyzésével pedig mint jogi személy jön létre, melyhez a jogszabályi feltételek fennállása esetén a felügyelet megadja a tevékenységi engedélyt.

1999-ben **magánnyugdíjpénztár alapítására**, illetve tevékenységének engedélyezésére három esetben került sor.

Tekintettel arra, hogy a magánnyugdíjpénztári tagsági viszony önkéntes létesítésére nyitva álló határidő 1999. augusztus 31-ével lezárult (mely határidőt követően a rendszerbe történő új belépésre alapvetően csak a pályakezdőknek van – kötelező jelleggel – lehetőségük), 1999 utolsó negyedében magánnyugdíjpénztárat már nem alapítottak

Az 1999. évi önkéntes pénztári engedélyezési tevékenység megoszlása az alábbi volt: **tevékenységi engedély** kiadására összesen nyolc esetben (két nyugdíjpénztár, egy egészségpénztár, öt önsegélyező pénztár); 14 esetben nyugdíjpénztár **egyesülésének engedélyezésére**, egy esetben egészségpénztár **tevékenységének szüneteltetésére**, illetve egy önkéntes és két egészségpénztár **kiegészítő vállalkozási tevékenységének engedélyezésére** került sor.

Az önkéntes pénztáraknál az **új pénztár alakulásakor** a működés megkezdéséhez kiadott tevékenységi engedélyek száma a nyugdíjpénztárak esetében 1999-ben már nem volt jelentős, míg az egészség- és önsegélyező pénztárak tekintetében ebben az időszakban volt érzékelhető az alapítás iránti érdeklődés.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy **a pénztárak többsége tartalmilag és formailag is hiányosan nyújtotta be kérelmét**. Tartalmilag elsősorban az alapszabály, a pénzügyi terv és az induló gazdálkodási terv nem felelt meg annak a fontos kritériumnak, hogy a pénztár hosszú távon biztonságosan működjön, ezért a pénztártagok érdekeinek védelmében ezek átdolgozására szólította fel a felügyelet a pénztárakat.

2.6. Fogyasztóvédelem és panaszügyintézés

A fogyasztóvédelem általános célja, hogy biztosítsa a fogyasztók vagyoni érdekeinek védelmét, a hatékony és gyors jogorvoslat, a megfelelő tájékoztatás és információhoz jutás lehetőségét és a fogyasztói oktatást, valamint a fogyasztói érdekek képviselését.

A felügyelet jogelődjei több **fogyasztóvédelmi szervezettel** voltak kapcsolatban, ezek tevékenységét valamilyen formában támogatták. A **2000. év dátumváltási problémáját** kiemelt feladatként kezelték a tájékoztatási munkában is. A többi felügyeleti hatósággal egyeztetett kommunikációs stratégia szerint végezték bizalomerősítő tevékenységüket.

A felügyelet elődszervezetei elsősorban **négy területen** fejtették ki fogyasztóvédelmi tevékenységüket: a fogyasztók tájékoztatása ügyfélszolgálat működtetésének segítségével, a fogyasztóvédelmi intézményrendszer kialakulásának támogatása által, a pénzügyi termékek ellenőrzésével és a panaszok kezelésével.

2.6.1. Ügyfélszolgálat

A felügyelet jogelődjei feladatuknak tekintették a pénzügyi szervezetek személyesen vagy telefonon jelentkező ügyfeleinek tájékoztatását. Ez a felügyeleteken **különböző módon valósult meg**: míg az Állami Pénztárfelügyelet és az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet külön ügyfélszolgálatot működtetett, addig az Állami Biztosításfelügyelet esetében az illetékes főosztályok egyéb feladataik mellett látták el az ügyfélszolgálati teendőket.

Az **Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyeleten** tavaly közel 6000 ügyfél jelentkezett telefonon vagy személyesen. A legtöbben a felfüggesztett brókercégekkel és a kárpótlási jegyet hasznosító társaságokkal kapcsolatban érdeklődtek. Ezen kívül előfordult bankkártyával, különböző bankok, brókercégek adataival, díjaival kapcsolatos panasz, érdeklődés is.

Az **Állami Pénztárfelügyelet** ügyfélszolgálatja tájékoztatást nyújtott a hozzá fordulónak a pénztártagság létesítésének feltételeiről, a tagok jogairól, kötelezettségeiről, a pénztárvásztás szempontjairól, segítséget nyújtott az ügyfeleket érintő jogszabályok értelmezéséhez. Az ügyfélszolgálat a nyugdíjreform előkészítése és bevezetése kapcsán készült „Egyéni életpálya program” segítségével személyes tanácsadást is végzett. Ugyancsak az ügyfélszolgálat gondozta az Állami Pénztárfelügyelet által készített kiadványok nyomdai munkálatait és gondoskodott azok széles körű terjesztéséről, ellátta havonta megjelenő „Pénztárhírek” című folyóirat megrendelésével és terjesztésével kapcsolatban felmerülő feladatokat, szervezte az évente két alkalommal megrendezésre kerülő „Pénztárkonferenciát”.

A külön ügyfélszolgálatot nem működtető **Állami Biztosításfelügyeletnél** 1999-ben kb. 2500 volt az információt kérők száma. Külön kiemelendő a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítással kapcsolatban nyújtott szolgáltatás, amelynek révén igen sokan kaptak pontos tájékoztatást a biztosítási díjakról.

2.6.2. Panaszügyintézés

2.6.2.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet panaszügyintézési tapasztalatai

Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyeleten csak 1999 végén jött létre külön szervezeti egység a pénzpiaci panaszok kezelésére.

A pénzpiaci panaszok száma 1997-ben 329, 1998-ban 772, 1999-ben 752 volt. A jellemző panaszügyi témák a következők voltak 1999-ben:

- ◆ kamatszámítás,
- ◆ banktechnikai tárgyú panaszok (ügyfelek nem találták megfelelőnek az ügyintézők által nyújtott tájékoztatást, illetve a levélben történő kiértékeléseket, így a tértivevény hiányát kifogásolták),
- ◆ bankkártya-szerződések, bankkártyák használata,
- ◆ hitelbírálat és hitelfolyósítás, törlesztés kapcsán felmerülő kérdések,

- ♦ vállalkozói ügyfélkörben a számla feletti rendelkezési jogosultság vitatása.

Az elmúlt években a **panaszok száma dinamikus növekedést** mutat a tőkepiaci területen. Míg 1997-ben 219, addig 1998-ban 404, 1999-ben pedig 565 beadvány érkezett az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyeletre. Ennek okai elsősorban az 1998. évi tőkepiaci eseményekben (brókercsődők, tőzsdei visszaesések) keresendők, melyek hatása az elmúlt évben is jelentkezett, de a növekedés összefügg természetesen az értékpapír-forgalmazó cégek sok esetben kifogásolható eljárásával is.

A beérkezett panaszok által érintett **legjellemzőbb területek** az alábbiak:

- ♦ **bizományosi szerződések teljesítése** (szóbeli vagy telefonos megbízások adására visszavezethető gondok, megbízástól eltérő tartalmú teljesítések, transzferek nem teljesítése, jogtalan számlazárolás, letétkezelés, adó-tőkeszámlára helyezés, forrásadó-elszámolás stb.),
- ♦ **határidős ügyletek** (például pozíció nyitására vagy zárására adott szóbeli utasítások figyelmen kívül hagyása, fedezetfeltöltéssel kapcsolatos problémák, kényszerlikvidálás szabályszerűsége, a keletkezett veszteség fedezésébe az ügyfél más értékpapírjainak bevonása),
- ♦ **portfóliókezelés** (a forgalmazó jogosulatlansága ezen tevékenységre, elszámolási problémák, üzletszabályzattól eltérések, nem a felügyelő hatóság által elfogadott szerződésminta használata stb.),
- ♦ **engedély nélküli tevékenység** (jogosulatlan értékpapír-forgalmazás, jogosulatlanul eljáró üzletkötő),
- ♦ **kibocsátó társaságokkal, befektetési alapokkal kapcsolatos** panaszok (ezek köréből megemlíthető a hozamfizetés elmaradása, a kibocsátó gazdálkodására visszavezethető panasz, a nem megfelelő tájékoztatás sérelmezése),

Kiemelendő, hogy 1999-ben jelentősen megnőtt a **büntetőjogi vonatkozású** panaszügyek száma (1999-ben 18, ezzel szemben 1998-ban csak hét eset). A feljelentések leggyakrabban sikkasztás, csalás, engedély nélküli befektetési szolgáltatás, illetve bennfentes kereskedelem miatt történtek.

2.6.2.2. Az Állami Biztosításfelügyelet panaszügyintézési tapasztalatai

1999-ben 1046 darab **írással** **panaszbejelentés** érkezett az Állami Biztosításfelügyelethez, amely 30%-kal volt több az előző év végével regisztrált 802 darab beadványnál. (A biztosítási szerződéssel kapcsolatos panaszok mellett 1999 folyamán a háború előtti biztosítások tárgyában 882 írással beadványt fogadott az Állami Biztosításfelügyelet.) A panaszok jelentős része, 45%-a Budapestről érkezett. A panaszügyek 76%-a tartalma szerint a nem életbiztosítási ágra, 24%-a az élet típusú biztosítási ágra vonatkozott.

Leggyakrabban az **alábbi területekről** érkeztek panaszok:

- ♦ A **kötelező gépjármű-felelősségbiztosítással kapcsolatos** beadványok száma továbbra is igen magas, hiszen az összes panasz 42%-a e biztosítási területről érkezett, amelynek hátterében egyebek között az áll, hogy ismételten gyakorivá vált az általános forgalmi adó visszatartása, illetőleg meg nem fizetése a biztosító által, valamint a gépjárművek szélvédő üvegkárainak elutasítása.

- ◆ Nemcsak a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás, hanem az összes panaszok 11%-át adó **casco biztosítással** összefüggő ügyek jelentős részében a biztosítóval keletkezett vita, a jogalap tisztázásának körülményeivel és időigényességével, a kártérítési összeg mértékével, az elhúzódó kárrendezéssel függött össze.
- ◆ A nem életbiztosítási ág esetében az összes beérkezett panaszok 17%-át a **lakás-, illetve épületbiztosításokról szólók adták ki**. A biztosítóval kialakult viták gyakorta a betöréses lopás biztosítás körülményeivel, így különösen a kellő mechanikai védelem hiányával voltak kapcsolatban, de jelentős volt a vihar, a felhőszakadás és az ezzel együtt járó villámcsapás okozta károkat érintő ügyek száma is.
- ◆ Az **élet típusú biztosítási ágba** tartozó biztosítások kapcsán jelentkező panaszok mindenekelőtt a visszavásárlási érték körüli véleményeltérésből fakadtak, de számos olyan ügyfél is jelentkezett, aki a többlethozam mértékét, illetve kiszámításának követhetetlen módját sérelmezte.

A panaszügyek kapcsán több kérdés fogalmazódott meg a **biztosítók adatkezelésével** összefüggésben (a kárrendezés területén milyen adatok adhatók ki, illetve a **személyes adatok védelmére** vonatkozó előírások miként érvényesülnek a biztosítók kárrendezési gyakorlatában). Növekedett azon beadványok száma is, melyekben a brókerek mulasztásából eredő kifogások merültek fel.

2.6.2.3. Az Állami Pénztárfelügyelet panaszügyintézési tapasztalatai

1999-ben a **panaszügyek** száma hozzávetőlegesen 1000 volt. Többsége két pénztár ellen irányult.

A panaszügyek jellemzően a pénztárakkal történő **tagsági jogviszony létesítésére, megszüntetésére, a pénztárak közötti átlépésre** vonatkoztak, továbbá a pénztárak **nyilvántartásainak hiányosságaira** utaltak. Viszonylag nagy számban fordultak elő olyan ügyek is, amikor más fórum hiányában a munkáltató pénztártagságot érintő eljárásával kapcsolatban a dolgozók a felügyelő hatóságon tettek panaszt. Panaszok érkeztek a pénztárak nyilvántartási rendszerének hibáiból adódó **adatszolgáltatási** problémákkal, a pénztár vezetőinek és beosztott dolgozóinak felkészületlenségére vonatkozó kifogásokkal kapcsolatban.

2.7. Nemzetközi együttműködés

Az 1997/1998-as nemzetközi pénzügyi válság és annak következményei új feladatokat szabtak a pénzügyi területekért felelősséget viselők számára szerte a világon, így Magyarországon is. A legfontosabb feladattá a nemzetközi pénzügyi rendszer sérülékenységének kiküszöbölése, az intézményi keretek és a kialakult nemzetközi szabály- és normarendszer revíziója és javított, hatékonyabb szabályok nemzetközi keretek közötti kidolgozása vált. A pénzügyi válság egyik legfontosabb tanulsága és következménye, hogy **a korábbi prudenciális szabályozás és gyakorlat és az ezek végrehajtásáért felelős bank-, értékpapírpiaci és egyéb pénzügyi felügyeletet alapvető megerősítésre szorulnak szerte a világon, főként, de korántsem kizárólag a felzárkózó gazdaságokban**. A nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitása nagyban függ az egyes nemzeti felügyeleti szervek hatékony és pragmatikus együttműködésétől. Még inkább erősíti ezt a tendenciát a bank- és értékpapírpiacok mind erőteljesebb, 1999-ben is markánsan folytatódó globalizálódása és

koncentrációja. Az IMF és a Világbank 1999-től célzottan vizsgálja tagországainak pénzügyi felügyeleti munkáját, kereteit.

Az euró létrejött – összekapcsolva a globálisan jelentkező új kihívásokkal és nemzetközi munkával – az Európai Unión belül is megteremtett egy új igényt. Az EU állam- és kormányfői még 1998 végén elrendelték, hogy az egységes európai pénzügyi piacok megteremtése keretében 1973-tól hozott valamennyi banki és pénzügyi szolgáltatási direktívát górcső alá kell venni, és egy **átfogó jogrevíziós program keretében (Financial Services Action Plan) tételes javaslatot kell készíteni a fennálló teljes európai pénzügyi és prudenciális szabályozás modernizálására, javítására, szigorítására és a hiányzó szabályozási elemek mielőbbi megteremtésére.** E feladatsor része az EU-n belüli felügyeleti közötti kooperáció jelentős, intézményesített megerősítése is.

Ezek a nemzetközi fejlemények lényegi elmozdulást jelentenek az 1999 előtti nemzetközi felügyeleti szabály- és normarendszerhez képest, új és szigorúbb feladatokat szabtak a magyar felügyelet számára is. **A minőségileg változó nemzetközi igényeket Magyarországnak OECD-tagországgént és leendő EU-tagként, de a pénzügyi területen még felzárkózónak tekintett gazdaságként kell mielőbb kielégítenie.** További elvárás az Európai Unió mostani és jövőbeli pénzügyi acquis-jának átvétele, az európai felügyeleti szervezetekkel az érdemi munkakapcsolatok fokozatos kiépítése.

A magyar pénzügyi szektor – tulajdonosi szerkezete miatt, valamint a 1990-es években lezajlott markáns devizaliberalizáció okán is – már pénzügyi területen is jelentősen integrálódott a globális gazdaságba. Ez Magyarország számára önmagában is komoly alkalmazkodási kényszert jelent a nemzetközi szabályozás megújuló irányaihoz. **Az 1999-es év nemzetközi fejleményei egyértelművé tették, hogy az egyes országok prudenciális szabályozása, felügyeleti jogszabályai, valamint felügyeleti intézményeinek és munkájuknak szakmai minősége a nemzetközi közösség előtt visszafordíthatatlanul felértékelődtek, súlyuk az érintett országok kockázati mértékének megítélésében tartósan megnőtt.** A három pénzügyi felügyelet 1999-ben e nemzetközi háttér ismeretében törekedett a korábbiakhoz képest új nemzetközi profilt kialakítani, nemzetközi tevékenységét és együttműködését e trendek ismeretében meghatározni, feladatait e globális és európai folyamatokba és törekvésekbe betagolni.

2.7.1. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet nemzetközi kapcsolatai

Az ÁPTF a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság két különösen fontos, iránymutató dokumentumát vizsgálta meg magyar szempontból: az egyik dokumentum új alapokra javasolja helyezni a bankok tőkemegfelelési keretszabályait. Az új kockázatsúlyozási szabályrendszer lényegesen befolyásolhatja a magyar bankok prudenciális és működési feltételrendszerének egészét, új feladatokat jelent a felügyelet számára is.

A másik bázeli anyag a hatékony bankfelügyeleti tevékenység 25 alapelvét határozza meg, illetve a tavaly kidolgozott értelmező metodológiája, a nemzetközi pénzügyi szervezetek szemében a bankfelügyeleti intézmény és szabályozási háttér etalonjává vált, ezért a magyar felügyelet jövőbeli működésének is fontos iránymutatója.

Magyarország a Bázeli Bizottság munkájába a mintegy 10 éve életre hívott regionális csoportosuláson keresztül kapcsolódik be, a Közép- és Kelet-Európai Bankfelügyelők Csoportja (KKBCS) révén. A KKBCS nemzetközi titkársági feladatait évek óta az ÁPTF látja el.

Az ÁPTF a múlt év során meghívást kapott az Európai Unió mellett működő Banking Advisory Committee egyik ülésére is, hogy bemutassa a magyar bankrendszer sajátosságait, a felügyeleti szabályozás helyzetét, és számot adjon a felügyeleti munkával kapcsolatos aktuális kihívásokról, Magyarország e területen végzett csatlakozási felkészüléséről. 1999-ben az ÁPTF volt az első, amelyet az EU banki tanácsadó bizottsága meghívott a csatlakozó országok felügyeletei közül.

1999 során az ÁPTF a kétoldalú bankfelügyeleti kapcsolatokat is új alapokra kívánta helyezni. A nemzetközi felügyeletközi együttműködés egyre inkább felértékelődő fontosságát, a külföldi tulajdonosok súlyát a magyar bankrendszerben, valamint a jövőbeli EU-csatlakozási követelményeket szem előtt tartva, a kétoldalú megállapodások rendszerének megteremtése alapvető fontosságúvá vált.

1999-ben az ÁPTF a portugál, a lengyel, valamint a cseh értékpapírpiazi felügyeletekkel kötött együttműködési megállapodást. Ezen felügyeleti megállapodások jól illeszkednek abba a folyamatba, melynek során már 5 hasonló egyezmény született más OECD-országok partnerintézményeivel, köztük Németországgal, Ausztriával, Franciaországgal, Olaszországgal és Luxemburggal. Aktívan részt vett az Értékpapírfelügyelet Nemzetközi Szervezetének (IOSCO) munkájában.

2.7.2. Az Állami Biztosításfelügyelet nemzetközi kapcsolatai

Az Állami Biztosításfelügyelet 1999. évi nemzetközi tevékenységét az általános célok megvalósítása, köztük az **EU-csatlakozásra való felkészüléssel** kapcsolatos feladatok határozták meg. A felkészülés jegyében elkészültek a magyar fél hivatalos álláspontját **rögzítő Pozíció Papír biztosítást érintő pontjai**, megkezdődött a jogharmonizációra való felkészülést célzó **Phare-projekt** végrehajtása, illetve a következő évi projekt előkészítése, csakúgy mint a másik két elődszervezet esetében.

Az ÁBIF megerősítette pozícióját a **Biztosításfelügyelők Nemzetközi Szövetségében** (International Association of Insurance Supervisors – IAIS), ahol több bizottságnak és albizottságnak is aktív tagjaként szerez nemzetközi tapasztalatokat, illetve részben donorként is hozzájárul a többi feltörekvő piac felzárkóztatását célzó munkához. Ennek keretében a szervezet készülő esettanulmány-kötete számára magyar esettanulmány is készült, illetve a szervezet által szervezett konferenciákon, szemináriumokon a magyar tapasztalatokról is hangzottak el előadások. Ugyanez a köztes pozíció érvényesül az **OECD Biztosítási Bizottságában** végzett munkában is, ahol a Health Insurance Statistics Task Force-ban az egész Kelet-Közép-Európát Magyarország képviseli.

A munkatársaknak a biztosítási piac globalizációjára való felkészítése jegyében az ÁBIF igyekezett minél több olyan nemzetközi meghívásnak eleget tenni, ahol előadásokkal, hozzászólásokkal munkatársai szakmai felkészültségét nemzetközi szinten is megmérettethette.

2.7.3. Az Állami Pénztárfelügyelet nemzetközi kapcsolatai

Az Állami Pénztárfelügyelet nemzetközi tevékenységét a nyugdíjreform területén elért nemzetközileg is jelentős eredményei határozták meg. Ebből következően a Felügyelet egyfajta tapasztalatátadó szerep kialakítását tűzte ki célul.

Magyarország az **Európai Unióhoz való csatlakozás** területén is élen jár a régió országai között. Ezért a nyugdíjpénztári rendszer illeszkedése *acquis communautaire*-hez a többi

átalakuló és nyugdíjreformot végrehajtó ország számára is iránymutató lehet. Az EU - integrációs feladatok kapcsán az ÁPF megvizsgálta a **hárompilléres nyugdíjrendszer acquis megfelelését**.

Aktív szerepet vállalt az **OECD Biztosítási Bizottság Magánnyugdíj Munkacsoportjának** tevékenységében. Ez a munkabizottság az OECD és G7 **Ageing Population Project** intézményi szabályozási és felügyeleti kérdéseivel foglalkozik a társadalombiztosítást kiegészítő tökefedezeti nyugdíjrendszerek területén. 1999-ben az adatgyűjtési munka, valamint a felügyeleti irányelvek, a befektetési szabályok és a testületi irányítás irányelveinek nyugdíjpénztári területre való kiterjesztése és kialakítása indult meg. A Magánnyugdíj Munkacsoport megalapította a Nem Tagországok Nyugdíjpénztári Csoportját, melynek vezetője a magyar felügyelet képviselője lett. A Task Force első ülését a felügyelet szervezésében Budapesten tartotta.

Az ÁPF munkatársai közvetlen kapcsolatokat építettek ki más országok nyugdíjpénztári felügyeleteivel. A hagyományos lengyel és amerikai kapcsolat mellett ellenőreink ez évben az ír felügyelet munkájában a helyszínen vettek részt. Sok ország állami képviselői viszont Magyarországra jöttek a nyugdíjpénztári rendszert és felügyeletét tanulmányozni, a régió országain kívül Kínából, Koreából és Vietnamból.

Az országgyűlés által elfogadott törvény alapján 2000. április 1-jén létrejött a PSZÁF, az integrált pénzügyi felügyeleti szervezet. Az új összevont felügyelet megkezdte, illetve folytatta működését az előzetesen kialakított szervezeti és működési szabályzat alapján. A felügyeleti tevékenység és az azt segítő háttértevékenység folytonosságát sikerült fenntartani, a felügyelet jelenléte a felügyelt szektorokban érzékelhető. A közeli jövő legfontosabb célkitűzése az elődszervezetek értékeinek megtartása és az építő kritika hasznosítása által a szervezet megújulásának elősegítése, az egységes helyszíni és helyszínen kívüli ellenőrzési elvek megalkotása, illetve az egységes felügyeleti informatikai háttér biztosítása.

3. A felügyelt piacok és intézmények legfőbb kockázati tényezői

3.1. A pénzügyi intézmények és piacok makrogazdasági környezete

A magyar piacokat – 1999 egészét tekintve – az orosz válságot követő helyreállítás és ezzel a válságot megelőző tendenciák folytatódása jellemezte. Az első negyedévi gyengébb teljesítmény után a növekedés egyre gyorsult, s az év egészét tekintve a **GDP növekedési üteme 4,5%-os** volt. A gazdasági egyensúly szempontjából kedvező, hogy a fogyasztás-felhalmozás aránya – az állami beruházások visszafogása ellenére – 1999-ben is a felhalmozás javára mozdult el.

A nemzetközi mércével mérve is gyors növekedés **kedvező külső és belső egyensúlyi környezetben** ment végbe. A folyó fizetési mérleg 2076 millió USD összegű hiánya a váratlanoknál kedvezőbb, és ezt bőven fedezte a nem adóssággeneráló módon beérkező nettó 2631 millió dollár tőke. A belső egyensúly az év elején kedvezőtlenül alakult, az év

folyamán azonban fokozatosan javult. Az államháztartás helyi önkormányzatok nélküli konszolidált hiánya 1999-ben 420,5 milliárd forint, a megelőző évinél 38,5 milliárd forinttal kisebb lett.

A jellemzően pénzügyi megtakarító szektor, **a lakosság bruttó pénzügyi vagyona** 1999 folyamán ugyan reálértéken 6,8%-kal **nőtt**, ám ez a növekedési ütem jócskán elmarad a megelőző évi 11,1%-tól. Az ütemcsökkenésben jelentős szerepet játszott az 1999. évre jellemző reálkamatszint csökkenése. A nettó pénzügyi vagyon 6,2%-os növekedési üteme is lényegesen kisebb volt az 1998. évi 13,1%-osnál. 1999-ben **tovább** (68-ról 66,1%-ra) **csökkent a banki vagyontartási formák súlya** a lakosság bruttó pénzügyi vagyonán belül. Az **életbiztosítási díjtartalék** részesedése 4,7%-ról 5,3%-ra, a **nyugdíjbiztosítási formájú vagyonfelhalmozás** részesedése 3,1%-ról 4,5%-ra **növekedett. A lakossági hitelek dinamikusan** (reálértéken is 15,9%-kal) **nőttek** tavaly, éppen ellentétben az 1998. évi folyamatokkal, amikor 9,8%-kal csökkent a lakossági hitelek reálértéke.

Az év/év index szerint 1999-ben tíz százalékkal nőttek a fogyasztói árak, miközben a termelői áremelkedés 5,2%-os volt. Az előző év azonos hónapjához hasonlítva az árindex mind a fogyasztói, mind a termelői árak esetében májusban érte el mélypontját (108,9, illetve 104), majd utána trendjét tekintve **a fogyasztói áraknál mérsékelt, a termelői árak esetében lényeges emelkedés indult be. A forint piaci árfolyama szinte 1999 egészében az intervenciós sáv erős oldalán volt.** A sávközepe csak tavasszal lépte át néhányszor, amikor a nemzetközi tőkepiacok érzékenysége – az 1998. évi délkelet-ázsiai és oroszországi válságokat nem teljesen kiheverve – még jelentős volt.

Az első félévben az állampapírok éven túli hozamai, trendjei stagnálást vagy enyhe növekedést mutattak, csak az éven belüli lejáratok hozama csökkent valamelyest. **A hozamgörbe alig tolódott lefelé, meredeksége azonban a piaci bizonytalanság hatására jelentősen csökkent.** A korábbi időszak tendenciájához viszonyítva 1999 február–márciusában a lejáratok spreadek tágultak, majd a félév vége felé ismét szűkülni kezdtek. **A második félévben folytatódott a lejáratok spreadek szűkülése, de ezzel együtt a rövid lejáratok hozamai is tovább csökkentek.** Az éven túli lejáratokon a harmadik negyedévben még bizonytalanság volt megfigyelhető, szeptember végétől azonban a hosszabb lejáratokon is határozott hozamcsökkenés indult meg. **Ennek hátterében egyértelműen az állt, hogy a májusban 500 bázispont fölé emelkedett kamatprémium (és a makrogazdasági mutatók javulása) lassan visszacsábította a külföldi befektetőket, akik az év végéhez közeledve egyre gyorsuló ütemben növelték részesedésüket az államkötvények piacán.** Az állampapíroknak a lakossági betétekkel szembeni spreadje az év nagy részében – lejáratától függően – 150–300 bázispont között volt, novemberben azonban rohamos csökkenésnek indult, majd a 2000. év elején teljesen elolvadt.

3.2. Hitelintézetek

A kedvező nemzetközi konjunktúra által is támogatott dinamikus magyar gazdasági növekedés előnyösen hatott a hitelintézetek üzleti lehetőségeire. A hitelkihelyezések a GDP növekedési ütemét jóval meghaladó mértékben nőttek – különösen expanzív volt a lakossági hitelezés –, de a betétgyűjtés is dinamikus volt. A hitelintézetek „alaptevékenységei”-nek dinamikája arra utal, hogy – bár mérlegfőösszegük csökkent a GDP százalékában – a hitelintézeti szektor magyar reálgazdaságban betöltött súlya nem csökkent, hanem inkább enyhén nőtt.

Ugyanakkor kockázatot jelentett, hogy:

- ◆ mivel a hozamok csökkenése a bankok kockázatvállalási készségének élénkülése irányába hatott, a portfólión belül nőtt a kockázatosabb eszközök részaránya. Bár 1999-ben a bankok eszközeinek minősége gyakorlatilag változatlan maradt (a reális képet torzító Postabank, az MFB és a Reálbank nélkül, velük együtt természetesen még javulást is mutatnak az eszközportfólió-minőségi adatok). A kockázatosabb eszközök térnyerését a jövőben még stabil konjunktúra esetén is a portfólióminőség romlása követheti
- ◆ a hitelek és betétek növekedésének eltérő dinamikája következtében a hitelállomány 1999 végére meghaladta a betétállomány 70%-át, és ez az arány várhatóan tovább növekszik;
- ◆ a kockázatos lakossági hitelek állománya dinamikusán növekszik;
- ◆ viszonylag magas volt a veszteséges bankok száma.

Alacsony, és romlott a bankok átlagos jövedelmezősége, miközben a kockázatosabbá váló portfólió – a romló tőke megfelelési mutató elfogadható szinten tartásához is – a nyereségági tőkeképződésnél nagyobb tőkeakkumulációt igényel a jövőben is. Tovább nőtt a bankok közötti polarizáció, akár a veszteséges-nyereséges bankokat vizsgálva, akár a nyereségesek között széttekintve.

A bankok nettó céltartalékképzése – az összehasonlítást torzító bankok Postabank, MFB, Reálbank hatását kiszűrve – lényeges, 50%-os növekedést mutat. A költséghatékonyság meglehetősen rossz, s jelentős javulása – a bankok közötti éles verseny miatti folyamatos fejlesztési igény magas költségei miatt – a közeljövőben sem várható. Az optimálisnál magasabb a hitelintézetek, ezen belül a bankok száma; nem mindegy, hogy a várható intézményszám-csökkenés milyen formában valósul meg (fúziók, felvásárlások, piacról való csendes vagy „zajosabb” távozások).

A takarékszövetkezeti szektorban – jogszabály által megemelt tőkekövetelmény teljesítésének kényszerítő hatása következtében – fúziós hullám alakult ki. A jelenlegi eredményességi mutatók ugyan jók, a hosszú távú fejlődési perspektíva azonban kérdéses. A szektor meglehetősen decentralizált, az egyes szövetkezetek üzemmérete – még az eddigi fúziók után is – kicsi, a fejlesztési igények (kényszerek) nagyok, és kérdéses, hogy a jövőben tőkebevonó képességük eléri-e a szükséges mértéket.

3.3. Befektetési vállalkozások

A tőzsde két-három évig tartó töretlen szárnyalása idején alakult, a piac igényeit jócskán meghaladó számú **befektetési vállalkozások száma** lényegesen csökkent, ám **még mindig magasabb az optimálisnál**. A piactisztulás folyamata még nem zárult le. A piactisztulás különbözőképpen érinti a tőkeerős banki háttérű és a független befektetési vállalkozásokat. Igen magas a koncentráció a piacon; a polarizáció további növekedése mellett **a koncentráció további növekedésére számítunk a jövőben is**.

Bár az előző évhez képest számos szempont szerint javulást mutatnak a szektor aggregált mutatói (nőtt a befektetési vállalkozások saját tőkéjének aránya, miközben rövid lejáratú kötelezettségeik mérlegen belüli aránya csökkent; 1998-hoz képest számottevően nőtt az eredmény), **a szektor, illetve számos intézménye helyzete továbbra sem megnyugtató**. 1999 folyamán a felügyelet 16 cég működését függesztette fel rövidebb-hosszabb időre,

illetőleg 15 cég működési engedélyét vonta vissza. Az év végén is magas, hét volt a felfüggesztett cégek száma.

Az 1998-as gyenge évhez képest a befektetési vállalkozások adózás előtti eredménye 1999-re nominálisan ugyan csaknem duplájára nőtt, ám ez az összeg reálértéken csak mintegy fele az utolsó „hossz”-évnek számító 1997. évi eredménynek. 1999-ben magasabb volt a veszteséges befektetési vállalkozások száma a megelőző évinél, ráadásul az év folyamán az aggregált veszteség gyorsuló ütemben növekedett. (A befektetési vállalkozások adatainak értékelésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az elemzésben mind a bázis-, mind a tárgyidőszakban csak az időszak végén is működő, tehát a vizsgált időszak végén adatot szolgáltató vállalkozások aggregált adatai szerepelnek, a felfüggesztetteké nem.)

A befektetési vállalkozások összesített saját tőkéje (jelentős részben az 1998. évi veszteségek tulajdonosok általi rendezésének eredményeként), 1999-ben nominálisan 28,2%-kal nőtt, **egyedeknél azonban a tőkehelyzet további, kritikus mértékű romlása következett be.** Az 1998. évihez képest **javult a befektetési vállalkozások likviditása**, a javulás mértéke azonban nem tűnik megfelelőnek. 1999 decemberében a jegyzett tőkére vonatkozóan 12 cég, a szavatoló tőkére vonatkozóan 13 cég esetében sérült a likviditási szabály.

Komoly kockázatot jelent a bizományosi tevékenységgel összefüggésben az ügyfelekkel szembeni követelések nagysága és szerkezete. Nem megfelelő mértékű a céltartalékolás, amiben az is szerepet játszik, hogy a céltartalékolás jogszabályi háttere sem megfelelő. A mérlegen kívüli kockázatok a jelenlegi szabályozási, számviteli és adatszolgáltatási előírások mellett áttekinthetetlenek.

3.4. Befektetési alapok

A befektetési alapok száma 1999 - végére 98-ra nőtt. Az alapok nettó vagyona – az 1998. évihez hasonlóan – dinamikus, nominálisan 33,5, reálértelemben 21%-kal növekedett. **A befektetési alapok tavalyi év végi 446,6 milliárd forint vagyona az 1999. évi GDP közel 4%-ával volt egyenértékű.**

Az alapok között egyre meghatározóbb a nyíltvégű értékpapíralapok szerepe, ezen belül növelték részesedésüket a kötvényalapok. 1999-ben tovább folytatódott a nemzetközi tőkepiacokon befektető alapok számának növekedése. A zártvégű alapokat továbbra is erősebb kockázatvállalási hajlandóság jellemezte 1999-ben, mint a meglehetősen kockázatkerülő befektetési politikát folytató nyíltvégűeket. A befektetési alapok piaca – az alapok számának növekedése ellenére – igen erősen koncentrált. Jellemzőek az „alapsaládok”, amelyek 1999-ben is számos új taggal bővültek. A befektetési alapok számának gyors növekedése következtében előfordulhat, hogy a piac túltelítettnek bizonyul, ami egyes alapkezelők kivonulását vagy kiszorulását eredményezheti – amint erre már volt is példa.

3.5. Biztosítási piac

A biztosítási szféra nemzetgazdasági súlyát mérő mutató, a teljes díjbevételnek a bruttó hazai termékhez viszonyított aránya az 1998. évi 2,46%-ról 1999-ben 2,58%-ra nőtt. Bár értéke messze a nemzetközi átlagok alatt van, 1992 óta mindenképpen folyamatos térnyerést mutat. A biztosítási díjbevételek növekedési üteme 1999-ben 16,8% volt, ami lényegesen meghaladta az inflációt. **A szektor térnyerése olyan módon következett be, hogy jelenleg nem látható számottevő rendszerkockázat.** A telítettség (ezer főre jutó biztosítások száma)

ma még meg sem közelíti az OECD-átlagot. A szektor további bővülését az is elősegíti, hogy az egy főre jutó biztosítási díj – évek óta tartó növekedése ellenére – a nemzetközi átlagtól még mindig messze elmarad: a magyarországi 124,7 dolláros értékkel szemben az OECD-országokban átlagosan 1816 dollárt költenek a lakosok biztosításra.

A szektor anyagi helyzete megfelelő, **a biztosítótársaságok döntő hányada tőkeerős külföldi befektető tulajdonában van. A biztosító részvénytársaságok tőkeereje lehetővé tette a viszontbiztosítás arányának csökkentését.** Nem romlott azonban ezzel a biztosítók működésének biztonsága, amit jól mutat, hogy az elmúlt évben keletkezett több rendkívüli kár rendezése semmilyen pénzügyi nehézséget nem okozott. Ugyanakkor az életbiztosítás ági beszedett díjak saját megtartásának aránya még mindig jelentősen elmarad az OECD-átlagtól. Mindössze egy biztosítótársaság esetében fordult elő komolyabb biztonsági tőke hiány, de állomány-átruházással sikerült elkerülni, hogy a biztosítottakat anyagi veszteség érje. A biztosítótársaság saját kérésére a felügyelet a biztosító tevékenységi engedélyét felfüggesztette.

A kis biztosítási egyesületek tőkehiánya azonban gyakran okoz problémát a napi működésben, mert tőkéjük, illetve bevételük nem elég a minimális költségek fedezetére. A biztosítási törvény 2001. január 1-jén életbe lépő módosítása ezért a tőkeszükségletet kismértékben megemeli. Ugyanakkor a kis egyesületek nagy viszontbiztosítási arányának köszönhetően, a szükségessé vált szolgáltatások kifizetése nem forgott veszélyben.

Bár új biztosítók jelentek meg, a biztosítási piac ennek ellenére erősen koncentrált. S bár az első években az induló biztosítóknál természetesen az átlagosnál nagyobb a költségek aránya, a szakma egészének költséghatékonysága – az éles verseny eredményeként - javult. **A biztosítók többsége nyereséges, ugyanakkor a szektor jövedelmezősége (ROA, ROE egyaránt) nagymértékben csökkent.** Az újonnan alakultak természetesen nem tudtak még nyereséget felmutatni, de kedvezőtlennek mondható, hogy néhány olyan biztosító is veszteséggel zárt, amely a korábbiakban már nyereséges volt. A szakma nyeresége az egy évvel azelőttinél lényegesen kisebb, 4,7 milliárd forint volt, ez akkor is figyelemre méltó visszaesés, ha tudjuk, hogy az 1998-as év a biztosítók eredménye szempontjából rendkívüli volt. Kedvezőtlen továbbá, hogy az átlagos kárhányad (kárfizetés a díjbevételek arányában) alakulása a korábbi évek csökkenő tendenciáját megtörve növekedést mutat, ami különösen a nem életbiztosítási ágat érinti.

A biztosítók a biztosítási törvényben előírt arányt jóval meghaladó mértékben fektetik be tartalékaikat állampapírokba, ami ugyan biztonsági szempontból kedvező, ám a pénzügyi szektor egyes szegmensei közötti élesedő versenyben – az állampapírok viszonylag csekély hozama miatt - a biztosítók piaci térnyerésének lassulásához, esetleg térvészhez vezethet. Az életbiztosítási piac legeredményesebb terméke, az ún. befektetési egységhez kötött életbiztosítások tartalékait sokszínűbben fektetik be a biztosítók, itt azonban teljes mértékben az ügyfél viseli a befektetési kockázatot. Az ügyfelekért való versenyben az életbiztosítási piacon pillanatnyilag a legnagyobb kihívást a nyugdíjpénztárak jelentik a biztosítók számára. Ugyanakkor a pénzügyi szféra egyes területeinek erős összefonódását jelzi, hogy a nyugdíjpénztárak kezelői és alapítói között meghatározó pozíciókban megtalálhatók a biztosítók.

3.6. Pénztári szféra

Az önkéntes, valamint a magánnyugdíjpénztári vagy a lakossági megtakarításokon belül 1996 óta folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A 30 tevékenységi engedéllyel rendelkező

és ténylegesen működő **magánnyugdíjpénztár** összesített taglétszáma a tárgyév végére meghaladta a **2,06 millió főt**, a befektetett vagyonérték megközelítette a **90 milliárd forintot**. 1999 végére az előzetes várakozásokat jóval felülmúlva a gazdaságilag aktív népesség 49%-a választotta a vegyes finanszírozású nyugdíjrendszert.

A 30 tevékenységi engedéllyel rendelkező magánnyugdíjpénztár közül a hat legnagyobb pénztár tömöríti a tagság 80%-át, koncentrálja az egyéni számlán jóváírt tagdíjak közel 80%-át. A hat legnagyobb pénztár mindegyike banki vagy biztosítói háttérű és önkéntes nyugdíjpénztári gazdálkodási tapasztalattal is rendelkezik. A ténylegesen működő és jelentést küldő 145 **önkéntes nyugdíjpénztár** összesített taglétszáma a tárgyév végére meghaladta az **egymillió főt**, összesített vagyonuk megközelítette a **160 milliárd forintot**. Az önkéntes nyugdíjpénztári szférában is koncentráció figyelhető meg, amelynek mértéke azonban elmarad a magánnyugdíjpénztári koncentrációtól.

A ténylegesen működő és jelentési kötelezettségének eleget tevő 25 **önkéntes egészségpénztár** és a 18 **önsegélyező pénztár** a tárgyév végén közel **100 ezer főt** tartott nyilván, összesített vagyonuk pedig a **hárommilliárd forintot** is meghaladta.

Mind a magán-, mind az önkéntes nyugdíjpénztárak óvatos, kockázatkerülő befektetési politikát folytatnak, általában nem használják ki a jogszabályok adta befektetési korlátokat. Portfóliójuk több mint 80%-a állampapír. Az egészség- és önsegélyező pénztárak vagyonában nagyobb arányt (50-60%-ot) képviselnek a likvid befektetési formák, hiszen a nyugdíjpénztári hosszú távú megtakarításokkal ellentétben itt a folyamatos, rövid távú szolgáltatásnyújtás az elsődleges cél.

A felügyelt pénztárak legfőbb kockázati tényezői az alábbiakban foglalhatók össze:

- ◆ Komoly működési kockázatot jelent **egyes pénztárak rendkívül gyenge nyilvántartási rendszere**. Ennek egyik következménye a hiányos és késedelmes felügyeleti adatszolgáltatás. A probléma elsődlegesen önkéntes nyugdíjpénztáraknál jelentkezik.
- ◆ **Jelentős működési kockázat lép fel azon pénztárak esetében, amelyek háttérében nincs támogató pénzügyi intézmény vagy munkáltató**, amelyek egyrészt anyagi támogatást nyújtanának, másrészt az infrastrukturális háttérrel biztosítanak, harmadrészt pedig szakértelemmel segítenék a zökkenőmentes gazdálkodást.
- ◆ A pénztárak **kihelyezett vagyonkezelési gyakorlatából** szintén jelentős kockázat fakadhat.

4. A felügyelt szektorok 1999. évi tevékenysége

4.1. A hitelintézetek fejlődése 1999-ben

Kedvező makrogazdasági környezetben, de igen éles versenyben kellett helytállniuk a hitelintézeteknek 1999-ben. A (túl)telített piacon a vállalati után a lakossági ügyfelekért folyó küzdelem is kiéleződött az elmúlt évben. Lényeges változás, hogy a bankoknak 1999. január 1-jétől lehetőségük van befektetési szolgáltatási tevékenység folytatására is. Ezen változások, valamint a szektor romló jövedelmezősége számos bankot stratégiájának újragondolására, egyes piacokon kivonulásra kényszerített. A szektor egésze egyértelműen a kockázatosabb kihelyezések irányába mozdult el, amit az intézmények tőkeereje többnyire alátámasztott.

4.1.1. Általános jellemzők

A hitelintézetek száma 1999 végére az előző év végéhez képest 29-cel csökkent. Az év végén 260 hitelintézet, közöttük 43 részvénytársaság, 209 takarékszövetkezet és nyolc hitelszövetkezet működött. A bankok száma az intézményi változások hatására eggyel csökkent, és a szövetkezeti szektorban is folytatódott a koncentrációs folyamat. (1999 januárjában felszámolás alá vonták a Reálbankot, valamint a Citibank egyesült leánybankjával, az Európai Kereskedelmi Bankkal. A harmadik negyedévben egy új bank, a HV Jelzálog Bank Rt. kezdte meg működését.)

Az 1999-ben lezajlott 29 szövetkezeti egyesülést a hitelintézeti törvényben előírt tőkekövetelmények váltották ki. Mivel egy új takarékszövetkezet is megkezdte működését, összességében 28 takarékszövetkezettel volt kevesebb 1999. végén, mint egy évvel korábban. A hitelszövetkezetek száma a tavalyi évben nem változott. A bankok tulajdonosai között tovább csökkent a hazai, azon belül az állami tulajdon súlya, nőtt ezzel szemben a külföldi tulajdon, illetve összességében a magántulajdon szerepe.

1. tábla
A bankrendszer tulajdonosi struktúrája (a tőke százalékában)

Megnevezés	1997	1998	1999
<i>Hazai tulajdon összesen</i>	37,1	36,7	32,2
Állami tulajdon	21,7	20,7	19,3
Hazai intézményi tulajdon	13,7	13,2	10,3
Magánszemély tulajdona	1,7	2,8	2,6
<i>Külföldi tulajdon összesen</i>	60,5	60,6	65,3
Hitelintézet tulajdona*	59,8	46,4	50,4
Egyéb külföldi tulajdon	0,7	14,2	14,9
<i>Elsőbbségi részvény</i>	1,5	1,8	2,0
<i>Saját részvény</i>	0,9	0,9	0,5
Összesen	100,0	100,0	100,0
<i>ebből magántulajdon</i>	78,3	79,3	80,7

* 1997-ben hitelintézet és befektetési alap tulajdona.

1999 decemberének végén a hitelintézetek mérlegfőösszege 7787,4 milliárd forint volt, ami az előző év végéhez képest nominálisan 12,1%-os, reálértékben igen szerény, 0,8%-os növekedést jelent. (A december/december fogyasztói árindex 111,2% volt.) A bankok mérlegfőösszege reálértékének növekedési üteme még ennél is kisebb, 0,4%, a szövetkezeti hitelintézeteké lényegesen nagyobb, 8,2% volt.

2. tábla
A hitelintézetek mérlegfőösszegének nominális alakulása (%)

Elemzési csoportok	1999. VI./ 1998. XII.	1999. XII./ 1999. VI.	1999. XII./ 1998. XII.
Bankok	103,0	108,3	111,6
Szövetkezeti hitelintézetek	107,7	111,7	120,3
Hitelintézetek	103,3	108,5	112,1

3. tábla
A hitelintézetek mérlegfőösszege a GDP százalékában*

Elemzési csoportok	1998	1999
hitelintézetek	68,9	67,7
ebből: bankok	65,2	63,8

*Nem végleges, illetve becsült GDP-adatokkal számítva.

A mérlegfőösszeznél sokkal gyorsabb ütemben erősödött azonban a hitelintézeti szektor hagyományos pénzügyi közvetítői szerepe: a nem hitelintézetektől származó betétállomány nominálisan 16,9%-kal, a kihelyezett hitelek állománya 26,1%-kal nőtt.

4. tábla
A hitelintézetek eszközeinek és forrásainak változási iránya*
(1998. december 31-hez viszonyítva)

Eszközök	1999. XII. 31.	Források	1999. XII. 31.
Pénztár és elszámolási számlák	↑	Betétek	↑
Kereskedési célú értékpapírok	↓	Hitelintézetektől származó bankközi betétek	↓
Befektetési célú értékpapírok	↓	Felvett hitelek	↓
Jegybanki és bankközi betétek	↑	Hitelezői jogot megtestesítő értékpapírok	↑
Hitelek	↑	Passzív kamatelhatárolások	↓
Vagyoni érdekeltségek	↑	Egyéb passzív elszámolások	↑
Aktív kamatelhatárolások	↓	Hátrasorolt kötelezettségek	↑
Egyéb aktív elszámolások és egyéb eszközök	↑	Céltartalék	↑
Saját eszközök	↑	Saját tőke	↑
Eszközök összesen	↑	Források összesen	↑

* Az eszközoldalon a táblakészítéskor felhasznált alapadatokban az érintett eszközsorok bruttó állományait csökkentik a céltartalékok mindenkori állományai, vagyis a táblázat nettó adatokon alapul

(↑ növekedés, ↓ csökkenés).

A hitelexpanzió forrását részben a betétállomány növekedése, részben az értékpapírok (mind a kereskedési, mind a befektetési céllal vásárolt papírok) állományának jelentős csökkenése teremtette meg. A hitelintézetek összességét tekintve eszköz- és forrásoldalon is csökkent a belföldi hitelintézetek (belföldön elhelyezett, illetve belföldről származó) bankközi (nem jegybankkal szembeni) betéteinek állománya, miközben a jegybanki kihelyezések nőttek.

4.1.1.1. A hitelintézetek eszközei

A bankok esetében a mérlegszerkezet átrendezése úgy ment végbe, hogy nettó értelemben (a céltartalékokkal csökkentve) minimálisan, 0,3 százalékponttal csökkent, bruttó módon számítva **összességében változatlan maradt a kamatozó és a nem kamatozó eszközök aránya.**

Folyamatosan emelkedett a hitelek részaránya az eszközökön belül, részesedésük 1999. december végén 4,8 százalékponttal volt magasabb, mint egy évvel korábban. Követve a gazdasági konjunktúrát, a hitelek állományának növekedési üteme az év első felében lényegesen alacsonyabb volt, mint a másodikban. A bankok által nyújtott vállalkozói hitelek állománya nominálisan 18,3%-kal növekedett, ezen belül a forinthitelek állománya 13,5%-kal, a devizahiteleké 28,7%-kal nőtt. Ezzel a bankok által a vállalkozóknak nyújtott devizahitelek aránya a hazai bankok által nyújtott összes vállalkozói hitelen belül 31,9%-ról 34,7%-ra emelkedett. A lakossági hitelek állománya 33,4%-kal nőtt 1999-ben, ami reálértéken 20%-os emelkedést jelent. A lakossági hitelállomány impozáns növekedése ellenére a lakossági hitelek részaránya a bankok eszközei között mindössze 4%-ot tett ki 1999 végén.

Makrogazdasági jelentősége – fogyasztás–megtakarítás viszony – mellett a bankok szempontjából a lakossági hitelezés alakulása azért is különleges figyelmet érdemel, mert az egész hitelintézeti szektorban jelenleg itt a legélesebb a verseny, ugyanakkor ez a legkockázatosabb kihelyezési forma is, ahol a visszafizetés erősen konjunktúrafüggő (jelentős a default kockázat). A piaci részesedés növelése érdekében a bankok egyes esetekben nem is törekszenek kockázataik érdemi csökkentésére (pl. a személyi hiteleknél a bankok többsége semmilyen fedezetet nem kér).

A pénztár- és elszámolási számlák 20,3%-os növekedése a második leggyorsabb volt az eszközök között. Ezt elsősorban a pénztárkészlet 41,6%-os növekedése eredményezte, amely nem kis részben a dátumváltásra való felkészüléssel függött össze. Az ügyfelek tényleges készpénzigénye azonban sokkal alacsonyabb volt a vártnál.

1999-ben 24,4%-ról 25,4%-ra nőtt a jegybanki és bankközi betétek együttes súlya az eszközökön belül. Ezen belül a jegybanknál elhelyezett betétek súlya 12,4%-ról 14,3%-ra, a külföldi hitelintézeteknél elhelyezetteké 6,4%-ról 6,9%-ra nőtt, miközben a belföldi hitelintézeteknél elhelyezetteké 5,6%-ról 4,2%-ra csökkent.

Erősen csökkent mind a kereskedési, mind a befektetési céllal tartott értékpapírok eszközökön belüli részaránya, elsősorban az állampapírok állományának visszaesése miatt. A kereskedési célú értékpapírok esetében egy év alatt 8,5%-ról 6,1%-ra csökkent a kincstárjegyek, államkötvények és konszolidációs kötvények együttes részaránya, a befektetési célú papírok között pedig 6%-ról 4,7%-ra mérséklődött az államkötvények részaránya.

A szövetkezeti hitelintézetek eszközszerkezete jelentősen eltér a bankokétól, ám az egyes eszköztípusok részesedésváltozásának iránya mindkét hitelintézeti csoportban hasonlóan alakult. A szövetkezeti hitelintézetek eszközein belül is jelentősen nőtt a hitelek részaránya, az 1998 végi 24,2%-ról 1999 végéig 30,8%-ra. 9,9%-ról 10,4%-ra nőtt a pénztár- és elszámolási számlák állományának aránya. Lényegesen csökkent az értékpapír-állomány: a kereskedési és befektetési céllal tartott értékpapírok együttes részaránya 45,8%-ról 39,7%-ra esett vissza.

4.1.1.2. A hitelintézetek forrásai

A bankok forrásain belül a **kamatozó források részaránya** 1999 végére **0,5 százalékponttal**, 85,4%-ra **csökkent** az előző év végéhez képest. 1999 végén a banki források 63,5%-át tették ki a betétek, ami 2,7 százalékpontos aránynövekedést jelent az év elejéhez képest. Az aránynövekedés döntően a második félévben következett be. Az év folyamán 4,8%-kal nőtt az állomány reálértéke is. A betéteken belül a lakossági betétek állományának reálértéke csak minimálisan (0,7%-kal) nőtt, a vállalkozók betétállományának reálértéke viszont 5,9%-kal volt magasabb 1999 végén, mint az előző év azonos időpontjában. Ezzel ellentétben, a hitelintézetektől származó bankközi betétek és a bankok által felvett hitelek nominálisan és arányukat tekintve is csökkentek.

A bankok saját tőkéje 1999 végén, mind a forrásokon belüli részarányát tekintve (0,1 százalékponttal), mind pedig reálértéken (0,4%-kal) alacsonyabb volt, mint 1998. december végén. Ennek ellenére a bankok többségénél nem jelentkeztek tőkeproblémák, a pénzügyi közvetítési tevékenység expanziója tőkével megalapozott volt. Ahol mégis adódott átmeneti probléma – a bank érdekeit és a felügyeleti fellépést is figyelembe véve –, a tulajdonosok rövid időn belül pótolták a tőkehiányt.

A **szövetkezeti hitelintézetek forrásainak döntő hányada**, 1999 végén 88,4%-a, a **lakosságtól származó betét volt**. A betétállomány az 1998. év második felének ugrásszerű növekedése után a növekedés dinamikája 1999 első háromnegyed évében megtört, majd a negyedik negyedévben újra erőteljesebbé vált. Az év egészét tekintve a betétek aránya a forrásokon belül 0,5 százalékponttal emelkedett, a betétállomány reálértéke a mérlegfőösszeg növekedési ütemét kissé meghaladva, 8,8%-kal nőtt. A szövetkezeti hitelintézetek saját tőkéjének reálértéke ugyan 3,8%-kal emelkedett 1999 folyamán, a saját tőke részaránya az összes forráson belül mégis 7,1%-ról 6,8%-ra csökkent.

4.1.1.3. Devizapozíció

A bankok mérlegen belüli devizapozíciója 1998 decembere és 1999 decembere között megfordult: forrástöbbletből eszköztöbbletbe váltott. A pozícióváltás összefüggött az állampapírok csökkenő kamatprémiumával. A devizaeszközök a mérlegfőösszeget kissé meghaladó ütemben nőttek, miközben a devizaforrások növekedési üteme ettől elmaradt. Ennek következtében 1999 végén a bankok devizaeszközeinek forintban kifejezett állománya csekély mértékben – 1%-kal – meghaladta a devizaforrásokét.

5. tábla
A bankok devizaeszközei és devizaforrásai

Megnevezés	1998. XII. 31.	1999. XII. 31.	1999/1998
	millió forint		%
Devizaeszközök	2 360 819	2 659 025	112,6
Devizaforrások	2 415 358	2 632 018	109,0
Nyitott pozíció	-54 539	27 007	-49,5

A bankszektor egészének egyensúly közeli állapota nem jelenti azt, hogy az egyes bankok devizapozíciója is csaknem zárt volt. 1999. december végén 12 bank mérlegen belüli nyitott devizapozíciója haladta meg szavatoló tőkéje 30%-át, ezen belül 7 banké a 60%-ot is. A

nagyobb nyitott pozíciót tartó bankok között egyaránt találhatók rövid és hosszú pozícióban levők, így a bankok összességét tekintve viszonylag kiegyensúlyozott volt a mérleg szerinti devizapozíció.

6. tábla
Mérleg szerinti nyitott pozíció a szavatoló tőke százalékában

Bankcsoportok	1999. XII.
Nagybankok	7,3
Középbankok	5,3
Kisbankok	-13,1
Szakosított hitelintézetek	-1,9
Bankok összesen	4,6

4.1.2. A hitelintézetek mérlegen kívüli aktivitása

A hitelintézetek mérlegen kívüli aktivitásának növekedése 1999-ben az inflációt kismértékben, 0,8%-kal haladta meg, a mérlegfőösszeg növekedési ütemétől azonban elmaradt. A mérlegen kívüli műveletekben meglehetősen passzív szövetkezeti hitelintézetek vonal alatti aktivitása ugyanakkor összesen 72,3%-kal nőtt.

7. tábla
A hitelintézetek mérlegen kívüli aktivitása

Elemzési csoportok	1998. XII.	1999. XII.	1999. XII./ 1998.XII.
	a mérlegfőösszeg százalékában		%
Bankok	43,1	43,3	112,1
Szövetkezeti hitelintézetek	1,0	1,4	172,3
Hitelintézetek	40,8	40,8	112,1

1999 első felében a hitelintézetek mérlegen kívüli kötelezettségeinek a mérlegfőösszegre vetített aránya lényegesen csökkent, a második félévben viszont nőtt, így összességében nem változott az arány. A bankok relatív mérlegen kívüli aktivitása 0,2 százalékponttal, a szövetkezeti hitelintézeteké 0,4 százalékponttal nőtt. **A függő és egyéb jövőbeni kötelezettségek – zömében garanciák – állománya jelentősen, 24,6%-kal nőtt, miközben a határidős ügyleteké 6,8%-kal csökkent. Ez utóbbi összhangban van a mérlegen belüli devizapozíció változásával.**

A szövetkezeti hitelintézetek mérlegen kívüli tételeinek állománya döntően rövid lejáratú le nem hívott hitelkereteik állományának, kisebbrészt felmondható hitelkeret-szerződéseik állományának növekedése következtében emelkedett.

4.1.3. A hitelintézetek portfóliója

4.1.3.1. A bankok portfóliója

A kockázatvállalási készség és ezzel párhuzamosan a hitelezési aktivitás növekedése a minősítési kötelezettség alá tartozó portfólió növekedésével járt együtt. A bankok eszközeinek minősége ezzel együtt gyakorlatilag változatlan maradt. A vállalkozói hitelfortfólió egyértelműen javult, a lakossági hitelezés kiterjedése pedig egyelőre a külön figyelendő tételek növekedésében csapódott le. A nettó kockázati céltartalék képzése növekedett, ami negatívan hatott a bankok eredményére. Ugyanakkor a céltartalékképzés összhangban volt a tavaly jellemző expanzióval.

8. tábla
A bankok portfóliója

Megnevezés		Állomány (milliárd forint)		Változás (%)	Megoszlás* (%)	
		1998. XII.	1999. XII.	1999/1998.	1998. XII.	1999. XII.
Minősítési kötelezettség alá tartozó	mérlegtételek	4 122,8	4 638,5	112,5	62,7	63,2
	mérlegen kívüli tételek	2 832,1	3 173,7	112,1	100,0	100,0
Összesen		6 954,9	7 812,1	112,3	73,9	74,3
Minősítési kötelezettség alá nem tartozó	mérlegtételek	2 451,0	2 697,6	110,1	37,3	36,8
	mérlegen kívüli tételek	0	0	0,0	0,0	0,0
Összesen		2 451,0	2 697,6	110,1	26,1	25,7
Összes portfólió	mérlegtételei	6 573,9	7 336,1	111,6	100,0	100,0
	mérlegen kívüli tételei	2 832,1	3 173,7	112,1	100,0	100,0
Összesen		9 405,9	10 509,7	111,7	100,0	100,0

* A mérlegen kívüli tételek esetében a 100%-os érték annak köszönhető, hogy jogszabályi előírás alapján kivétel nélkül minden vonal alatti tételt minősíteni kell. A mérlegen belüli tételek állományából ezzel szemben csak 63,2% esett minősítési kötelezettség alá 1999 végén.

A minősítési kötelezettség alá tartozó portfóliót mérlegen belül a hitelexpanzió, mérleg alatt pedig a függő kötelezettségek növekedése mozgatta. A bankok által tartott értékpapírok döntő része kockázatmentes, minősítést nem igénylő jegybank és állampapír.

A banki portfóliók minőségének megítéléséhez ki kell szűrni azt az egyszeri torzító hatást, amelyet a Postabank és az MFB portfóliótisztítása, valamint a Reálbank szektorból való kikerülése okozott. **Ezen kiemelt bankok nélkül a bankok eszközeinek minősége gyakorlatilag változatlan maradt, a mérlegen kívüli tételek minősége, a problémás tételek arányának növekedése miatt, kismértékben romlott.**

9. tábla
A bankok minősítési kötelezettség alá tartozó portfóliójának minősége (%)
(a kiemelt bankok nélkül*)

Megnevezés	Problémamentes		Külön figyelendő		Problémás	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999

Mérlegtételek összesen	87,8	88,8	7,5	6,6	4,7	4,6
<i>ebből: vállalkozói hitelek</i>	82,6	86,0	11,8	9,2	5,6	4,8
<i>lakossági hitelek</i>	86,1	85,6	5,2	7,9	8,7	6,5
Mérlegen kívüli tételek összesen	97,2	97,9	2,3	1,4	0,5	0,7
Minősített tételek összesen	91,8	92,6	5,3	4,4	2,9	3,0

*Kiemeltek: Postabank, MFB, Reálbank.

A bankok számára kiemelten fontos hitelportfóliók minősége összességében javult, a hitelek 86%-a volt problémamentes 1999 végén. A minősítési kötelezettség alá tartozó portfólió legnagyobb részét, 32,5%-át kitevő vállalkozói hiteleknél mind a problémás, mind a külön figyelendő állomány aránya csökkent. Mindamellett fel kell készülni arra, hogy amennyiben a vállalkozói hitelállomány gyors növekedése fennmarad, a jövőben a hitelportfólió romlása következhet be. A minősítési kötelezettség alá tartozó tételek 3,8%-át adó lakossági hitelportfólió ezzel szemben romlott, bár ez 1999-ben csak a kétszeresére növekedett külön figyelendő tételeket érintette. A külön figyelendő állomány növekedését több tényező eredményezhette. Az egyik a fogyasztási hitelek terjedése, amelyeket gyakran eleve a külön figyelendő állományba sorolnak a bankok. A másik ok az lehetett, hogy az egyre élesedő versenyben a bankok kockázatvállalási hajlandósága folyamatosan növekszik, ami a lakossági hitelek esetében is a portfólió jövőbeni romlását vetíti előre.

A minősítési kötelezettség alá tartozó portfólió mindössze 2,8%-át kitevő vagyoni érdekeltségek minősége, amely már eddig is a legrosszabb volt, 1999-ben tovább romlott. 1999 végére a kétes állomány aránya 26,5%-ra, a problémás állományé 41%-ra emelkedett, a problémamentes állomány aránya pedig 44,9%-ra csökkent

A bankszektor egészének tartalékszintje a Postabank, az MFB és a Reálbank miatt természetesen csökkent, nélkülük azonban enyhén emelkedett. A bankok a kiemelt bankok nélkül kevesebb új céltartalékot képeztek, mint 1998-ban, de kevesebbet is szabadítottak fel a korábban megképzett tartalékokból, így a nettó kockázati céltartalék képzése 28,8%-kal növekedett. A nettó kockázati céltartalékképzés költségeinek emelkedése rontotta a bankok eredményét.

10. tábla
A bankok portfóliójának kockázati tartalékszintje (%)

Megnevezés	Bankok összesen		Bankok a kiemelték nélkül	
	1998. XII.	1999. XII.	1998. XII.	1999. XII.
Mérlegtételek összesen	4,1	3,0	2,3	2,4
<i>ebből: vállalkozói hitelek</i>	4,1	2,7	2,4	2,6
<i>lakossági hitelek</i>	5,5	4,2	5,5	4,2
Mérlegen kívüli tételek összesen	0,7	0,6	0,2	0,4
Minősített tételek összesen	2,7	2,0	1,4	1,6

4.1.3.2. A szövetkezeti hitelintézetek portfóliója

1999-ben a szövetkezeti hitelintézetek aktivitása a bankokéval azonos területen, a kockázatosabb tevékenységek, ezeken belül a vállalkozói és lakossági hitelezés terén növekedett. A hitelezés gyors növekedése a minősítési kötelezettség alá tartozó portfólió nagyarányú bővülését eredményezte.

11. tábla
A szövetkezeti szektor minősítendő portfóliója

Megnevezés		Állomány (millió forint)		Változás (%)	Megoszlás (%)	
		1998. XII.	1999. XII.	1999/1998	1998. XII.	1999. XII.
Minősítési kötelezettség alá tartozó	mérlegtételek	178 159	240 546	135,0	47,5	53,3
	mérlegen kívüli tételek	3 609	6 214	172,2	100,0	100,0
Összesen		181 768	246 760	135,8	48,0	53,9

A minősítési kötelezettség alá tartozó vállalkozói hitelállomány közel 60%-kal, a lakossági hitelállomány pedig 36%-kal bővült. A hitelezéshez kapcsolódóan a mérlegen kívül nyilvántartott függő kötelezettségek több mint 70%-kal gyarapodtak. Az aktivitás növekedése a külön figyelendő állomány további növekedéséhez vezetett, ez azonban nem jelent egyértelmű minőségromlást. A szövetkezeti hitelintézetek minősítendő eszközeik egyre nagyobb részét sorolják eleve külön figyelendő kategóriába elsősorban nem a várható veszteség miatt, hanem olyan egyedi sajátosságok következtében, mint a nagy kockázat, a területen kívüliség, a konzorciális hitelezés, illetve a vállalkozói hitelezés.

12. tábla
A szövetkezetek minősítési kötelezettség alá tartozó portfóliójának minősége (%)

Megnevezés	Problémamentes		Külön figyelendő		Problémás	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Mérlegtételek összesen	74,6	70,0	17,8	23,9	7,6	6,1
<i>ebből: vállalkozói hitelek</i>	43,5	36,6	43,7	53,8	12,8	9,5
<i>lakossági hitelek</i>	72,0	73,7	17,2	18,0	10,8	8,3
Mérlegen kívüli tételek összesen	80,4	77,9	17,8	20,9	1,8	1,2
Minősített tételek összesen	74,7	70,2	17,8	23,8	7,5	6,0

4.1.4. A hitelintézetek eredménye és jövedelmezősége

A kiemelt bankok nélkül a hitelintézetek 1998-ban összesen 56 milliárd forint, 1999-ben pedig 37,4 milliárd forint adózás előtti eredményt értek el. A 33%-os eredménycsökkenést a bankok eredményének visszaesése okozta, a tizennyolc veszteséges bank 40,7 milliárd forint veszteséget termelt. Ezzel párhuzamosan a szektor jövedelmezősége is romlott, mind eszköz-, mind tőkebázison. A bankok jövedelmezőségét az üzemméret, a tevékenységi kör és a tulajdonosi háttér együttesen befolyásolta. Az alacsony és csökkenő jövedelmezőség jelenleg a magyar bankrendszer legfontosabb kockázati tényezője.

A hitelintézeti szektor egésze (a kiemelt bankokkal együtt) 40,9 milliárd forint adózás előtti eredményt ért el 1999-ben, pozitívba fordítva az 1998. évi –127,7 milliárd forint adózás előtti eredményt, melyet döntő részben a Postabank, az MFB és a Reálbank több év alatt felhalmozódott veszteségeinek elszámolása okozott. A fent említett bankok nélkül a hitelintézeti szektorban az 1998. évi 52 milliárd forintról 33,5 milliárd forintra csökkent az adózás előtti eredmény.

13. tábla
A hitelintézetek eredményeinek legfontosabb tételei 1999-ben

Megnevezés	Bankok		Bankok a kiemelték* nélkül		Szövetkezetek		Hitelintézetek		Hitelintézetek a kiemelték nélkül	
	1999	99/98	1999	99/98	1999	99/98	1999	99/98	1999	99/98
	milliárd forint	%	milliárd forint	%	milliárd forint	%	milliárd forint	%	milliárd forint	%
Nettó kamateredmény	276,8	102,4	254,9	97,5	27,3	113,4	304,0	103,3	282,2	98,8
Nettó céltartalékképzés	-74,4	33,0	-74,2	149,3	-2,4	162,7	-76,7	33,8	-76,5	149,7
Egyéb eredmény	91,3	130,7	84,7	138,0	3,5	129,4	94,8	130,7	88,2	137,7
Bruttó pénzügyi és befektetési szolgáltatási eredmény	306,0	256,8	277,0	100,1	28,5	112,7	334,6	231,6	305,5	101,1
Működési költségek	271,0	111,5	249,2	114,0	24,2	117,8	295,2	112,0	273,4	114,3
Adózás előtti eredmény	37,0	-28,1	33,5	64,4	3,9	97,4	40,9	-32,0	37,4	66,8

*Kiemelték: Postabank, MFB, Reálbank

1999-ben a kettőszázkilenc takarékszövetkezet összesen 3959 millió forint eredményt realizált, közülük hét volt veszteséges. A nyolc hitelszövetkezet összesen -29 millió forint eredményt ért el, közülük három termelt veszteséget. A bankszektor egészének 37 milliárd forint adózás előtti eredménye huszonöt nyereséges bank 77,7 milliárd forint nyereségének és tizenhét veszteséges bank - 40,7 milliárd forint veszteségének egyenlege. A nyereséges és veszteséges bankok köre nagyrészt változatlan maradt.

14. tábla
A bankok száma eredményesség szerint

Megnevezés	1999-ben nyereséges	1999-ben veszteséges	1999-ben nem működött
1998-ban nyereséges	20	3	0
1998-ban veszteséges	4	15	2
1998-ban nem működött	1	0	–

Kedvező változást jelentett, hogy a veszteséges bankok bankszektorban betöltött súlya mérséklődött; az 1998-ban veszteséges Postabank, MFB és Reálbank helyébe kisebb bankok

léptek. 1998-ban a veszteséges bankok a bankszektor eszközeinek egynegyedét, 1999-ben az egyötödét tették ki. **Ez azonban kizárólag külső beavatkozással valósulhatott meg;** a Postabanknál és az MFB-nél állami segítségnyújtás tette lehetővé, a Reálbank pedig csődbe ment, a veszteségeket az OBA és a befektetők viselték.

A szektor **adózás előtti eredményének visszaesése**, ezzel szemben mérlegfőösszegének és saját tőkéjének növekedése **a jövedelmezőség romlásához vezetett. A hitelintézetek (a kiemelték nélküli) eszközjövdelmezősége (ROA) az előző évi 1,0%-ról 0,6%-ra, tőkejövdelmezősége (ROE) pedig 11,0%-ról 6,9%-ra csökkent.** A szövetkezeti szektor jövedelmezősége a bankokénál kevésbé romlott.

15. tábla
A hitelintézeti csoportok jövedelmezősége (%)

Hitelintézeti csoportok	ROA		ROE	
	1998	1999	1998	1999
Bankok összesen	-2,2	0,6	-24,7	6,4
Bankok a kiemelték* nélkül	1,0	0,5	10,6	6,5
<i>1999-ben nyereséges bankok</i>	<i>-2,5</i>	<i>1,5</i>	<i>-30,9</i>	<i>17,4</i>
<i>1999-ben nyereséges bankok a kiemelték nélkül</i>	<i>1,3</i>	<i>1,6</i>	<i>15,1</i>	<i>19,5</i>
<i>1999-ben veszteséges bankok</i>	<i>-0,8</i>	<i>-2,7</i>	<i>-7,8</i>	<i>-30,3</i>
Szövetkezeti hitelintézetek	1,2	1,0	21,0	14,0
Hitelintézetek összesen	-2,1	0,6	-23,1	6,7
Hitelintézetek a kiemelték nélkül	1,0	0,6	11,0	6,9

**Kiemelték: Postabank, MFB, Reálbank*

A bankok polarizálódása folytatódott, a nyereséges és veszteséges bankok átlagos jövedelmezőségi mutatói közötti eltérés növekedett. A veszteségesek –2,7% ROA mutatója jelentősen elmaradt a nyereségesek (kiemelték nélküli) 1,6%-os értékétől. A hitelintézetek tőkejövdelmezősége (ROE mutató) között is jelentős különbségek alakultak ki, a veszteségeseké átlagosan –30,3%, a nyereségeseké (a kiemelték nélkül) pedig +19,5% volt.

A jövedelmezőség romlásában szerepet játszott, hogy a hitelintézetek a folyamatosan csökkenő kamattrend következtében csökkenő nettó kamateredményt és a nettó céltartalékképzés költségeinek növekedését nem tudták megfelelő mértékben ellensúlyozni az egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási tevékenység eredményének növelésével és a működési költség hatékonyság javításával.

A jövedelmezőség megőrzése a hitelintézetek szigorúbb költséggazdálkodását igényelte volna, az éles verseny azonban új termékek bevezetésére és új piaci szegmensek (lakossági piac) kiépítésére ösztönözte a bankokat. A bankok egy része költséges fejlesztéseket, beruházásokat indított, a jövőbeni bevételek és nyereség reményében vállalva a mai jövedelmezőségromlást. A működési költségek a bankok egyik felénél az inflációt meghaladó mértékben növekedtek, a másik felénél azonban alatta maradtak, összességében a hitelintézeti szektor egészében is és azon belül a bankrendszerben is a költség hatékonyság gyakorlatilag változatlan maradt.

16. tábla
Az eszközjövodelmezőség legfontosabb összetevői (%)

Megnevezés	Bankok a kiemelték nélkül*		Szövetkezeti hitelintézetek		Hitelintézetek a kiemelték nélkül	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Az összes eszköz arányában						
nettó kamateredmény (kamatmarzs)	4,7	4,1	7,0	6,8	4,9	4,3
nettó céltartalékképzés	-0,9	-1,2	-0,4	-0,6	-0,9	-1,2
egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatások eredmény	1,4	1,6	1,0	1,0	1,3	1,6
bruttó üzemi eredmény	5,0	4,5	7,4	7,1	5,1	4,6
működési költségek	3,9	4,0	6,0	6,0	4,1	4,2
adózás előtti eredmény (ROA)	0,9	0,5	1,2	1,0	1,0	0,6

*Kiemelték: Postabank, MFB, Reálbank

A bankok jövedelmezőségét az üzemméret, a tevékenységi kör és a tulajdonosi háttér együttesen befolyásolta. Legjövedelmezőbbnek azok a szakosított hitelintézetek bizonyultak, amelyeknél a kis méret speciális tevékenységgel párosult. Jó jövedelmezőséget értek el azok a bankok, amelyeknél az univerzális tevékenységhez megfelelő üzemméret társult, valamint a tárgyévi eredményt a korábbi évek rossz döntéseinek következményei (céltartalékképzés) nem rontották. Ahogy a nyereséges bankok sikerei, úgy a veszteséges bankok kudarcai is a legtöbb esetben egyedi okokra vezethetők vissza, általánosságban azonban elmondható, hogy jövedelmezőségük további romlását (ROA mutató az 1998. évi -1,1%-ról -2,9%-ra csökkent) a kamatmarzs csökkenése mellett az eszközarányos céltartalék-képzési költségeik növekedése és a működési költséghatékonyságuk romlása okozta. A veszteséges bankok jövedelmezősége továbbra is jelentősen szóródott.

Összességében elmondható, hogy az elhibázott üzleti stratégia, illetve az üzleti stratégia és az üzemméret diszharmóniája veszteséges tevékenységhez vezetett. A lakástakarékpénztárak és a földhitelintézetek jogszabály által is beszűkített tevékenységi köre csak szignifikánsan nagyobb mérlegfőösszeg, illetve ügyfélkör esetén biztosíthatott volna megfelelő jövedelmezőséget. A veszteséges bankok között találhatóak olyan nagybankok is, amelyek a korábbi évek elhibázott döntései miatt kényszerültek jelentős céltartalékképzésre, illetve az új külföldi tulajdonos szigorú minősítési követelményei az elmúlt évek kihelyezéseinek kockázati minősítését bírálta felül.

4.1.4.1. Kamateredmény

1999-ben a kamatok folyamatos csökkenése a hitelintézeti szektor egészében a kamatbevételek csökkenését okozta. A növekvő verseny ellenére a hitelintézetek a kamatráfordításokat a kamatbevételeknél is nagyobb arányban vissza tudták fogni. A mérlegfőösszeg nagyarányú növekedése miatt azonban a kamatmarzs ennek ellenére csökkent, az előző évi 4,6%-ról 4,3%-ra.

A bankok eszközportfóliójuk alakításával követték a hozamok változását, az eszközök között növekedett a magasabb hozamot biztosító kihelyezések aránya, így a kamatbevételek is a kedvezőbb hozamot biztosító termékek felé tolódtak el. A hitelezési tevékenység növekedése eredményeként, a csökkenő kamatok ellenére a hitelkamat-bevételek növekedtek. Az értékpapír-állomány visszaesése következtében az értékpapírok, különösen az állampapírok kamatbevételei csökkentek.

4.1.4.2. Nettó céltartalékképzés

A hitelintézetek által vállalt kockázatok hatása a céltartalékképzésen keresztül befolyásolja a cégek eredményét és tőkehelyzetét. Mindemellett a céltartalékképzés növekedése adódhat a minősített állomány, illetve a tartalékolási szint növekedéséből, vagyis nem jelenti minden esetben a portfólió romlását.

1998-ban a Postabank, az MFB és a Reálbank rendkívüli mértékű céltartalékot képeztek a korábbi években felhalmozódott veszteségeik rendezésére, ami érdemben befolyásolta a bázist. 1999-ben e három bank nélkül a bankok várható veszteségeik fedezésére az előző évinél több céltartalékot képeztek, a korábban elkülönített céltartalékokból pedig kevesebbet szabadítottak fel mint 1998-ban, ezért a nettó céltartalék-képzési költségek csaknem 50%-kal meghaladták az 1998. évi szintet, és elérték a 74,2 milliárd forintot.

17. tábla
A bankok nettó céltartalék-képzési költségei 1999-ben (milliárd forint)

Megnevezés	Bankok		Bankok a kiemelték nélkül*	
	1998	1999	1998	1999
Nyitó céltartalék-állomány	144,2	225,8	108,4	135,0
Nettó céltartalékképzés költsége	-225,8	-74,4	-49,7	-74,2
Céltartalékképzés	328,2	149,0	108,0	114,9
Céltartalék-felszabadítás	102,4	74,6	58,3	40,7
Céltartalék-felhasználás	127,5	70,9	20,5	24,5
Záró céltartalék-állomány	242,4	229,3	137,6	184,6

*Kiemelték: Postabank, MFB, Reálbank

A nettó céltartalék-képzési költségek jelentős arányban növekedtek a függő kötelezettségekre, a vállalkozói hitelekre (107,9%-kal), ugyanakkor csökkentek a lakossági hitelekre, az országhozzájárulásra és a devizaárfolyam-kockázatra.

4.1.4.3. Egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási tevékenység eredménye

Az egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási tevékenységek szerepe a bankok jövedelemtermelésében nőtt. (Az egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási tevékenységek eredményében az értékpapír-forgalmazás eredménye nem szerepel, mert az értékpapír-forgalmazás eredménye tartalmazza a portfóliótisztítással kapcsolatos befektetés értékesítések veszteségeit, ezért a többi egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási tevékenység eredményét torzítaná.)

A bankok 1998-ban 72,8 milliárd forint ilyen eredményt értek el, 1999-ben már 97,1 milliárd forintot. A 33,4%-os növekedés lényegesen meghaladta a hagyományos banktevékenység nettó kamateredményének növekedését.

A hitelintézetek egyéb pénzügyi és befektetési szolgáltatási eredményének csaknem kétharmadát a jutalékos tevékenységek eredménye, egyharmadát pedig a devizaárfolyam-változás eredménye tette ki, a növekedéséhez azonban a devizaárfolyam-változás a jutalékeredménynél kétszer nagyobb arányban járult. **A csökkenő kamattrend és kamatmarzs miatt a jövőben a jutalékos tevékenységek szerepének további növekedése várható.**

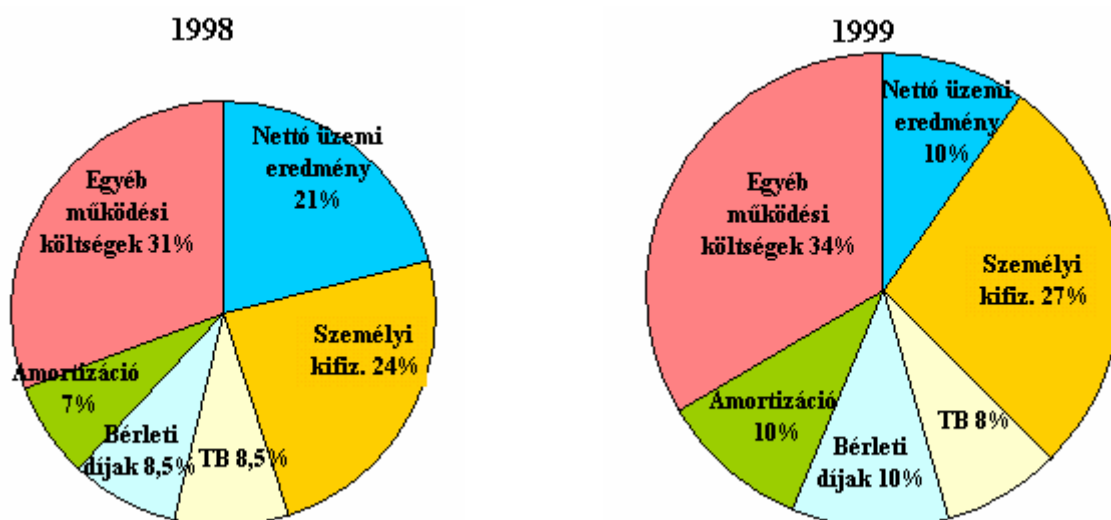
4.1.4.4. Működési költségek

A működési költségek az inflációt meghaladó mértékben nőttek 1999-ben. A takarékosági törekvések ellenére a bankszektor üzemi eredményének egyre nagyobb hányadát fordítják a működési költségek fedezésére. A költségnövekedés húzóereje a fejlesztési költségek emelkedése. Összességében a bankszektor költséghatékonysága kismértékben romlott a tavalyi évben.

A működési költségek gyors növekedése és a fedezetül szolgáló bruttó üzemi eredmény stagnálása miatt a bankszektor üzemi eredményének **1998-ban még csak 79%-át, 1999-ben már 90%-át fordították a működési költségek fedezésére. A működési költségszint jelentősen szóródott, általában a bankok méretével fordított arányban alakult, azaz a kisebb bankok működési költségszintje jelentősen meghaladta a nagyobbakét.**

A bankok csaknem felének működési költségei meghaladták a bruttó üzemi eredményt, azaz banküzemi tevékenységükkel nem termelték ki a működés költségeit. **Különösen a kisbankoknál és a lakás-takarékpénztáraknál okoz gondot az alacsony üzemi eredmény, illetve a magas költségszint. Továbbra is a középbankok dolgoztak a legjobb működési költséghatékonysággal, bár költséghatékonysági mutatójuk szinte kivétel nélkül romlott.**

3. ábra
A bruttó üzemi eredmény megoszlása

18. tábla
Működési költségszint és a bankok száma az 1999. évi működési költségszint alakulása szerint*

Banksoportok	Költségszint (%)		Bankok (db)		
	1998	1999	költségszintje 80% alatt	költségszintje 80-100% között	költségszintje 100% felett
Nagybankok	74,4	84,9	4	4	2
Középbankok	86,1	95,1	2	3	4
Kisbankok	106,5	159,6	1	2	7
Szacosítottak	139,3	112,9	4	2	8
<i>ebből: lakás-takarékpénztárak</i>	<i>246,7</i>	<i>199,0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>4</i>
Összesen	82,1	90,0	11	11	21

* *Működési költségszint = működési költségek / bruttó üzemi eredmény.*

1999-ben a működési költségek növekedésében leginkább a fejlesztésekhez kapcsolódó kiadások játszottak szerepet. Több hitelintézetnél a lakossági üzletág kiépítése jelentett komoly költségnövekedést, de az évszámváltáshoz kapcsolódó számítástechnikai fejlesztések is jelentős költségekkel jártak. Az amortizációs költségek elérték a bruttó üzemi eredmény 10%-át, az 1998. évi 7%-kal szemben. A bankszektor egészének működési költséghatékonysága kismértékben romlott.

A szövetkezeti szektor jövedelmezősége a bankszektorénál kevésbé csökkent, és 1999-ben a bankszektori átlagos jövedelmezőséget kétszeresen meghaladta. Az átlagos eszközjövedelmezőség (ROA) az 1998. évi 1,2%-ról 1,0%-ra, a tőkejövedelmezőség pedig az 1998. évi 21%-ról 14%-ra csökkent. A szövetkezeti szektornak a csökkenés ellenére is jó jövedelmezőségi színvonalát egyrészt a banki átlagot 66%-kal meghaladó kamatmarzsnak, másrészt az alacsony nettó céltartalék-képzési költségeknek köszönhetette. A szövetkezeti hitelintézetek egyéb pénzügyi tevékenységeiből még nem nyertek a bankokhoz hasonló szintű eredményt.

4.1.5. Tőkehelyzet

A hitelintézeti szektor tőkehelyzete összességében stabilnak mondható, az expanzív növekedés tőkével megfelelően alátámasztott volt 1999-ben. Az aktivitás növekedése következtében ugyanakkor a tőkemegfelelési mutató valamennyi hitelintézeti csoportban csökkent. Belső – nyereségági – tőkeképzésre csak a nyereséges bankoknak van lehetőségük. Ezek a bankok az előző évi összeg dupláját, 39,9 milliárd forint tőkét forgattak vissza tevékenységük fejlesztésére. A veszteséges bankoknál azonban komoly kockázatot jelent a nyereségági tőkeképződés hiánya. Az eddigiekben a tulajdonosok pótolták a hiányt, ugyanakkor nem zárható ki, hogy egyes esetekben újragondolják üzleti stratégiájukat is.

19. tábla
A bankok eredményének felosztása

Megnevezés	Bankok		Bankok kiemelték nélkül		1999-ben nyereségek kiemelték nélkül		1999-ben veszteségek	
	1999	1999/1998	1999	1999/1998	1999	1999/1998	1999	1999/1998
	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%
Adózás előtti eredmény	36982	-28,1	33513	80,4	74257	140,6	-40744	366,4
ebből: adó	12979	102,9	12087	95,8	12087	96,4	0	0,0
osztalék	16187	94,0	16187	94,0	16187	96,2	0	0,0
mérleg szerinti eredmény	3478	-2,2	1158	8,5	39931	199,3	-38773	611,9

Az aktivitás növekedése következtében a tőke megfelelési mutató valamennyi hitelintézeti csoportban csökkent. A szavatoló tőke reálértékben csökkent, a kockázattal súlyozott mérlegfőösszeg ezzel szemben a bankoknál 17,6%-kal, a szövetkezeti hitelintézeteknél 38,9%-kal növekedett.

20. tábla
A hitelintézetek tőke megfelelési mutatója (%)

Elemzési csoport	1998. XII.	1999. XII.
Bankok	16,51	15,02
Szövetkezeti hitelintézetek	23,06	18,67
Hitelintézetek	16,73	15,16

A bankok szavatoló tőkéjében a jegyzett tőke 22 milliárd forinttal, 6,7%-kal nőtt az előző év végéhez képest, így az alapvető tőke 10,6%-kal bővült. A járulékos tőkeelemek 17,3 milliárd forinttal, 14,8%-kal gyarapodtak, ebből azonban a szavatoló tőke számításánál figyelmen kívül kellett hagyni az alapvető tőkét meghaladó alárendelt kölcsöntőke 6,8 milliárd forintos növekményét. A szavatoló tőke növekményét tovább csökkentette a 100%-ban szavatoló tőkével fedezendő limit túllépések 20,6 milliárd forintot kitevő, mintegy 91%-os növekménye.

21. tábla
A hitelintézetek szavatoló tőkéje

Elemzési csoport	1998. XII.	1999. XII.	1999. XII./1998. XII.
	millió forint		%
Bankok	550 115	588 642	107,0
Szövetkezeti hitelintézetek	26 158	29 413	112,4
Hitelintézetek	576 273	618 055	107,3

A bankok kockázattal súlyozott mérlegfőösszege a tényleges mérlegfőösszeg-növekedést meghaladó mértékben nőtt, mert a kihelyezések a kockázatosabb – 100%-os kockázati súlyozású – hitelezések felé tolódtak el.

22. tábla
A hitelintézetek korrigált mérlegfőösszege

Elemzési csoport	1998. XII.	1999. XII.	1999. XII./ 1998. XII.
	millió forint		%
Bankok	3 331 512	3 918 283	117,6
Szövetkezeti hitelintézetek	113 413	157 556	138,9
Hitelintézetek	3 444 925	4 075 838	118,3

A **szövetkezeti hitelintézetek** tőke megfelelési mutatója az 1998. év végi 23,06%-ról 18,67%-ra csökkent, de még így is meghaladta a bankszektor átlagát. A tőke megfelelési mutató csökkenését a kockázatos eszközök dinamikus bővülése okozta. A kockázattal súlyozott mérlegfőösszeg 38,9%-os bővülését nem tudták tőkével követni, a szövetkezeti szektor szavatoló tőkéje ennél kisebb mértékben, 12,4%-kal emelkedett.

4.2. A befektetési vállalkozások fejlődése 1999-ben

A befektetési vállalkozások helyzete az elmúlt három év alatt gyökeresen átalakult.

1997-ben az országba, illetve a magyar tőkepiacba vetett bizalom erősödése nyomán a befektetési vállalkozások gyakorlatilag kockázatmentes befektetési lehetőségek között válogathattak, amelyek egyúttal a kockázatmentest jóval meghaladó hozamot biztosítottak. A kedvező befektetési környezetet csak kissé ingatta meg az 1997. évi ázsiai pénzügyi válság. A társaságok pénzügyi mutatói kimagaslóan kedvező értékeket mutattak mind a megelőző, mind a későbbi évekkkel összehasonlítva.

Az 1998. évi orosz válság a már korábban megfigyelhető intő jeleket figyelmen kívül hagyó cégeket érte felkészületlenül. Augusztus után a felügyelet számos olyan befektetési vállalkozást függesztett fel, amelyek túlzott kockázatvállalásuk következményeit nem tudták saját vagy tulajdonosi tőkepótlással rendezni, ezért a legtöbb esetben ügyfeleik pénzéhez és/vagy papírjaihoz is hozzányúltak. Egyes cégek önként vonultak ki a befektetési szolgáltatások piacáról. Ezzel lezárult a differenciálódás első időszaka.

1999-ben a befektetési vállalkozások helyzete az 1998-hoz képest összességében szignifikánsan javult. Az első félévben úgy tűnt, hogy az 1998. évi felfüggesztésekhez hasonló számú és mértékű rendellenességek már nem várhatók. Az év második felétől azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy egyes cégeknél nem sikerült az 1998. évi válság következményeit orvosolni, a veszteségforrásokat felszámolni és a zökkenőmentes működés feltételeit helyreállítani. Jó néhány cég a piaci trend megfordulásában reménykedve görgette, sőt továbbiakkal is tetézte korábbi kötelezettségvállalásait, abban bízva, hogy saját erőből képesek lesznek versenyben maradni. A differenciálódás legújabb szakasza még nem zárult le.

Tekintettel a szektor növekedési potenciáljának csökkenésére, a cégek között növekvő polarizációra, a bankok befektetési szolgáltatási tevékenységének várható erősödésére és a

banki brókercégek esetleges további beolvasztására, a szektorban a koncentráció erősödésére számítunk a 2000. évben is.

4.2.1. A befektetési vállalkozások száma

A tevékenységi engedéllyel rendelkező befektetési vállalkozások száma 1999 végén 67 volt, további hét cég volt felfüggesztve, amelyek közül négy működését az 1999. évben, a többiekét még 1998-ban függesztette fel a felügyelet. Az év során összesen 16 cég működését függesztette fel a felügyelet rövidebb-hosszabb időre, illetőleg 15 cég működési engedélyét vonta vissza, részben felügyeleti intézkedést követően, részben saját kérésre.

23. tábla
A befektetési vállalkozások elemzési csoportjai (1999. december 31.)

Megnevezés		Cégek száma
Működő befektetési vállalkozások	Összesen	65
	bizományos	10
	kereskedő	32
	társaság	23
Tőzsdetagok	Összesen	48
Pénzügyi intézményi (PBB) háttérű	Összesen	26
<i>ebből: magyarországi bankcsoport tagja</i>	<i>Összesen</i>	<i>18</i>
Független	Összesen	39
Felfüggesztett befektetési vállalkozások	Összesen	7

4.2.2. A befektetési vállalkozások mérlegszerkezete

A befektetési vállalkozások működését elsősorban az ügyfeleknek nyújtott szolgáltatások választéka, minősége és megbízhatósága minősíti. A mérleg szerkezetéből csak áttételesen következtethetünk a társaságok működésének kockázataira és hatékonyságára.

A brókercégek mérlegfőösszege 1998 végén 166,4, 1999 végén 162,3 milliárd forint volt, **egy év alatt 2,5%-kal csökkent**. Az állományváltozás üteme erőteljesen ingadozott az év során. 1998 végéhez képest 25 cégnek nőtt a mérlegfőösszege, a többieké csökkent. A mérlegfőösszeg egy-egy brókercég esetében meglehetősen változékony, a mutatók értéke jelentős szóródást mutat. A mérlegfőösszeg éves állományváltozásának két szélső értéke plusz 857% és mínusz 65%.

4.2.2.1. A befektetési vállalkozások eszközei

A befektetési vállalkozások eszközeinek alakulását az összes eszközök 87%-át kitevő forgóeszközök határozták meg, amelyek állománya 5,5%-kal csökkent 1998 vége és 1999 vége között. A csökkenést egyértelműen a követelések 21%-os visszaesése okozta. Ezt jelentős mértékben ellensúlyozta az értékpapírok (mind a befektetési, mind a kereskedési

céllal tartott papírok) **állományának növekedése**, amelyben – az 1999. évi ármozgásokat figyelembe véve – feltehetően jelentős az árfolyam-emelkedés hatása. **Ugyancsak a mérlegfőösszeget növelő hatása volt az immateriális javak és a tárgyi eszközök állomány-növekedésének.**

A befektetett eszközök valamennyi csoportjában növekedés következett be, az állomány az 1998. évi 36,2%-os csökkenés után 1999-ben 32,2%-kal nőtt. Legnagyobb mértékben a pénzügyi eszközök, ezen belül is a befektetett értékpapírok állománya emelkedett. A 3,8 milliárd forintos (+58,9%) növekmény 83%-át az egyéb értékpapírok ugrásszerű növekedése okozta, amely mindössze két cégnél (egy banki és egy független befektetési társaságnál) keletkezett. Az értékpapírok részaránya az eszközökön belül 1999 végére az előző évi 1,4%-ról 3,7%-ra nőtt. Az értékpapír-állomány zömét az év során az állampapírok tették ki, év végére azonban az állampapírok állományának csökkenése és az egyéb értékpapírok állományának gyors növekedése következtében megfordult az arány.

24. tábla
A befektetési vállalkozások eszközeinek szerkezete és változása

Megnevezés	1998. XII. 31.	1999. XII 31.	Megoszlás		Index
	millió forint		%		%
Befektetett eszközök	13 113	17 332	7,9	10,7	132,2
Forgóeszközök	149 192	141 002	89,7	86,9	94,5
Aktív időbeli elhatárolások	4 048	3 921	2,4	2,4	96,9
Eszközök összesen	166 353	162 256	100,0	100,0	97,5

A befektetett eszközökön belül érzékelhetően nőtt az immateriális javak és a tárgyi eszközök állománya, de a növekedés üteme messze elmaradt a pénzügyi eszközöké mögött. **1999 folyamán a beruházások elsősorban a kisebb tőkekövetelményű bizományosok és kereskedők, illetve a független cégek körében nőttek. Ezek a cégek feltehetően 1999-re halasztották az MMTS-rendszer (Multi-Market Trading System) határidős kereskedés lebonyolítására alkalmas elemeinek kiépítését. Emellett a dátumváltással kapcsolatos problémák megoldása során is merülhettek fel pótlólagos fejlesztési igények. A növekedés a harmadik negyedévre koncentrált.**

A forgóeszközök 1999-ben a mérlegfőösszegeknél nagyobb mértékben, 5,5%-kal csökkentek, ezt a követelések 20,7%-os visszaesése okozta. **A tőzsdei ügyletekből származó követelések állománya ugyanakkor éves szinten 11,7 milliárd forinttal, 128,4%-kal nőtt, aminek több mint fele a negyedik negyedévben következett be. A növekedés hátterében a tőzsdei felfutásra reagáló ügyfelek egyre erőteljesebb pozícionyitása áll.**

A leglikvidebb eszközök közül az értékpapírok állománya éves szinten 16,5%-kal, ezen belül az állampapírok állománya 28,2%-kal nőtt. A kereskedési célú tárcában a kockázatos papírok közül a részvények állománya 1,2%-kal csökkent, az egyéb értékpapíroké 4,8%-kal nőtt. A kereskedési célú értékpapírok szerkezetének átrendeződése a negyedik negyedévre koncentrált. Az állampapírtárcát azoknak volt érdemes a nagymértékű hozamsökkenés ellenére növelni, akik ezt a pozíciót olcsó devizaforrásból tudták finanszírozni, és/vagy viszonylag hosszú ideig – 2000-re átnyúlóan – tudták tartani. Erre elsősorban a külföldi pénzügyi intézményi háttérű, illetve banki befektetési vállalkozások voltak képesek. A részvényárfolyamok második félévi szárnyalása ugyanakkor lehetőséget adott a rövid távú

profitrealizálásra. A pénzeszközök mennyisége december végén 3,1%-kal haladta meg az 1998. év végi szintet. Befektetési hitelt mindössze három társaság nyújtott, az alacsony állomány szélsőséges hullámzást mutatott.

4.2.2.2. A befektetési vállalkozások forrásai

A befektetési vállalkozások saját tőkéje 1999-ben 13,3 milliárd forinttal, 28,0%-kal nőtt. Az 1999. év végére a saját tőke, a hosszú lejáratú kötelezettségek és a passzív időbeli elhatárolások állománya és részaránya is nőtt, a céltartalékoké és a rövid lejáratú kötelezettségeké csökkent. A rövid lejáratú kötelezettségek 16,2%-os csökkenése közepette az év végi tőzsdei boommal összefüggésben a tőzsdei ügyletek elszámolásából fakadó kötelezettségek 8,8 milliárd forintos, 73,6%-os növekedést mutattak az egy évvel korábbi adatokhoz képest. A rövid lejáratú hitelek állománya 1,7%-kal csökkent, a rövid lejáratú – többnyire tulajdonosi – kölcsönök állománya egy év alatt kevesebb mint a felére olvadt.

25. tábla

A befektetési vállalkozások forrásainak szerkezete és változása

Megnevezés	1998. XII. 31.	1999XII. 31.	Megoszlás		Index
	millió forint		%		%
Saját tőke	47 528	60 823	28,6	37,5	128,0
Céltartalékok	4 260	3 438	2,6	2,1	80,7
Kötelezettségek	112 373	95 355	67,6	58,8	84,9
<i>ebből: rövid lejáratú</i>	<i>109 542</i>	<i>91 771</i>	<i>65,8</i>	<i>56,6</i>	<i>83,8</i>
Passzív időbeli elhatárolások	2 193	2 641	1,3	1,6	120,4
Források összesen	166 353	162 256	100,0	100,0	97,5

A rövid lejáratú kötelezettségek közül az ügyfelekkel szembeni kötelezettségek egy év alatt 12,2 milliárd forinttal, a brókercégek saját számlás OTC ügyleteiből fakadó kötelezettségek 8,1 milliárd forinttal csökkentek. (Az elszámolás alatti bizományosi ügyletekkel összefüggő ügyfelekkel szembeni kötelezettségeket a mérlegzárás után itt már nem lehet látni, azokat a mérlegzáráskor vonal alá kell kivezetni a könyvekből.) A nem részletezett egyéb rövid lejáratú kötelezettségek összességében 4,7 milliárd forinttal lettek alacsonyabbak, ezek saját tőkére vetített aránya az 1998. évi igen magas 45,5%-os értékkel szemben 1999 végén már csak 27,8%-ot tett ki.

4.2.3. Mérlegen belüli kockázatok

Az eszközportfólió legmarkánsabb kockázati tényezője még mindig a **bizományosi tevékenységgel összefüggő ügyfelekkel szembeni követelések 12 milliárd forintot elérő nagysága és szerkezete**. Az év végén a követelések egyhatodát, az ügyfelekkel szembeni követelések 88,5%-át, **10,2 milliárd forintot tett ki a halasztott fizetésből vagy az ügyfelek fizetési késedelméből adódó követelések állománya**, amikor a teljesítés az ügyfél helyett a brókercégre hárul. (A brókercégek egy része nagy – vagy más szempontból kivételes elbírálásban részesített – ügyfeleinek megengedi, hogy vételi megbízás esetén a pénzt, eladási

megbízás esetén az értékpapírt a T+4. napon, esetleg még később, határidős ügyletek esetén pedig a letéti követelményeket késedelemmel teljesítsék. Ezekben az esetekben az elszámolási, illetve teljesítési napon az ügyfél helyett a brókercégeknek kell teljesíteni.)

Ez az állomány ugyan lényegesen elmarad az 1998. év végi több mint 20 milliárdostól – amely akkor az összes követelés csaknem egynegyedét, az ügyfelekkel szembeni követelések 91,9%-át adta –, mégis jelentős kockázati tényező, hiszen leköti a szektor szavatoló tőkéjének 18%-át. Az állományon belül az év során folyamatosan növekedett – a negyedik negyedév alatt megduplázódott – a szerződésen alapuló, az Épt. alapján legfeljebb 15 napos futamidejű halasztott fizetések állománya és aránya a „spontán”, nem szabályozott fizetési késedelmekkel, esetleg a ténylegesen befagyott követelésekkel szemben.

Halasztott fizetést 3,3 milliárd forint értékben az 1998. év végi egy céggel szemben decemberben már tizenkét vállalkozás – köztük hét független cég – jelentett. Az állomány koncentrált, 84,5%-a mindössze három cég portfóliójában található. (A helyszíni vizsgálatok alapján a halasztott fizetések jelentős része mögött a befektetési vállalkozások egymás közötti ügyletei húzódnak meg, az állomány tehát a szektor szintjén halmozódást tartalmaz.)

A december végi 6,9 milliárd forintnyi fizetési késedelem 34%-a az 1998. évi értéknek. Az állományon az 1998. év végi 39 céggel szemben 1999 végén már 43 cég osztozott, 30,1%-a (2,1 milliárd forint) azonban egy cégnél koncentráltódott. December végén rajta kívül csak egy cégnek volt 10% feletti, és egy másiknak 10%-ot megközelítő részesedése.

A befektetési társaságok, amelyeknek a törvény erre vonatkozó prudenciális előírásai szerint minősíteniük kell a **halasztott fizetésből és befektetési hitelből fakadó** követeléseiket, **minősítendő állományként 1999 decemberében már 2,1 milliárd forintnyi értéket jelentettek**, amelyből mindössze 3,5 millió volt befektetési hitel. Ezzel szemben a fizetési késedelem miatti, nem céltartalék-köteles követelések állománya a júniusi 6,1 milliárd forintról szeptemberig 10,5 milliárd forintra nőtt, majd decemberig 5,6 milliárdra csökkent. A társaságok az eszközoldalon 10,2 millió forint, a forrásoldalon a várható veszteségekre 1,2 milliárd forint céltartalék-állománnyal rendelkeztek. Az utóbbi 361 millió forinttal kevesebb az 1998. évi értéknél.

A 1998-ban 10 cég, **1999 decemberében 16 cég volt az ügyfelekkel szemben nettó követelési pozícióban, és az ügyfelekkel szembeni követelések ügyfelekkel szembeni kötelezettségek feletti többletének aggregált értéke 3,7 milliárd forintot tett ki.** Ugyanez az adat 1998 végén 7,3 milliárd forint volt.

4.2.4. Céltartalékok

A tevékenységi kör alapján eltérő céltartalékolási előírások alá tartozó befektetési vállalkozások minden csoportja mind abszolút értelemben, mind az aktivitáshoz viszonyítva hagyományosan elhanyagolható nagyságú céltartalék-állományt, illetve -képzést jelent. A befektetési társaságok a teljes mérlegen belüli, jogszabály alapján minősítendő eszközállományt problémamentesnek tartják, hiszen eszközoldali céltartalékot év végén mindössze egy kereskedőcég és egy társaság jelentett, mindkettő 1998 óta lejárt követeléseire vonatkozóan. (A jogszabály kereskedő számára az eszközoldali céltartalékolást egyáltalán nem teszi lehetővé, és a minősítendő tételek körébe be nem vont tételekre vonatkozóan a társaságok számára is csak az adóalap csökkentő tételként nem teljesen érvényesíthető forrásoldali céltartalékolást engedi meg. A társaság az év során és az előzetes mérlegben is a forrás oldalon tartalékol.)

A befektetési társaságoknak minősíteniük kell a jegyzési garanciavállalásból fakadó függő kötelezettségeket is, ilyen céltartalékot azonban egyetlen társaság sem jelentett a forrásoldalon. A forrásoldali céltartalék állománya 19,3%-kal csökkent 1999-ben. A megképzett céltartalék legnagyobb részét a várható veszteségekre, többnyire befagyott ügyfélkövetelésekre képzett tartalékok tették ki. A forrásoldali céltartalék-állomány csökkenését feltehetően a hozamgaranciás szerződések megszüntetése miatti tartalékképzési szükséglet csökkenése okozta.

4.2.5. Eredmény

Az 1999-ben ténylegesen működött befektetési vállalkozások adózás előtti eredménye nőtt az év során. Az összességében kevesebb befektetési vállalkozás közül 30 volt veszteséges, öttel több, mint 1998-ban. Az előző évi aggregált veszteséggel szemben 1999-ben a befektetési szolgáltatási tevékenység valamennyi befektetési vállalkozásnál nyereséges volt. Szektorszinten nőtt az egyéb tevékenységek bevétele is. A működési költségek növekedése az eredményétől jelentősen elmaradt, ennek köszönhetően az üzleti tevékenység eredménye nagymértékben nőtt. Ugyanakkor a befektetési vállalkozások polarizáltsága is erősödött.

1999 decemberében a működő befektetési vállalkozások adózás előtti eredménye 6,7 milliárd forint volt, ez éves szinten 92,8%-os növekedést jelent. Az eredmény negyedik negyedévi 39,4%-os növekedése a javulás ütemének növekedéséről tanúskodott. A befektetési szolgáltatási tevékenység eredményének összetevőit vizsgálva egy év alatt a bizományosi tevékenység eredménye nem változott, az értékpapír forgalomba hozatali tevékenység eredménye az átlagnál kevésbé, 4,7%-kal nőtt. A legnagyobb mértékben, 185,4%-kal, a letét-, illetve portfóliókezelés eredménye emelkedett. Az átlagosnál jobban nőtt a kereskedelmi tevékenység eredménye is.

26. tábla
A befektetési vállalkozások eredménye
(Kiemelt mutatók)

Megnevezés	1997. XII. 31.	1998. VI. 30.	1999. XII. 31.	Adózás előtti eredményre vetített arány			Index (1999/1998)
	millió forint			%			%
Befektetési szolgáltatási tevékenység eredménye	26 483	24 323	28 361	241,5	696,4	421,2	116,6
Nem befektetési szolgáltatási tevékenység bevételei	13	408	553	0,1	11,7	8,2	135,6
Működési költségek	11 425	18 672	21 489	104,2	534,6	319,1	115,1
Üzleti tevékenység eredménye	12 446	709	5 837	113,5	20,3	86,7	823,7
Adózás előtti eredmény	10 966	3 493	6 734	100,0	100,0	100,0	192,8

A működési költségek 1999-ben 21,5 milliárd forintot tettek ki. A 15,1%-os növekedési ütem másfél százalékponttal alacsonyabb, mint a befektetési szolgáltatásból származó eredményé, a költségek fedezettsége tehát javult. Valamennyi költségnem növekedési üteme az 1998. évi ütem töredékéként fejezhető ki. A működési költségek között az amortizáció és az anyagjellegű ráfordítások nőttek az átlagnál nagyobb, a személyi jellegű ráfordítások, valamint az egyéb költségek az átlagnál kisebb mértékben. Az egyéb ráfordítások 29,1%-os, 2,3 milliárd forintos csökkenését a korábbi időszakban keletkezett vagyon- és portfóliókezelési kötelezettségvállalások leépítése és az ehhez kötődő céltartalék csökkenése okozhatta.

Mindezek következtében 1999-ben az üzleti tevékenység eredménye az előző évi nyereségnek több mint nyolcszorosát érte el.

A pénzügyi bevételek csökkenését jelentősen meghaladó ráfordításcsökkenés okozta a pénzügyi műveletek eredményének javulását, az 1998. évi veszteséggel szemben 1,2 milliárdot meghaladó nyereséget. Nagyrészt ez is a portfóliókezelési tevékenységgel kapcsolatos garanciavállalásból fakadó veszteségek csökkenésének volt köszönhető.

1999 folyamán tovább nőtt a polarizáció a brókercégek között. A veszteséges cégek éves aggregált adózás előtti vesztesége elérte a 2,2 milliárd forintot. Az aggregált veszteség a harmadik negyedévtől kezdve negyedévenként közel megduplázódott (júniusban 0,6 milliárd forint, szeptemberben 1,2 milliárd forint volt), annak ellenére, hogy a felfüggesztett cégek kikerültek az adatszolgáltatásból. A nyereséges vállalkozások aggregált nyeresége is gyorsuló ütemben nőtt, júniusban 5,6 milliárd forint, szeptemberben 6,2 milliárd forint, az év végén 10,1 milliárd forint volt. A veszteséges cégek a korábbi veszteségforrásokat nem számolták fel, sőt azok esetleg újakkal is kiegészültek.

1999-ben a hazai bankcsoportokhoz tartozó kereskedők egy év alatt 364 millió forint aggregált adózás előtti veszteséget termeltek. Közülük csak kettő volt nyereséges, a többi öt együttes adózás előtti vesztesége 438 millió forint volt. A hazai bankcsoportokhoz tartozó befektetési társaságok közül a négy veszteséges cég együtt 583 millió forint veszteséggel zárta az évet.

27. tábla
Az adózás előtti eredmény felhasználása

Megnevezés	1998.XII. 31.	1999.VI. 30.	1999.XII. 31.	Adózás előtti eredményre vetített arány			Index 1999/1998
	milliárd forint			%			%
Adózás előtti eredmény	11,0	3,5	6,7	100,0	100,0	100,0	192,8
Adó	2,1	1,6	1,6	19,0	46,5	23,8	98,6
Általános tartalék képzés	0,5	0,5	0,4	4,6	13,1	5,3	77,8
Fizetett osztalék *	1,1	3,2	2,8	10,2	91,4	41,3	87,1
Mérleg szerinti eredmény	7,3	-1,4	2,7	66,6	-39,0	40,2	-198,7

* Az osztalékfizetés tartalmazza az előző évek eredménytartalékából igénybe vett összeget is, a százalékos arányok összege így nagyobb, mint 100%.

Az adózás előtti eredmény felhasználásának szerkezete gyökeresen különbözött az utolsó három évben. 1997-ben a tulajdonosok a belső tőkeképződést preferálták, átlagosan viszonylag kis összegű osztalékot fizettek. A visszaesést hozó 1998-ban a felhalmozott veszteségek miatt egyfelől kiugróan magas adóhányad keletkezett, hiszen e tételek

(céltartalékképzés, veszteségleírások) a hatályos jogszabályok szerint adóalap-növelők. A veszteségek, valamint a piac zsugorodásának perspektívája nyomán a nyereséges cégek megnövekedett osztalék-kifizetése miatt, a szektor egésze 1,4 milliárd forintnyi tőkevesztést szenvedett el. Az 1999. évi konszolidálódás nyomán az adóhányad jelentősen csökkent. A szektor egészében az adózás és tartalékképzés után rendelkezésre álló jövedelem fele-fele arányban oszlott meg belső tőkeképződés és osztalékfizetés között. A veszteséges cégek, ha megtehették, kivették a vállalkozásból a korábbi években felhalmozott eredménytartalékokat. A piaci szereplők mérsékelt optimizmusát jelzi ugyanakkor, hogy a talpon maradt cégek osztalékpolitikája stabilizálódni látszik, miközben növelik a vállalkozásba visszaforgatott nyereséget.

4.2.6. A befektetési vállalkozások tőkehelyzete

1999-ben az eredmény kedvező változása szektorszinten pozitívan hatott a befektetési vállalkozások tőkehelyzetére. Az összesített saját tőke 13,3 milliárd forinttal, 28%-kal nőtt, az 1998. évi veszteségek tulajdonosok általi rendezésének, valamint az aktivitás bővülését szolgáló tulajdonosi tőkeemeléseknek köszönhetően. A jegyzett tőke növekedése 24%-os volt. Az összességében kedvező kép azonban jelentős különbségeket takar.

22 befektetési vállalkozásnál történt tőkeemelés, nyolcnál tőkeleszállítás. A jegyzett tőke 9,8 milliárd forintnyi tőkeemelés és 0,9 milliárd forintnyi tőkeleszállítás eredményeként 8,9 milliárd forinttal, a tőketartalék 1,4 milliárd forinttal növekedett. A saját tőke elemeinek változása közül a leglényegesebb, hogy az 1998. évi 1,4 milliárd forintos aggregált veszteség erodáló hatása helyett 1999-ben 2,7 milliárd forint nyereség növelte a saját tőkét. A tőketartalék éves növekedése volt a legnagyobb arányú, de az általános tartalék is 38,5%-kal nőtt egy év alatt. A visszavásárolt saját részvény névértéken vett állománya kevesebb mint felére csökkent.

A változások azonban különbözőképpen érintették az egyes cégeket. Decemberben az előzetes adatok alapján 23 cég saját tőkéje nem érte el a jegyzett tőke szintjét, amelyek közül 7 cég esetében sérül a Gt. saját tőkére vonatkozó követelménye is. (A Gt. 243. § (1) alapján, ha a saját tőke/jegyzett tőke mutató értéke kisebb, mint $\frac{2}{3}$, a társaságnak közgyűlést kell összehívnia a tőkeemelés vagy tőkeleszállítás érdekében.)

Tíz cég saját tőkéje, 12 cég szavatoló tőkéje 1999 végén nem érte el a törvényben előírt minimumot. A kritikus tőkehelyzetű cégek egy része 2000-ben kivonult a piacról, vagy beolvadt az anyabankba, két befektetési vállalkozás pedig összeolvadt. A maradék cégek egy része tőkeleszállítással és a tevékenységi kör szűkítésével oldotta meg a problémát, más részük tőkehelyzetének tőkeemeléssel való rendezése megtörtént, vagy folyamatban van.

A befektetési vállalkozások sajáttőke-ellátottsága 1999 decemberében 37,5% volt, ami 8,9 százalékponttal magasabb, mint az 1998. évi érték. (Saját tőke-ellátottság = saját tőke/mérlegfőösszeg.) A mutató értéke jelentős szóródást mutat mind a cégek (2,2% és 99,3%), mind a különböző csoportok között (49,8% független és 24,2% bizományos). Ezt a nagyon alacsony értéket és a csoportszintű mutató nagyarányú romlását egy a halasztott fizetéseket „közvetítő” cég okozta.

28. tábla
Tőkeellátottság
(Saját tőke/mérlegfőösszeg)

Megnevezés	Bizományos	Kereskedő	Befektetési társaság	Befektetési vállalkozások	PBB háttérű	Ebből : banki háttérű	Független
1997. XII. 31.	26,0	28,0	30,6	29,9	26,3	27,3	61,7
1998. XII. 31.	32,5	24,9	29,6	28,6	26,5	36,2	37,4
1999. XII. 31.	24,2	40,7	37,0	37,5	34,2	33,9	49,8

A rövid lejáratú finanszírozás időről időre a hazai bankcsoport-tag cégeknél a legnagyobb, és ott változik a legnagyobb mértékben. Általában azok a bankok, amelyek brókercégei zömmel kereskedelemmel foglalkoznak, rövid lejáratú hitelekkel rugalmasan képesek finanszírozni a meglehetősen változékony nagyságú tevékenységet. Azok a bankok, amelyek brókercégeinél a vagyon- és portfóliókezelés, valamint a jegyzési garanciavállalás dominál, inkább a tőkepozíciót erősítik.

4.2.7. Jövedelmezőség

Az eredménynövekedés hatására az előző évhez képest mind az eszköz-, mind a tőkejövedelmezőség jelentősen nőtt a befektetési vállalkozások körében annak ellenére, hogy az értékpapír-forgalombahozatal, valamint a letét- és portfólió-kezelési tevékenység kivételével minden befektetési szolgáltatási tevékenység nyereséghányada csökkent 1999-ben. Az eszközarányos jövedelmezőség (ROA) 1,9%-ról 4,1%-ra, az átlagos saját tőkére vetített adózás előtti eredmény (ROE) az 1998. évi 3,3%-ról 12,4%-ra emelkedett. A többi pénzügyi mutatóhoz hasonlóan a jövedelmezőségi mutatók is széles spektrumban szóródnak.

29. tábla
ROA (%)
(Adózás előtti eredmény/átlagos összes eszköz)

Megnevezés	Bizományos	Kereskedő	Befektetési társaság	Befektetési vállalkozások	PBB háttérű	Ebből : banki háttérű	Független
1997.XII. 31.*	11,3	4,2	4,5	4,5	3,9	n.a.	7,5
1998. XII. 31	11,6	-2,7	2,9	1,9	2,0	0,2	1,7
1999. XII. 31.	7,8	0,4	5,0	4,1	4,3	3,3	3,4

* Záró eszközállományra vetítve.

30. tábla
ROE (%)
(Adózás előtti eredmény/átlagos saját tőke)

Megnevezés	Bizományos	Kereskedő	Befektetési társaság	Befektetési vállalkozások	PBB háttérű	Ebből: banki háttérű	Független
1997. XII. 31.*	31,2	13,7	22,6	20,6	21,1	n.a.	19,5
1998. XII. 31.	15,6	-4,0	5,3	3,3	3,5	0,4	2,6
1999. XII. 31.	28,7	1,3	14,9	12,4	14,2	9,6	7,7

* Záró tőkeállományra vetítve.

A befektetési szolgáltatási tevékenység nyereséghányada a kereskedő-, illetve a független cégek kivételével valamennyi csoportban csökkent, a legjobb profitmargin mutatóval – a tevékenység jellegéből adódóan – mindvégig a bizományosok, a legalacsonyabbal mindvégig a banki háttérű cégek rendelkeztek.

4.3. Kibocsátások alakulása 1999-ben

A vállalati szektor tőkepiaci finanszírozása 1999-ben is a megelőző évekhez hasonlóan alakult. Mivel e finanszírozási források kihasználtsága a bankhitelével összehasonlítva mind a magas, mind az alacsonyabb kamatszínvonal idején igen alacsony, az okokat nem vagy nem elsősorban a banki hitelek által teremtett konkurenciában kell keresni. Összesen 547,2 milliárd forint összegben került sor nem kormányzati kötvények és részvények kibocsátására. Ennek 73%-a tulajdonosi jogviszonyt megtestesítő kibocsátás volt, a részvény- és kötvénykibocsátások között 1997 óta fennálló kb. 70–30%-os arány tehát továbbra is fennmaradt.

4.3.1. Részvénykibocsátások

A privatizáció lecsengésével a részvénykibocsátások súlypontja évek óta a zártkörű kibocsátások, azon belül az alaptőke-emelések irányába tolódik. 1998-ban még az összes kibocsátás 7%-át, 1999-ben már csak 3%-át adták a nyilvános részvénykibocsátások. Mivel az értékpapírtörvényben megfogalmazott tőzsdekényszer hatására a követelményeknek megfelelő részvénytársaságok már a Budapesti Értéktőzsdén szerepelnek, a nyilvános kibocsátások visszaszorulása azt is jelenti, hogy a Budapesti Értéktőzsdén hosszabb időszakot tekintve sem várható új részvények jelentősebb számú bevezetése. Az összesen mindössze hat nyilvános kibocsátás 57%-a három bank tőkeemeléséből származott, további 34%-ot képviselt a Matáv-részvények újabb sorozata.

31. tábla
Részvénykibocsátások 1999-ben

A kibocsátás célja	Kibocsátások volumene (millió forint)	Kibocsátások száma	Kibocsátások aránya az összes kibocsátásban (%)
<i>Zártkörű kibocsátás összesen</i>	386 576	942	97,0
alaptőke-emelés	310 813	492	78,0
alapítás	61 963	369	15,5
átalakulás	13 800	81	3,5
<i>Nyilvános kibocsátás összesen</i>	11 719	6	3,0
Összes részvény- kibocsátás	398 295	948	100,0

4.3.2. Kötvénykibocsátások

1998-hoz viszonyítva a korábban is relatíve nagyon alacsony összegű kötvénykibocsátások nominálisan is 16%-kal csökkentek. A nyilvános folyamatos kibocsátások összege egyharmadával nőtt ugyan, a zártkörű és a nyilvános nem folyamatos kötvénykibocsátások zuhanását azonban nem tudta ellensúlyozni.

A kötvényfinanszírozással kapcsolatos érdektelenség több okra vezethető vissza:

- ◆ a Hpt-ben szereplő ún. saját tőke korlátra, amely szerint a cég saját tőkéjét meghaladó összegű idegen forrás bevonására csak a hitelintézetek jogosultak,
- ◆ a nagyvállalatok, amelyek olcsón finanszírozhatnák magukat a tőkepiacról, hasonlóképpen olcsón jutnak banki forrásokhoz is, sőt a hazainál olcsóbb külföldi forrásokhoz is, ezért többnyire a nemzetközi piacokról (illetve saját forrásból) finanszírozzák magukat (tulajdonosi hitel stb.),
- ◆ a kis- és közepes vállalatoknak olyan magas kockázati prémiumot kellene fizetniük a kibocsátott kötvényekre, amit képtelenek kitermelni.

32. tábla
Kötvénykibocsátások 1999-ben (millió forint)

Kibocsátási formák	1998	1999
Zártkörű kibocsátás	67 795	6 645
Nyilvános kibocsátás	113 317	142 300
Nyilvános nem folyamatos	16 638	20 233
Nyilvános folyamatos	92 243	122 067
Összes kötvénykibocsátás	176 676	148 945

4.4. A befektetési alapok teljesítménye 1999-ben

A befektetési alapok nettó vagyonának növekedése 1999-ben az azt megelőző évhez hasonlóan alakult. Az 1998. évi nominálisan 31,5, reálértékben 19%-os növekedést 1999-ben nominálisan 33,5%-os, **reálértékben 21%-os vagyongyarapodás** követte. A befektetési alapok 446,6 milliárd forintos vagyona az 1999. évi **GDP-nek közel 4%-át tette ki**, valamelyest növelve ezt az arányt a megelőző évhez viszonyítva. Ezt a jelentős vagyont 1999 végén 30 alapkezelő igazgatta.

Az alapok között egyre meghatározóbb a nyíltvégű értékpapíralapok szerepe, **1998-ban az alapok összes eszközeinek 94,6%-a, 1999-ben már 97,4%-a volt ezekben az alapokban. Új zártvégű alapok nem alakultak, aminek elsősorban a szabályozás az oka. A zártvégű és a nyíltvégű értékpapíralapokra gyakorlatilag ugyanaz a befektetési szabályozás van érvényben, holott a zártvégű alapok hagyományos szerepe éppen abban áll, hogy nagyobb arányban koncentrálják a kockázatosabb eszközöket.**

Az ingatlanalapok száma 1999-ben nem változott, az év végén továbbra is négy ingatlanalap működött. A zártvégű értékpapíralapok száma az 1998. év végi hétről négyre csökkent, részben végelszámolás, részben nyíltvégű értékpapíralappá történő átalakulás miatt. Mivel az 1995-ös adójogszabály változások előtt létrehozott alapok futamideje a végéhez közeledik, és új alapok nem jönnek létre, a jelenlegi tendencia fennmaradása ezen alaptípus két éven belül történő kihalását vetíti előre. 1999 végén az ingatlanalapok az eszközök mindössze 1,7%-a, a zártvégű értékpapíralapok az alapok vagyonának 0,9%-a fölött diszponáltak.

33. tábla
Befektetési alapok száma (db) és nettó vagyona (milliárd forint)

Negyedév	Nyíltvégű értékpapíralapok		Zártvégű értékpapír-alapok		Ingatlanalapok		Befektetési alapok	
	száma	nettó vagyona	száma	nettó vagyona	száma	nettó vagyona	száma összesen	nettó vagyona összesen
1995. IV.	12	13,3	33	46,5	5	8,5	50	68,2
1996. II.	18	36,9	29	44,2	6	8,6	53	89,6
1996. IV.	24	71,3	31	48,4	6	8,9	61	128,6
1997. II.	37	165,0	19	32,1	6	8,6	62	205,7
1997. IV.	47	205,8	21	39,8	6	8,8	74	254,3
1998. II.	62	302,4	10	14,6	6	8,8	78	325,7
1998. IV.	69	316,3	7	9,2	4	8,9	80	334,4
1999. II.	84	377,7	6	8,6	4	7,4	94	393,7
1999. IV.	90	435,0	4	3,9	4	7,6	98	446,6

A befektetési alapok piacát és az alapok, illetve alapszabályok befektetési politikáját jellemző korábbi tendenciák továbbra is fennmaradtak, sőt megerősödtek:

- ♦ **A nyíltvégű alapok dominanciája mellett ezen alapok között tovább növelték részesedésüket a kötvénialapok**, amelyek 1999 végén a nyíltvégű alapok eszközeinek már 75%-át koncentrálták az 1998. évi 68%-kal szemben. Ugyanezen időszak alatt a részvényalapok részesedése 20-ról 10%-ra esett vissza annak ellenére,

hogy 1999 végén a részvényárfolyamok jelentősen emelkedtek mind az év korábbi időszakához, mind 1998 végéhez viszonyítva. A pénzpiaci alapok részesedése 12-ről 14%-ra nőtt, a fedezetinek nevezett alapok jelentősége marginális.

- ◆ **Tovább folytatódott a nemzetközi tőkepiacokon befektető alapok számának 1998-ban megindult növekedése.** Az 1999 végén működött 90 alpból 17 alap befektetési politikája irányult elsősorban a külföldi eszközök felé, miközben 1998 végén mindössze öt ilyen alap működött. Az ún. „nemzetközi” alapok eszközei a nyíltvégű befektetési alapok eszközeinek 5,5%-át tették ki. Legnagyobb arányban külföldi részvények szerepelnek az ilyen alapok portfóliójában. Az alapok elsősorban technológiai, valamint gyógyszer- és vegyipari papírokat vásárolnak, jelentős a tengerentúli részvények aránya. A portfólióban szereplő külföldi állampapírok ezzel szemben elsősorban európai államok adósságát finanszírozzák. Az összességében jelentéktelen nagyságrendű külföldi vállalati kötvények is jellemzően európai vállalatok papírjai.
- ◆ Ugyancsak **tovább folytatódott az alapcsaládok kialakításának tendenciája**, új család ugyan csak egy jött létre, és ezzel az alapcsaládok száma 18-ra nőtt, a korábban elindított családok azonban számos új taggal bővültek. Az új tagok általában a nemzetközi piacok felé történő nyitást szolgálták, amiben nem kis szerepe volt a hazai piacok lassú talpra állásának, illetve annak a piaci várakozásnak, amely a forint árfolyamsávjának megszüntetésére irányul. Ugyanakkor a külföldi részvénytőkepiacok szinte töretlen növekedést produkáltak, és sem a makrogazdasági mutatókkal kapcsolatos időnként pesszimista várakozások, sem várható kamatemelésekről szóló hírek nem tudták megingatni a piaci szereplőket. A tényleges amerikai gazdasági mutatók és a dollár euróval szembeni szereplése utólag igazolták is ezt a magatartást.
- ◆ Továbbra is **igen erősen koncentrált maradt a befektetési alapok piaca.** A nyíltvégű alapok összes vagyonának 42,6%-a található a legnagyobb alpban, amelynek több mint 185 milliárd forintos vagyona a GDP csaknem 1,7%-ával egyenlő. A legnagyobb alapcsalád, a nyíltvégű értékpapíralapok vagyonának 44%-át, a második legnagyobb a vagyon 27%-át, a harmadik helyen álló alapcsalád pedig az eszközök 10%-át tudhatja saját kezelésében. Ez azt jelenti, hogy a nyíltvégű alapok piacának 81%-a koncentrálódik a három piacvezető alapkezelő kezében.
- ◆ **A zártvégű alapokat a fennálló befektetési korlátozások mellett is erősebb kockázatvállalási hajlandóság jellemezte** 1999-ben, a korábbi évekhez hasonlóan. Eszközeik között arányaiban magasabb a részvények, a vállalati kötvények és a származékos termékek aránya. Tükrözve az alapok létrehozásakor jellemző piaci viszonyokat, a még működő zártvégű alapok között mindössze egy kötvényalap van, a fennmaradó három alap részvényalap. A vagyon a zártvégű kötvény és részvényalapok között 55–45% arányban oszlik meg.

Ugyancsak fennmaradtak az alapok portfólióját jellemző korábbi tendenciák, bár a tőkepiacok év közbeni változásait követve történtek átrendeződések a portfóliókban. Az alapok befektetési gyakorlatát tekintve **az 1999. év első felét az óvatos kivárás, a másodikat pedig az átstrukturálás óvatos megkezdése jellemezte.**

Az év első felében tovább folytatódott az állampapírok, elsősorban a diszkont kincstárjegyek mennyiségének és arányának növelése a portfólióban. A januári brazil válság, valamint a februárban napvilágot látott kedvezőtlen makrogazdasági mutatók óvatosságra intették az 1998-as orosz válságot még el sem feledett alapkezelőket. Amellett, hogy a kincstárjegyek folyamatos újrabefektetésével piacképes hozamot lehetett elérni, a befektetési horizont

rövidülését a fenti okokból fakadó óvatosság is indokolta. Emiatt az 1998. év végi 78%-ról 1999 közepére 83%-ra nőtt az állampapírok, ezen belül 20,5%-ról 25,5%-ra a diszkont kincstárjegyek aránya.

Ezzel párhuzamosan visszaszorultak a portfólióban a részvények, az 1998 végi 10% helyett félévkor 6,5%-ot, év végén pedig 7,5%-ot képviseltek a részvények, az év végi adat azonban csak kisebb részben tükröz mennyiségi változást, a növekedés elsősorban a részvényárfolyamok emelkedésének, illetve kis részben a külföldi részvények emelkedésének volt köszönhető.

Az 1998 végére bekövetkezett jelentős csökkenés után a befektetési alapok portfóliójában lévő vállalati kötvények 17,7 milliárd forintot, a portfólióban 4,1%-os arányt értek el. Ebben a változásban vélhetően szerepet játszott a hozamok és kamatok 1999-ben bekövetkezett jelentős csökkenése, ami a kockázatosabb, ám magasabb hozamot biztosító befektetéseket is a befektetési politikák érdeklődésébe vonta.

Az egyéb befektetési eszközök, mint más alapok jegyei vagy a származékos termékek minimális, jóval 1% alatti arányban képviseltetik magukat a befektetési tárcákban, a kárpótlási jegyek pedig teljesen eltűntek a befektetési alapok célpontjai közül.

34. tábla
Nyíltvégű értékpapíralapok portfóliója (%)

Negyedév	Készpénz, betét és egyéb követelés	Belföldi állam kötvény	Külföldi állam kötvény	Diszkont kincstár-jegy	Belföldi részvény	Külföldi részvény	Belföldi gazdálkodói kötvény	Külföldi gazdálkodói kötvény	Egyéb*	Összesen
1999 I.	5,5	52,0	3,9	27,4	5,5	1,1	3,9	0,0	0,7	100
1999 II.	6,1	53,8	3,5	25,5	5,2	1,3	3,4	0,0	1,1	100
1999. III.	7,5	51,9	2,9	27,9	4,3	1,2	3,6	0,0	0,7	100
1999. IV.	6,8	50,9	2,0	28,2	5,4	2,1	3,5	0,6	0,4	100

* Egyéb: befektetési jegyek, kárpótlási jegyek, származékos ügyletek, kamatozó kincstárjegyek.

4.5. A biztosítási piac fejlődése 1999-ben

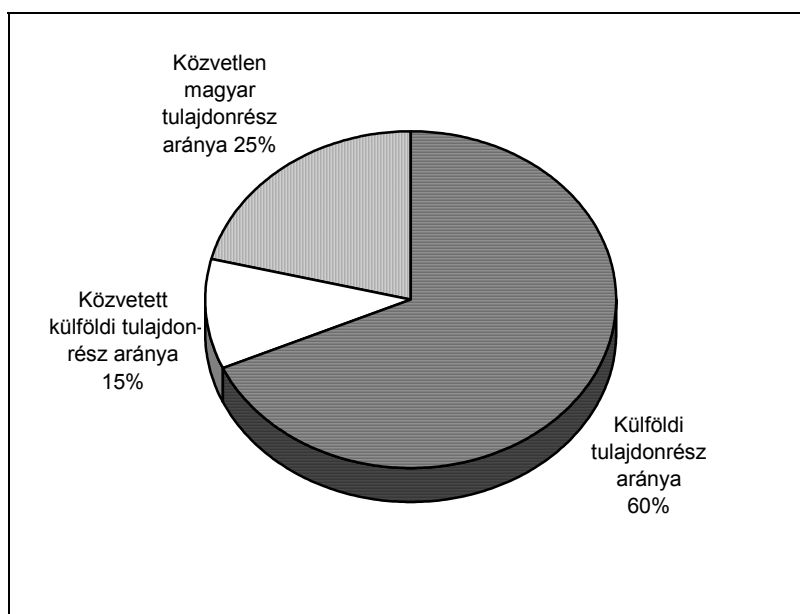
1999-ben a biztosítók szerepe a lakossági szolgáltatásokban és a lakossági megtakarításokban is jelentősen növekedett. Folytatódott az életbiztosítási ág előretörése, ezen belül továbbra is a befektetésekhez kötött biztosítások növekedése a leggyorsabb. A biztosítók számos olyan pénzügyi terméket kínálnak, illetve készítenek elő, amelyek a hagyományos biztosítási tevékenységen túlmutatnak, a banki és a befektetési termékeknek közvetlen konkurenciát jelentenek. A tevékenység bővülését a társaságok megfelelő tőkeháttérrel tudják alátámasztani, jövedelmezőségük azonban mind az eszközállományra, mind tőkéjükre vetítve romlott 1999-ben. Ugyancsak kedvezőtlen változás, hogy a korábbi évek tendenciáját megtörve a kárhányad a nem élet ágban jelentősen nőtt.

4.5.1. Biztosító részvénytársaságok

A Magyarországon működő biztosítótársaságok száma 1999 végén huszonkettő volt. (A Providencia Biztosító Rt. és a Generali Budapest Biztosító Rt. 1999. május 1-jei hatállyal

egyesült. A létrehozott jogutód társaság neve Generali-Providencia Budapest Biztosító Rt. Az 1999. május 13-án kiadott tevékenységi engedély birtokában megalakult a Kódexpressz Élet- és Nyugdíjbiztosító Rt., az 1999. október 5-én kiadott tevékenységi engedély birtokában pedig megalakult a Funeuropa Biztosító Rt.) Ezek közül 1999 végén tizennégy teljesen, további három társaság többségi külföldi tulajdonban volt. Egy társaságnál 50%-os a külföldi tulajdon, egy társaságnál csak kisebbségi, de befolyásoló részesedésként van külföldi tulajdonlás. A fennmaradó három társaság 100%-os hazai tulajdonban van. Összességében a biztosító részvénytársaságok alaptőkéjének 60,3%-a van külföldi kézben, ami az 1998. évi 65,9%-os arányhoz viszonyítva 5,6 százalékpontos csökkenést jelent. A külföldi részarány csökkenése egyes biztosítók alaptőke-változásaira vezethető vissza.

4. ábra
A biztosítók alaptőkéjének megoszlása 1999 végén

A tulajdonosi szerkezetet tovább vizsgálva a bankok és biztosítók olyan új együttműködésének lehetünk tanúi, amelynek célja a meglévő szervezetek költséghatékonyságának javítása, a piaci térnyerés igénye, illetve az ügyfelek újabb szükségleteihez való alkalmazkodás. Mindez **a banki és biztosítási szolgáltatások integrációjának** és esetleg egy új szervezeti forma megjelenésének képét vetíti előre. Jelenleg négy olyan biztosító részvénytársaság működik Magyarországon, melynek tulajdonosa bank vagy pénzügyi csoport. Ezen túlmenően a nagy biztosítók nyugdíjpénztárakat alapítottak, tehát a pénzügyi szektoron belüli összekapcsolódás és együttműködés erősödik.

4.5.1.1. Piaci aktivitás

1999-ben a biztosítótársaságoknak mind a mérlegfőösszegük, mind pedig a díjbevételeik dinamikusán nőtt. Ugyanakkor az utóbbi néhány év adatainak trendjét tekintve a növekedési ütem lassulását figyelhetjük meg.

35. tábla
A piaci aktivitás alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Mérlegfőösszeg változása	48,4	19,7	26,7	26,7
Díjbevétel változása	28,4	27,6	25,9	16,0
Díjbevétel változása, élet ág	n. a.	n. a.	39,9	30,4
Díjbevétel változása, nem élet ág	n. a.	n. a.	18,8	7,8

A **lassuló növekedés** mögött szélsőségesen eltérő tendenciák figyelhetők meg az egyes biztosítók értékeit vizsgálva (6%-tól 600%-ot meghaladó növekedés a díjbevétel esetében). Ennek okait a biztosítók **egyedi értékelésével** lehet csak feltárni, mivel ebben stratégiaváltások, tulajdonosváltások, piaci szegmensek telítődése stb. játszanak szerepet. (Például jelentős tulajdonosváltások esetében a díjbevétel növekedése – átmenetileg – jellemzően legalábbis megtorpan, de volt olyan biztosító, ahol a díjbevétel vissza is esett.) A biztosítótársaságok, **ha eltérő ütemben is, de folyamatos növekedést produkálnak**, az iparág fejlődik.

Az **1999. év végén a biztosítótársaságok 11,9 millió darab szerződéssel** rendelkeztek, ez az előző évhez viszonyítva 0,1%-os növekedést jelent.

A biztosítótársaságok **életbiztosítási szerződésállománya közel 3,6 millió darab** (e mögött 2,5 millió biztosított áll, azon biztosítottak száma, akik élet-, baleset- vagy betegségbiztosítással rendelkeznek, összesen 3,1 millió). Az életbiztosítások részaránya 30,1%-ot képviselt, ez 0,4%-kal maradt el az előző évi állomány darabszámától. Az állományvesztések darabszáma 51,2%-kal magasabb az új szerződések számánál. Ezen belül a vegyes életbiztosítási szerződések állományának 570,1 ezer darab vesztesége másfélszerese az új szerződéseknek (399,5 ezer darab). A visszavásárlások száma az állományvesztésen belül 239,5 ezer darab.

A kockázati életbiztosítási szerződések mellett egyre növekszik a megtakarítási típusú (elérési) életbiztosítások szerepe, mivel ezek versenyképesek a bankok által kínált közép- és hosszú távú betéti konstrukciókkal. Az ún. **befektetéshez kötött életbiztosítások növekedése** továbbra is folyamatos. Az új kötések száma hatszorosa az állományvesztésnek. Az 1999. évi záróállomány kétszerese az év eleji nyitóállománynak.

A **nem életbiztosítási szerződések száma 8,4 millió darab**, részaránya 69,9%-os volt, az előző évhez viszonyítva 3,6%-os a növekedést jelent. Egyes területeken ugyan jelentős állományváltozások tapasztalhatók általánosságban azonban megállapítható, hogy a szaporulat és az állományvesztés kiegyenlítik egymást. Nagyarányú szaporulatot könyvelhetett el a casco biztosítási ágazat (a szerződésállomány 28,8%-os növekedését).

Az életbiztosítások aránya tehát a szerződések száma alapján – igaz kismértékben, de – csökkent, miközben a nem életbiztosítási ágé nőtt. A darabszám szerinti arányváltozás azonban nem jelenti az életbiztosítások érték szerinti háttérbe szorulását, mivel az új megkötött szerződések díja jóval magasabb a megszűntekénél. Életbiztosítási termékek értékesítése valamennyi biztosító üzletpolitikájában kiemelt célkitűzés, mivel a megtakarítás jellegű módoszatok jóval stabilabb pénzügyi alapokat jelentenek a biztosító üzletmenete számára, mint az egyéb kockázati tartalmú szerződések.

4.5.1.2. Termékfejlesztés

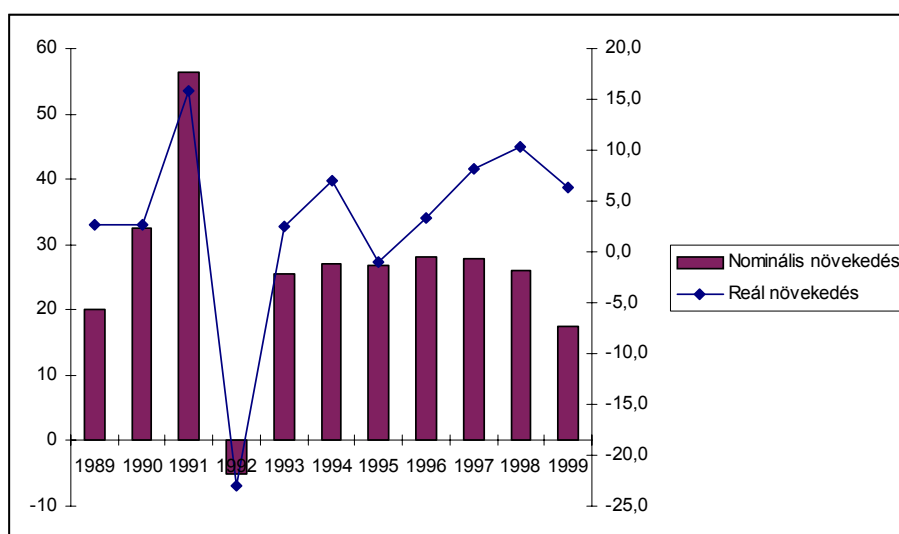
A biztosítottak által újonnan kötött biztosítási szerződések számára nagy hatással van a piacon található termékek – módozatok – kínálata, száma. A bejelentett módozatok alapján az elmúlt időszakban új, korábban nem ismert biztosítási termékek nem jelentek meg a magyar piacon.

A befektetéshez kötött életbiztosítások a befektetési alapokhoz nagyon hasonló befektetéseket kínálnak. Hozamaik még a költségek levonása után is versenyképesek a befektetési alapokkal szemben. Előnyük, hogy az életbiztosítási szerződéseket hosszú távra kötik, és a befizetett összegeket a biztosítási szerződésben foglaltak alapján át lehet csoportosítani biztosító által kínált különböző alapok között. Ezen kívül a befektetésekre vonatkozó törvényi szabályozás is különböző a két esetben. Továbbá a megcélzott ügyfélkör különbözősége sem elhanyagolható, mivel a biztosítások összegét gyakran befolyásolja az igénybe vehető adókedvezmény felső határa, míg a befektetési alapokban lévő megtakarításaikat az ügyfelek könnyebben tudják mobilizálni.

4.5.1.3. Díjbevételek

Az 1999. évben a biztosítótársaságok díjbevétele **284,9 milliárd** forint volt, nominálisan 16,1%-kal, reálértékben 6,1%-kal magasabb az 1998. évinél. A megszolgált díj összege 239,0 milliárd forint volt.

5. ábra
Díjbevétel nominális és reálnövekménye, 1989 és 1999 között (%)

A díjbevételekből 43,9 milliárd forint (az összes díjbevétel 18,4%-a) került **viszontbiztosítókhoz**. Az átadott díjbevétel csaknem egésze külföldi viszontbiztosítókhoz került. Mindössze 123,5 millió forint értékű szerződéskötés történt belföldi viszontbiztosítóval, ami az eddigi gyakorlatnak megfelelően, teljes egészében a nem életbiztosítási ágat érintette. A külföldi viszontbiztosításba adott díjbevétel 34,9%-a az életbiztosítási szerződésekből, a fennmaradó 65,1%-a nem életbiztosítási szerződésekből származott.

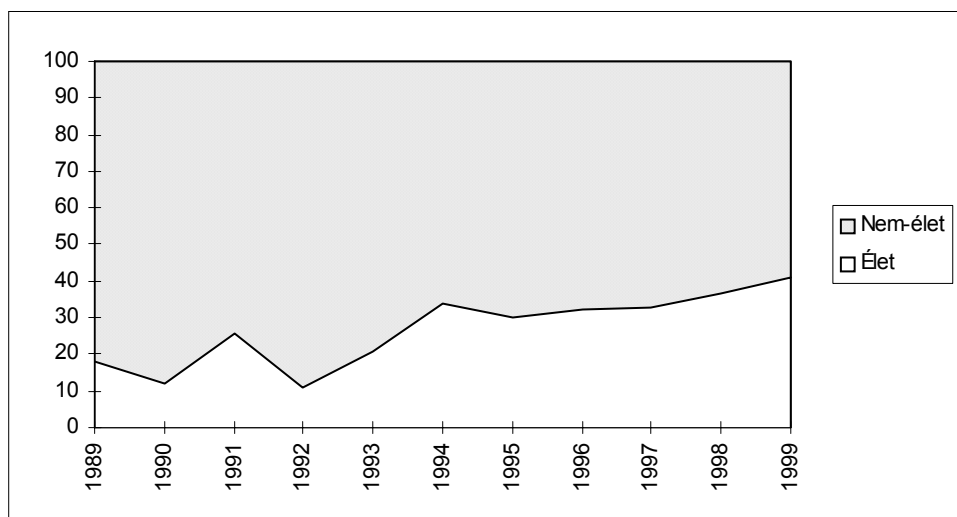
A viszontbiztosításba vett szerződések az elmúlt évek tapasztalatainak megfelelően, a nem életbiztosítási ágat érintették: az aktív viszontbiztosítások díjbevétele továbbra is nagyon alacsony, az összes díjbevétel 0,1%-a.

Életbiztosítási díjbevétel

A díjbevételek 41,0%-a (117 milliárd forint) az életbiztosításokból származott. Az 1998. évi életbiztosítási díjbevételhez képest nominálisan 30,4%-os az emelkedés. Ez valamivel gyorsabb az 1998/1997. évi 25,9%-os nominális növekedési ütemnél is. 1996–97-ben az életbiztosítások részaránya stagnált, 1998-ban 4%-os részarány-növekedést értek el a biztosítók az életbiztosítási ág díjbevételében, s ugyanilyen mértékű volt az 1999. évi növekedés is, tehát a biztosítók törekvése az életbiztosítási üzletág részarányának növelésére sikeres volt. A jövőben is az életbiztosítási terület további előretörése várható. A növekedés elsősorban a piac egy speciális termékénél – a befektetéshez kötött életbiztosításoknál – volt kiemelkedő. Itt egyértelmű áttörés következett be már az 1998. év folyamán. Ugyanakkor ennek a biztosítási formának a piacon erős konkurenciát teremtenek a nyugdíjpénztárak.

6. ábra

Életbiztosítási és nem életbiztosítási ágak arányának alakulása, 1989 és 1999 között

Az életbiztosítások díjbevételén belül a legnagyobb részarányt a **vegyes életbiztosítások** képviselik **65,5%-kal**. Ezt követi a **befektetéshez kötött életbiztosítás 24,5%-kal**, majd 4,8%-kal az elérésre szóló életbiztosítások. A maradék 5,2% a halálesetre szóló-, járadék-, egyéb-, házassági és születési biztosításokhoz kötődik.

Nem életbiztosítási díjbevétel

A **nem életbiztosítási** ágban a díjbevétel 1999-ben **167,9 milliárd** forint volt, 7,8%-kal magasabb az 1998. évi adathoz és így a növekedési ütem a fogyasztói árindex értéke alatt maradt. A nem életbiztosítás részaránya 58,9% a biztosítási szakmán belül.

A kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás 1999. évi díjbevételén (**58,8 milliárd forint**) hét biztosítótársaság és egy biztosító egyesület osztozott. (Az ezen biztosítási formával foglalkozó biztosítótársaságok száma az év folyamán eggyel bővült.) A társaságok és az egyesületek **összes** díjbevételének (300,6 milliárd forint) **egyötödét** teszi ki. Ha kizárólag a **nem életbiztosítási ágat** (171,8 milliárd forint) vizsgáljuk, akkor annak **33,1%-át** jelenti. Bár a kötelező gépjármű-felelősségi biztosítás továbbra is a hazai **biztosítási piac leglényegesebb ágazata**, részaránya mind az összes díjbevételben (1998. évi 27%-ról 1999. évi 19,6%-

ra), mind pedig a nem életbiztosítási ágon belül (1998. évi 35%-ról 1999. évi 33%-ra) **csökkent**.

Továbbra is igaz, hogy a kötelező gépjármű-biztosítási piac erősen koncentrált, de a piacvezető biztosító az elmúlt évekhez hasonlóan fokozatosan veszít részarányából.

A biztosított gépjárművek számában számottevő változás nem történt. A biztosítóknak elemi érdeke fűződik a kötelező biztosítás nélkül közlekedő járművek számának mielőbbi csökkentéséhez. A nyugati országokhoz hasonlóan léphetnének előre a hazai biztosítók is, mivel ott bevett gyakorlat, hogy a biztosítók a **balesetek csökkentése** érdekében kampányt folytatnak, valamint részt vesznek az utak biztonságának felülvizsgálatában. Tapasztalatuk szerint az erre fordított költségek megtérülnek, a baleseti statisztika javul, főként a halálos kimenetelű balesetek száma csökken jelentősen.

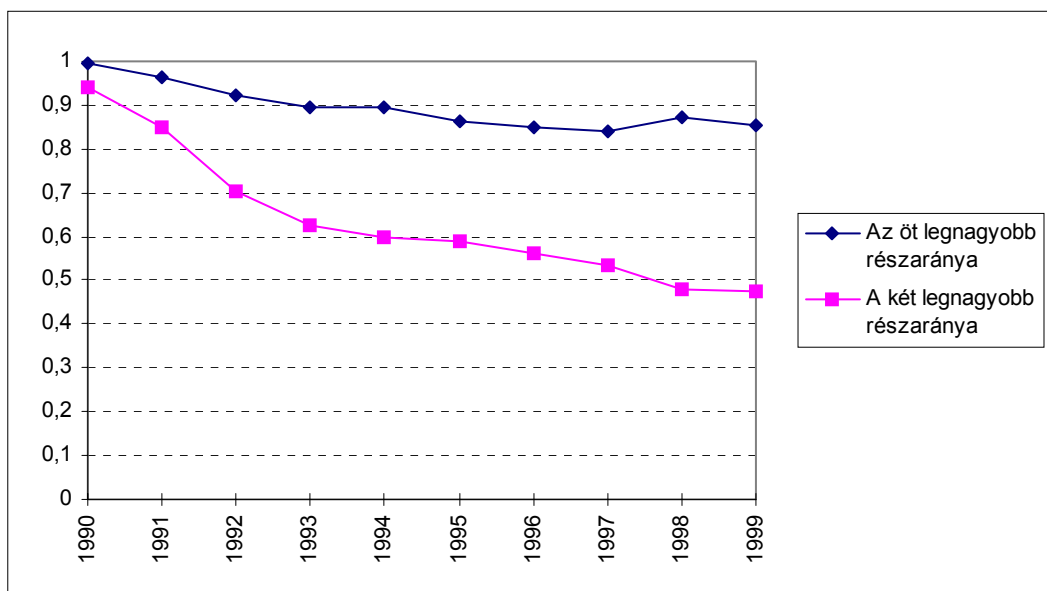
A nem életbiztosítások díjbevételének 24,8%-a a casco biztosításokból folyt be, a tűz- és elemi károkra kötött biztosításokból származó bevételek az összes díjbevétel 14,4%-át, az egyéb vagyoni károkra kötött biztosítások az összes díjbevétel 17,4%-át tették ki.

A díjbevétel megoszlása a biztosítótársaságok között

Meglehetősen **erős koncentrációt** jelez, hogy **öt biztosítótársaság** rendelkezett az 1999. évi díjbevételek **85,2%-ával**. Ugyanakkor a koncentráció csökkenő trendet mutat. A **kisebb díjbevétellel** rendelkező társaságok a vezető társaságok által elvesztett piaci pozíciókat megszerezve egyre inkább **előretörnek**, szélesítve a biztosítottak számára a termékínálatot. Az egészséges verseny egyrészt termékfejlesztésben, másrészt módszerekben ösztönzően hat az egész biztosítási piacra.

7. ábra

A két, illetve öt legnagyobb biztosító részarányának alakulása, 1990 és 1999 között (%)

A díjbevételeket áttekintve megállapítható, hogy az **életbiztosítások** területén az 1998. évi nagyobb átrendeződés után további változások mentek végbe 1999-ben. Az életbiztosítások díjbevétele (**117,0 milliárd forint**) tizenhét társaság között oszlik meg. Az első **öt helyen** álló biztosítótársaság rendelkezett 1999-ben az **életbiztosítások díjbevételének 85,9%-ával**. A **nem életbiztosítások** területén az összes díjbevételnek (177,3 milliárd forint) a **91,6%-a** (162,3 milliárd forint) **tartozott az első öt** biztosítótársasághoz 1999-ben.

4.5.1.4. Kárfizetések

A biztosítótársaságok 290 milliárd forintot megközelítő volumenű díjbevételel rendelkeztek 1999 végén, a **kár- és szolgáltatáskifizetés nettó összege** (viszontbiztosítói rész-, kármegtérülés és kárrendezési költségtérítés nélkül) ennek mintegy 38%-át, **110,2 milliárd forintot tett ki. A kár- és szolgáltatáskifizetés összege** lényegesen, több **mint 22,5 milliárd forinttal haladta meg az előző évit**, mely így **25,7%-os emelkedést jelent**. A kárfizetések **kiugró mértékű** növekedését nem indokolja a szerződések állományi darabszámának szerény, még a 3%-ot sem elérő növekedése. A teljes szerződésállományra vetítve az egy szerződésre jutó kárfizetés összege 1999-ben 9183 forint/szerződés, míg egy évvel korábban csupán 8100 forint/szerződés volt.

A kárfizetések növekedése mind a két biztosítási üzletágat jellemezte. A kár- és szolgáltatás- kifizetések aránya a két üzletág (élet – nem élet) tekintetében 1999. év folyamán nem változott, továbbra is 16–84%. Ezzel szemben a díjbevételeknek a két ág közötti megoszlása évről évre egyre nagyobb kiegyenlítődést mutat, vagyis jelenleg már **40%-ot meghaladó hányada az élet ágban jelentkezik**. A jelentős aránytalanság okaként elsősorban azt lehet megemlíteni, hogy az élet ág most tapasztalható dinamikus felfutásával összefüggő szolgáltatások teljesítése csak 5-10 év múlva, esetleg azt is meghaladó időtávot követően fog nagy volumenben jelentkezni.

A 3,6 millió darabos teljes **életbiztosítási** szerződésállománnyal összefüggésben **20,5 milliárd forint** került kifizetésre. A 8,4 millió darab **nem életbiztosítási** szerződésnek 89,8 milliárd forint kár vonzata jelentkezett. Az **élet ági** szolgáltatás kifizetések 68%-a a vegyes életbiztosítási szerződésekre, 24%-a pedig a befektetéshez kötött életbiztosítási szerződésekre került kifizetésre. Az előző évhez viszonyítva a vegyes életbiztosításokkal kapcsolatos szolgáltatások volumene stagnált, a befektetésekhez kötött szolgáltatások összege megkétszereződött.

A **nem élet ági** kárfizetések 76%-a három ágazatot érint, ebből kettő a gépjárműkárokkal kapcsolatos, együttes súlyuk 60%. A jármű-felelősségbiztosítási szerződésekkel összefüggésben az ág kárainak 38%-a, 23% pedig a casco biztosítások következtében került kifizetésre. Mindkét ágazat kárfizetése jelentősen emelkedett 1999 folyamán, a növekedés együttes mértéke 35% volt. A tűz- és elemi károk hányada megközelítette a 16%-ot. Ez utóbbi ágazat kárvolumene egy év alatt két és félszeresére emelkedett.

Kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás esetében a szektor díjbevételeinek a 20%-a (1998-ban 23%) származott ebből az ágazatból, addig a kárfizetéseknek a 31%-át (1998-ban 35%) fordították erre az ágazatra. A gépjármű-felelősségbiztosítás díjbevételeinek összege 1999 folyamán 6%-kal, a kárfizetéseké pedig mintegy 30%-kal emelkedett, így ezen ágazat kárfizetése **1999-ben 41,1 milliárd forint** volt.

A biztosítóknak nagyobb súlyt kellene fektetniük a **kármegelőzés támogatására** (nemcsak a gépjármű-biztosítás terén, hanem minden területen). Külföldi tapasztalatok szerint, ha nem csak a szűken vett biztosítási tevékenységet végzik, hanem valamilyen formában részt vesznek a megelőzésben, kár esetén segítenek az újrakezdésben, megfelelő védelmi eszközöket ajánlanak, akkor az ezzel járó ráfordítások már viszonylag rövid távon megtérülnek számukra.

4.5.1.5. Kárhányad

A biztosítótársaságok átlagos **kárhányadának** (kárkifizetés a díjbevétel arányában) alakulása a korábbi évek csökkenő tendenciáját megtörve **növekedést mutatott 1999-ben**, és **megközelítette a 45%-ot**. A vizsgált év folyamán az **élet üzletág** kárhányadmutatója az előző évvel megegyezően **18%** volt. A **nem élet ág** átlagos kárhányada ezzel szemben az 1998. évi 50%-os érték helyett **64%-ra emelkedett**. A nem élet ág kárhányadának növekedését a károknak a bruttó díjbevételeket meghaladó ütemű növekedése okozta.

36. tábla
A kárhányad alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Egyszerű kárhányad	50,6	43,1	40,0	45,0
Egyszerű kárhányad csak nem élet ág	n. a.	n. a.	50,5	64,0

Jelentős eltérések tapasztalhatók az egyes biztosítótársaságok kárhányadai között. **Nagyon alacsony** kárhányad elsősorban a tevékenységüket az elmúlt években indító biztosítóknál jelentkezett. Ugyanakkor a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást művelő biztosítótársaságok összesített átlagos **kárhányada** az 1999-es év folyamán 10 százalékpontos növekedéssel elérte a **70%-ot**. A kötelező ágazatban egyes kárhányad értékek (54% és 75% között mozogva) nem mutatnak olyan nagymértékű szórást, mint a biztosítás más ágazataiban.

4.5.1.6. Költségek

A működés fontos mutatószámai a kárkifizetések és a kárhányad mellett a biztosítók összes **költségeinek alakulása** és ezek **aránya a bevételekhez**. A biztosítók üzemgazdasági jellegzetességei alapján a költségek három területét vizsgálhatjuk meg:

- ♦ értékesítés (szerzési költségek);
- ♦ igazgatás;
- ♦ kárrendezés

és természetesen a fenti költségek összességének alakulását.

A szakma **költséghatékonysága** összességében az elmúlt három év nagyjából változatlan szinten való maradása után 1999-ben **számottevően javult**. Ugyanakkor az egyes biztosítók között – az induló (három évnél fiatalabb) biztosítók értékeit figyelmen kívül hagyva is – nagy eltérések tapasztalhatók. Az összes költségen belül látványos javulás az igazgatási költséghányad esetében figyelhető meg mind az egész iparágra, mind az egyes biztosítók adataira nézve. Ezzel szemben a **szerzési, illetve a kárrendezési** költségek alakulása a **díjbevételhez**, illetve a bruttó kárösszeghez **viszonyítva nem kedvező**. Ezek mögött a struktúraváltozások mögött sok esetben a **költségelszámolásban történt** változások tükröződnek (ugyanazt a felmerült költséget egyik évben még igazgatási, másik évben szerzési költségnek állítják be, pl. marketingre fordított költségek).

37. tábla
A költséghányad-mutatók alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Költséghányad	36,9	39,3	37,91	29,10
Értékesítési költséghányad	15,2	19,6	19,90	19,98
Értékesítési költséghányad, élet ág	n. a.	n. a.	25,88	23,77
Értékesítési költséghányad, nem élet ág	n. a.	n. a.	16,49	11,38
Igazgatási költséghányad	18,6	17,5	16,40	14,26
Fajlagos kárrendezési költség	5,1	6,1	6,90	6,20

A biztosítók közötti verseny miatt a díjak esetében mindinkább meghatározó lesz az **általános költségek mértéke**, ez pedig ismét felveti a terjesztés és egyes közvetítői díjak megváltozásának a kérdését – bizonyos termékek ezt el tudják majd viselni, mások esetében azonban meghatározó lesz a megfelelő értékesítési hálózat kiválasztása, például ez a tény is magyarázza a bankbiztosítások előtérbe kerülését. (A pénzintézetek és biztosítók közös piaci stratégiát alkalmaznak értékesítési csatornáik és termékeik, illetve szolgáltatásaik integrálására. Ez az összefonódás a pénzügyi szolgáltatások kínálatának új szervezete, a *bankbiztosítás*.)

A bankok rendelkezésére álló **fiókhálózat**, mint infrastruktúra, azt a lehetőséget jelenti a biztosítók számára, hogy nem kell komoly ráfordítások árán hálózatot létrehozniuk. Ez természetesen a bankok számára is kedvező, mivel a meglévő hálózat működési költségeinek bizonyos hányada a biztosítási termékek értékesítésére terhelhető.

4.5.1.7. Hazai viszontbiztosítások

A hazai viszontbiztosítási gyakorlatban 1998-ról 1999-re **nem történt átütő változás**. A saját megtartás mértéke kismértékben emelkedett, a biztosító részvénytársaságok a **teljes üzletmenetet véve figyelembe, a beszedett díjak 84%-át tartották meg**. Érdekesség, hogy hosszú ideje most először fordult elő, hogy – egyébként a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – az **élet ágban magasabb a megtartott díjak aránya, mint a nem élet ágban**.

38. tábla
Saját megtartás alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Saját megtartás	77,5	85	83,5	84,5
Saját megtartás, élet ág	67	88	83	87
Saját megtartás, nem élet ág	83	84	85,7	82

A biztosító **részvénytársaságok passzív viszontbiztosítási mérlege** jelentősen, a teljes üzletmenetet figyelembe véve közel hétmilliárd forinttal javult 1998-ról 1999-re. Az élet ágban ugyan kétmilliárd forintos romlás, a nem élet ágban ugyanakkor közel kilencmilliárd forintos javulás volt tapasztalható. Így a nem élet ágban **hosszú idő óta először pozitív a passzív viszontbiztosítás mérlege**. Az élet ágban a kismértékű mérlegromlás annak tudható

be, hogy lecsengőben vannak a biztosítókat kezdeti nehézségeken átsegítő finanszírozó jellegű viszontbiztosítások. A nem élet ági nagymértékű mérlegjavulás azoknak a nem arányos viszontbiztosításoknak köszönhető, melyek alapján néhány nagyobb tüzeset kapcsán több milliárdos kármegtérülést könyvelhetett el pár hazai biztosító. Ez egy viszonylag kis piac, így néhány nagyobb káreseményre érzékenyen reagálnak a fentebb elemzett számok. Az aktív viszontbiztosítások a díjbevétel 0,1%-át teszik ki.

4.5.1.8. A biztosítástechnikai tartalékok és a biztonsági tőke befektetései

39. tábla
Tartalékok fedezettségének alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Tartalékok fedezettsége	79,3	85,4	86,7	87,4

A 39. tábla adatai azt mutatják, hogy az **összes befektetésnek** egyre **nagyobb hányadát** teszik ki a **tartalékok** befektetései. A biztosítástechnikai tartalékok értéke a tavalyi évhez képest (311 milliárd forintról 384 milliárd forintra) **23,6%-kal**, az inflációnál több mint kétszer gyorsabban **nőtt**. A biztosítástechnikai tartalékokon belül – a két legjelentősebb tartaléktípus, a matematikai tartalék és a függőkárok tartaléka együttesen az összes tartalék 90%-át tette ki. A legnagyobb összegű a matematikai tartalék, amely döntően az életbiztosítási üzletághoz kötődik. A függőkárok tartaléka elsősorban a nem élet üzletághoz kapcsolódik. A matematikai tartalék számottevően nagyobb mértékben növekedett, mint a függőkár-tartalék (az előbbi 31%-kal, az utóbbi 7,7%-kal).

Az **unit-linked** biztosítások – e forma népszerűség-növekedésének köszönhetően – után képzett tartalékok értéke is dinamikusán, 281,8%-kal, azaz **majdnem háromszorosára** nőtt egy év alatt.

A **biztonsági tőke fedezetének kialakításakor** is elsősorban az **állam által kibocsátott, különböző futamidejű értékpapírok** fedezetbe állítását helyezik előtérbe a biztosítótársaságok. A pénzügyi betét, a gazdálkodó szervek által kibocsátott értékpapírok (részvények, kötvények), az ingatlanok és a készpénz, számlapénz kategóriák játszanak még szerepet a portfólióban. A többi befektetési fajtával csak nagyon kis mértékben, vagy pedig egyáltalán nem éltek e területen. Ennek oka részben az, hogy a biztosítóknak a **biztonságra, likviditásra és a lehető legjobb jövedelmezőségre** egyszerre kell törekedniük.

A társaságok egy része él a biztosítási törvény adta lehetőséggel, és általában rövid távon érvényesíthető érdekekre hivatkozva kér engedélyt a **befektetési szabályoktól való eltérésre**. A **unit-linked** típusú életbiztosítások megjelenésével azonban folyamatosan fennáll az a probléma, hogy az eltérési **engedélyek nem csak ideiglenesen** vannak jelen, hanem tartósan, sőt egyre növekvő arányban.

4.5.1.9. Szolvencia-megfelelőség

A biztosítóintézetekről és a biztosítási tevékenységről szóló 1995. évi (többször módosított) XCVI. törvény hatályba lépésével **igen nagy hangsúlyt kapott a biztosítóintézetek szolvencia-megfelelősége**.

40. tábla
Szavatoló és biztonsági tőke alakulása (ezer forint)

Megnevezés	1998	1999
Minimális szavatolótőke-szükséglet		
Életbiztosítási ág	10 309 920	14 069 534
Nem- életbiztosítási ág	21 856 044	24 028 271
Összesen	32 165 964	38 097 805
Rendelkezésre álló szavatoló tőke	75 049 794	83 747 175
Szavatolótőke-többlet	42 883 830	45 649 370
Biztonságitőke-szükséglet	16 643 677	17 426 702
Biztonságitőke-többlet	58 406 117	66 356 287

1999-ben valamennyi biztosító részvénytársaság korrigált saját tőke értéke elérte a minimális szavatoló tőke szükségletét és biztonsági tőkéjét, a biztonsági tőke megfelelő eszközfedezete azonban nem minden biztosítónál állt rendelkezésre, emiatt a felügyeletnek egy biztosító számára pénzügyi terv elkészítését kellett előírnia. **Ugyanakkor több biztosító helyzete fokozott odafigyelést igényel, hiszen például néhány biztosítónál a veszteségeik hatására a saját tőke nagysága erősen lecsökkent. Előfordult, hogy a minimális szavatoló tőkeszükségletet csak épphogy meghaladta a korrigált saját tőke.**

Összességében a biztosító részvénytársaságok **szavatoló tőke** szükséglete 1999 végén 38 milliárd forint volt, amelyből 14 milliárd volt az élet ág, és 24 milliárd a nem élet ág szükséglete. **Ezzel szemben a biztosítók 83 milliárd forint szavatoló tőkével rendelkeznek, tehát a piac 120%-os többlettel rendelkezik. A tőkehasználat hatékonyságának növelése már azért is indokolt lenne, mivel a Bit. alapján számított minimális szavatoló tőkeszükségletet forintértékben legnagyobb mértékben meghaladó öt társaság közül kettő veszteséges volt.**

A **biztonsági tőke feltöltöttség** szempontjából a piac 381%-os többlettel rendelkezik, 1999-ben ugyanis a piac biztonsági tőke szükséglete 17,4 milliárd forint volt, ezzel szemben 83,8 milliárd forint szavatoló tőke állt rendelkezésre.

4.5.1.10. Tőkemegfelelés

A saját tőke elégségességének megítélésére a következő mutatókat alkalmaztuk:

- ◆ nettó díjbevétel a saját tőkéhez viszonyítva;
- ◆ saját tőke változása.

41. tábla
Tőke megfelelési mutatók alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Nettó díjbevétel és a saját tőke aránya	254,2	237,2	263,6	274,9
Saját tőke változása	168,7	145,8	114,4	112,7
Saját tőke és jegyzett tőke aránya	128,9	153,3	179,2	192,6

A szakma összesített adatai szerint 1999-ben a díj/saját tőke arány romlott (azaz a saját tőke növekedése elmaradt a díjbevétel növekedése mögött), továbbá a saját tőke növekedése évről évre csökkent. A saját tőke egyre inkább meghaladja a jegyzett tőkét.

4.5.1.11. Jövedelmezőség

42. tábla
Jövedelmezőségi mutatók alakulása (%)

Megnevezés	1996	1997	1998	1999
Díjbevétel arányos eredmény	n. a.	-3,78	-2,11	-3,9
Eszközarányos nyereség (ROA)	3,89	3,49	3,48	1,19
Saját tőke arányos nyereség (ROE)	19,68	14,72	10,60	5,3

A fenti általános jövedelmezőségi mutatók azt tükrözik, hogy a biztosítók **eredményesen** működnek. Ugyanakkor a biztosítástechnikai eredmény – három biztosító kivételével – minden részvénytársaság esetében negatív, valamint a **díjbevételhez** viszonyított **biztosítástechnikai veszteségük az előző év** csökkenése után ismét emelkedő mértékű. A biztosítástechnikai veszteséget azonban a befektetési eredmény ellensúlyozza, így végeredményben 1999-ben **22 biztosítótársaság közül kilenc volt veszteséges**. Kedvezőtlennek mondható, hogy olyan társaságok is veszteségesekké váltak, amelyek az előző években már nyereséggel zártak, illetve amelyeknél korábban évről évre csökkent a veszteség, ott most ismét növekedett.

A társaságok saját tőke arányos nyeresége az inflációnak megfelelően (attól általában mintegy négy százalékponttal elmaradva) **csökken**.

4.5.2. Egyesületek

A biztosító **egyesületek száma** 1999 végén 35 volt. Ez néhány, helyenként jelentős díjbevétellel is rendelkező egyesület mellett túlnyomórészt állat- és növénybiztosítással foglalkozó egyesületet jelentett, amelyek kizárólag helyi, regionális és speciális igények kielégítésére jöttek létre.

Jellemző, hogy ezek az egyesületek **szakosított egyesületként** alakultak (vagy ilyenné alakultak át), ami könnyített feltételeket, de egyúttal szűkebb tevékenységi kört is jelentett a tevékenység megkezdéséhez és folytatásához. Ezen szűk tevékenységi körű és alacsony díjbevételű, valamint tevékenységüknek magas hányadát viszontbiztosító egyesületek

működése nem problémamentes, mivel nehezen tudják a tevékenységükhöz a szükséges szakértelmet biztosítani, ám az adott régiókban szerepük jelentős.

4.5.2.1. Díjbevétel, kárkifizetés, viszontbiztosítás

A biztosító egyesületek éves **díjbevétele 3,2 milliárd** forint volt, ami 27,9%-kal magasabb az előző év végénél. A díjbevétel 83,7%-a az életbiztosítási ághoz, 16,3%-a pedig a nem életbiztosítási ághoz tartozott.

Az egyesületek **597,2 millió forint kárkifizetést** teljesítettek tagjaik részére, amely az előző évit jelentősen, 89%-kal haladja meg.

Saját megtartásuk a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan 93%, az élet ágban – amelynek sokkal nagyobb a súlya – 100%, míg a nem élet ágban 58% volt. Jellemzően a kis mezőgazdasági egyesületek rendelkeznek viszonylagosan magas mértékű viszontbiztosítással, általában 20% körüli saját megtartással.

4.2.2.2. Egyesületek befektetései

A biztosító egyesületek **befektetései** kisebb nagyságrendűek, így számukra még nehezebb teljesíteni a biztosítási törvény **befektetési portfólióra vonatkozó előírásait**. Különösen nehéz helyzetben vannak a **mezőgazdasági szakosított egyesületek**, amelyeknél a viszontbiztosításba adott rész után – biztosítási törvény alapján kapott engedély birtokában – nem kell rendelkezni a biztonsági tőkével, és tartalékot sem kell képezni. Az egyesületek között soknak van – a hivatkozott Bit. felhatalmazás szerinti – engedélye a **befektetési szabályoktól való eltérésre**. E biztosítóknál a mértékektől való eltérés a jellemző, elsősorban a pénzügyi betét és pénzügyi kibocsátású értékpapírok befektetésénél veszik igénybe az eltérés lehetőségét.

Az egyesületek 1999. évi biztosítástechnikai tartalékainak befektetései meghaladták a **12,5 milliárd** forintot, ami több mint 50%-kal meghaladta az 1998. évit. Ennek túlnyomó része az életbiztosítási ághoz tartozott.

4.5.3. Biztosítási alkuszok

1999-ben a biztosításközvetítéssel foglalkozó **alkuszcégek száma 212** volt, **35-tel több** mint egy évvel korábban. A felügyelet 40 alkuszi engedélyt adott ki, az alkuszcégek saját kérelmére hat engedélyt vont vissza, s emellett hatósági jogkörben egy engedély visszavonására került sor.

Az alkuszok egy év alatt **383 ezer** darab biztosítási **szerződést** közvetítettek – megközelítőleg ugyanannyit, mint az előző évben – , melynek **díjvonzata 41,3 milliárd** forint, 15%-kal több, mint egy évvel korábban. Ez az **összes díjbevételnek kb. 13,9%-a**. A közvetített szerződések túlnyomó hányada a **nem élet üzletág** területén jelentkezett. Bár a szerződéseknek csak alig négy százalékát közvetítették biztosítási alkuszok, de a díjbevétel szempontjából jelentős a szerepük, mivel a nem életbiztosítási üzletág díjbevételének 21%-át teszik ki az általuk közvetített szerződések díjai. Ez annak köszönhető, hogy a nagy értékű biztosítások esetében fordulnak az ügyfelek közvetítőkhöz. Tevékenységük eredményeként **9,2 milliárd forint körüli jutalékbevételekre** tettek szert.

4.6. A pénztárak fejlődése 1999-ben

Az önkéntes és magánnyugdíjpénztári piac 1999 végére több mint hárommillió tagsági jogviszonyt létesített. Az önkéntes egészség- és önszegélyező pénztárak közel 100 ezer főt tartottak nyilván. A pénztárszféra egésze által kezelt vagyon 1999 végére meghaladta a 250 milliárd forintot. Ez a vagyonérték az egy évvel ezelőttinek csaknem másfélszerese. A fentiek alapján elmondható, hogy a pénztárak szerepe a lakossági megtakarításokon belül évről évre jelentősen nő. 1999-ben nagy lendületet vett az önkéntes egészség- és önszegélyező pénztárak fejlődése is.

4.6.1. Út a jelenig

Már több mint egy évtizede a szakértők számára világossá vált, hogy a **nyugdíjreform** valamilyen formája elkerülhetetlen; a hagyományos, a döntően a szolidaritás elvein alapuló rendszer áttekinthetetlen, a demográfiai folyamatok folytán hosszú távon nehezen finanszírozhatóvá vált. A reform folyamatában alapvetően három szakaszt különítünk el.

1993-ban megszületett az **önkéntes kölcsönös biztosító pénztárakról** szóló törvény, 1994-ben pedig megalakultak az első – demokratikusan, a tagság részvételével működő – nonprofit pénztárak. Az adatok azt támasztják alá, hogy az új öngondoskodási forma egyre népszerűbbé vált mind a foglalkoztatók, mind a foglalkoztatottak körében. A pénztárak tevékenységét mind nagyobb figyelemmel kíséri a társadalom, amely megértette és elfogadta az öngondoskodást, valamint a tőkepiac, amely ebben a szektorban látja a nyugodt, hosszú távon gondolkodó befektetői kört. Az önkéntes pénztárak tevékenységének engedélyezését, valamint ezek törvényességi felügyeletét 1994-től az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárak Felügyelete látta el.

Az 1996-ban megalkotott, a **nyugdíjkorhatár-emelésről** szóló törvény egy újabb nagy lépés volt a nyugdíjrendszer megreformálása érdekében.

1997-ben tovább zajlott a nyugdíjreform jogszabályi háttérének megteremtése, amelynek eredményeként kialakult Magyarországon a **hárompilléres nyugdíjrendszer**. A társadalombiztosítást magában foglaló első pillér dominanciája mellett az új nyugdíjrendszer második pillérét a magánnyugdíj-rendszer képezi, melynek intézményei a **magánnyugdíjpénztárak**. A kötelező nyugdíjbiztosítás mellett, azt kiegészítendő épül fel az önkéntes nyugdíj-előtakarékosságot szolgáló harmadik pillér: az önkéntes nyugdíjpénztárak, valamint az üzleti biztosítók, pénzintézetek által kínált nyugdíj célú megtakarítási konstrukciók.

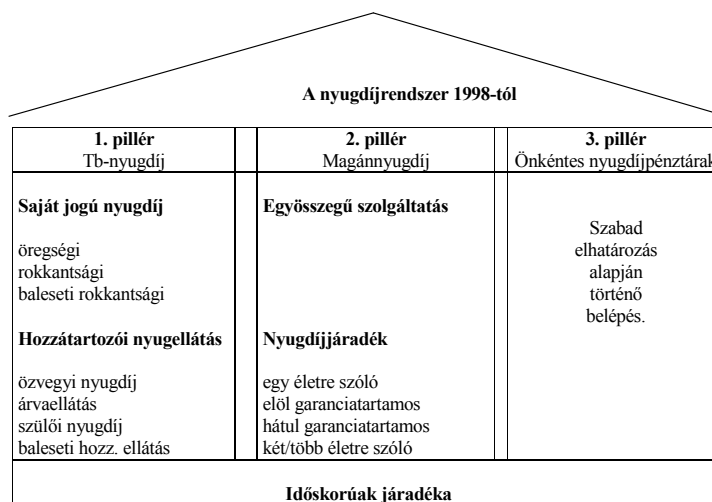
A magánnyugdíj-rendszer kialakulása tekintetében jelentős előrelépés volt 1997 őszén az ide kapcsolódó szakmai, garanciális intézmények (Pénztártanács, Pénztárak Garancia Alapja) megjelenése. Szeptember elsejével megszűnt az önkéntes pénztárak felügyeletét ellátó Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárak Felügyelete, és – kibővült tevékenységi körrel – megalakult jogutódja, az **Állami Pénztárfelügyelet**.

Az 1998. január 1-jén életbe lépett **vegyes finanszírozású nyugdíjrendszer három pillérét** és a pillérek háttérében álló intézmények által garantált szolgáltatásokat a *8. sz. ábra szemlélteti*.

Ez a rendszer nemzetközileg modellértékű, mert sajátos módon ötvözi az európai, valamint a dél-amerikai rendszerek elemeit a sajátos gazdasági és társadalmi környezet függvényében. Kelet-Közép-Európában a magyar nyugdíjreform az első ilyen típusú reform volt, amely azóta már követőkre is talált.

8. ábra

A vegyes finanszírozású nyugdíjrendszer

1998-ban ténylegesen is megkezdtek tevékenységüket a magánnyugdíjpénztárak: a tagtoborzás és az infrastrukturális háttér kiépítése mellett megkezdődött a tagdíjak gyűjtésének, egyéni számlára írásának és befektetésének folyamata. A magánnyugdíjpénztárak tevékenysége 1998-ban ösztönző hatással volt az önkéntes nyugdíjpénztárak tevékenységére, ugyanakkor 1999 végére mind a magánnyugdíjpénztárak, mind az önkéntes nyugdíjpénztárak száma tekintetében elmondható, hogy a piac telítődött és elkezdődött a koncentráció folyamata.

A pénzügyi politika jelentős lépése eredményeképpen 2000. április 1-jével megalakult a **Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete**, amely a társfelügyelet mellett az Állami Pénztárfelügyelet jogutódjának is tekintendő. Az összevonással létrejött hatékonyabb felügyelet már nemcsak a pénztárak, hanem a pénztárszolgáltatók tevékenysége felett is jogosult a törvényességi felügyelet ellátására.

A pénztárszféra néhány éven belül – figyelembe véve egyrészt a pénztárak által felhalmozott lakossági és vállalati megtakarításokat, másrészt a szociális ellátó rendszerben betöltött szerepét – Magyarország egyik meghatározó intézményévé válhat. Figyelembe véve a gazdasági folyamatokat, valamint a potenciális pénztártagok körét elmondható, hogy a pénztárakba befolyó nyugdíj célú befizetések képezik a legdinamikusabban növekvő lakossági megtakarítási formát.

4.6.2. Magánnyugdíjpénztárak

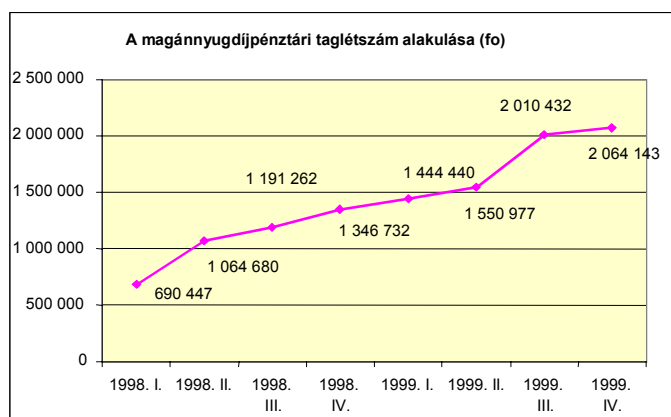
Az első **magánnyugdíjpénztárak** alapítása és ezen pénztárak tagtoborzási tevékenysége már az 1997. év végén megkezdődött, azonban a pénzügyi folyamatok 1998-ban indultak el. A nagy banki, biztosítói, valamint a kisebb-nagyobb munkáltatói háttérű pénztárak többsége 1998 folyamán alakult. 1998. év végi adat szerint 38 pénztár tevékenykedett a pénztári piacon, 1999-ben azonban már megindult a magánpénztárak körében a koncentrálódás folyamata. **1999. év végi** adatok szerint 30 tevékenységi engedéllyel rendelkező **magánnyugdíjpénztár** működött ténylegesen a szférában, amelyből három pénztár a beolvadás folyamatában volt.

A magánnyugdíjpénztárak tevékenységét mind 1998, mind 1999 folyamán a dinamikus **taglétszám-növekedés**, valamint a pénztárak **tagdíjbevételeinek** folyamatos gyarapodása jellemezte.

A taglétszám-növekedés üteme 1999 vége felé már lassuló tendenciát mutatott, ami az önkéntes belépés lezárultával magyarázható. Azonban a határidő lejárta előtti hónap folyamán hozzávetőlegesen nyolcszor annyian léptek be, mint korábban havonta átlagosan. 1999. augusztus 31. óta már csak a pályakezdőkkel gyarapszik hónapról hónapra a rendszer.

Míg 1998 végére a magánnyugdíjpénztári **tagok száma** meghaladta az 1,3 millió főt, addig 1999 végére már több mint **2,06 millió fő** választotta a vegyes finanszírozású rendszert a tisztán felosztó-kirovó elven működő rendszerrel szemben. A taglétszám közel 8%-a (163 ezer fő) pályakezdőként kötelező jelleggel, további 92%-a (1,9 millió fő) önkéntes döntés alapján lett pénztártag. 1999 végéig közel 17 ezer pénztártag (0,8%) lépett vissza a felosztó-kirovó rendszerbe, további 14 ezer fő (0,7%) lépett át másik nyugdíjpénztárba a 6 hónapos várakozási idő elteltével.

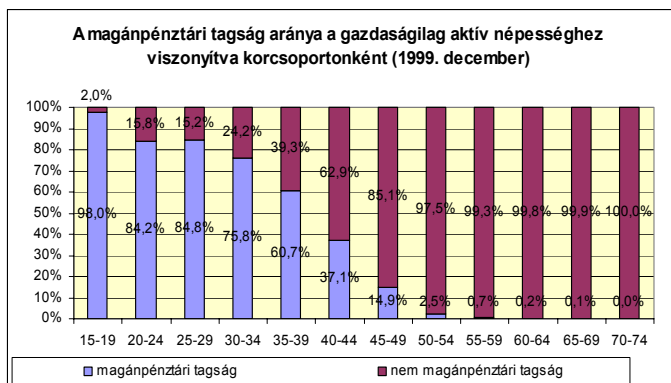
9. ábra

A pénztártagok közel 80%-át a 20–40 éves korosztály alkotja. Ezen belül a legnépesebb korosztályt a 25–29 év közöttiek (22,7%-os aránnyal), valamint a 20–24 év és a 30–34 év közöttiek jelentik (22,3% és 19,3%-os részaránnyal).

A 15–19 éves korosztálya tartozó magánpénztári tagok nem kizárólagosan a gazdaságilag aktív népességből kerülnek ki, hanem a tanuló jogviszonyban állókból is. A többi korcsoport tekintetében a magánpénztári tagok csaknem teljes egészében a gazdaságilag aktív népességből, ezen belül is a foglalkoztatottakból kerülnek ki.

10. ábra

A taglétszám és az egyéni számlákon jóváírt tagdíjak **koncentrációját** két aspektusban vizsgálva megállapítható, hogy a 30 tevékenységi engedéllyel rendelkező pénztár közül

kiemelkedő jelentőségűek a banki vagy biztosítói háttérrel rendelkező pénztárak, azonban nem elhanyagolható a munkáltatói-ágazati zárt pénztárak tevékenysége sem.

A feldolgozott adatok alapján (mind 1998, mind 1999 tekintetében) megállapítható, hogy a **hat legnagyobb** – ma már egyenként 150 ezer főnél nagyobb létszámmal rendelkező – **pénztár** tömöríti a **tagság** több mint **80%-át**. A hat legnagyobb magánnyugdíjpénztár háttérében bank vagy biztosítótársaság áll, és többnyire önkéntes nyugdíjpénztári gazdálkodási tapasztalattal is rendelkeznek.

43. tábla

A magánnyugdíjpénztári létszám (fő), valamint az egyéni számlákon jóváírt tagdíj (ezer forint) koncentrációja negyedévenként

Megnevezés	1998. I. né.	1998. II. né.	1998. III. né.	1998. IV. né.	1999. I. né.	1999. II. né.	1999. III. né.	1999. IV. né.
Taglétszám	690 447	1 064 680	1 191 262	1 346 732	1 444 440	1 550 977	2 010 432	2 064 143
A 6 legnagyobb pénztár taglétszáma	571 219	826 809	976 003	1 117 413	1 204 557	1 279 400	1 668 166	1 703 098
	82,7%	77,7%	81,9%	83,0%	83,4%	82,5%	83,0%	82,5%
Többi pénztár taglétszáma	119 228	237 871	215 259	229 319	239 883	271 577	342 266	361 045
Egyéni számlákon jóváírt tagdíj	3 694 634	10 532 783	15 933 710	23 597 378	36 312 513	49 812 577	64 798 653	82 870 673
A 6 legnagyobb pénztár egyéni számlákon jóváírt tagdíja	2 578 342	7 819 432	11 817 708	17 332 253	28 124 778	38 335 356	50 297 350	65 059 705
	69,8%	74,2%	74,2%	73,4%	77,5%	77,0%	77,6%	78,5%
Többi pénztár egyéni számlákon jóváírt tagdíja	1 116 292	2 713 351	4 116 002	6 265 125	8 187 735	11 477 221	14 501 303	17 810 968

1998-as és 1999-es adatok szerint a **hat legnagyobb** – egyenként több mint 3,5 milliárd forintos vagyonnal rendelkező – pénztár koncentrálja az **egyéni számlán jóváírt tagdíjak** szintén közel **80%-át**.

A nagyobb pénztárakba való koncentrációnak – valószínűsíthetően – az lehet az oka, hogy a potenciális tagok szerint mind a befektetések biztonsága, mind a hozam tekintetében a nagyobb pénztárak eredményesebbek.

A **munkáltatói-ágazati pénztárak** létszáma a magánpénztári szféra összlétszámának több mint 4%-át alkotják, az egyéni számlákon jóváírt tagdíjakból közel 8%-ot koncentrálnak. Létszámuk, összes jóváírt tagdíjuk nem növekszik olyan mértékben, mint a szféra összlétszáma és összes tagdíjbevétele. Ez teljes mértékben érthető és természetes, hiszen tagságuk zárt, tagsági körüket csaknem kizárólagosan a munkáltatóhoz tartozás határozza meg. Az egy főre jutó vagyon ugyanakkor körükben is dinamikusán nő.

A tényadatok tükrében elmondható, hogy míg a hat legnagyobb pénztár mind a létszám, mind a jóváírt tagdíj tekintetében közel azonos részesedéssel bír a magánpénztári piacon, addig a munkáltatói-ágazati pénztárak kétszer akkora részesedéssel bírnak a jóváírt tagdíjak tekintetében, mint a létszám esetében. Ennek oka – többek között – a stabil munkáltatói háttérben, valamint a jövedelmi viszonyokban keresendő.

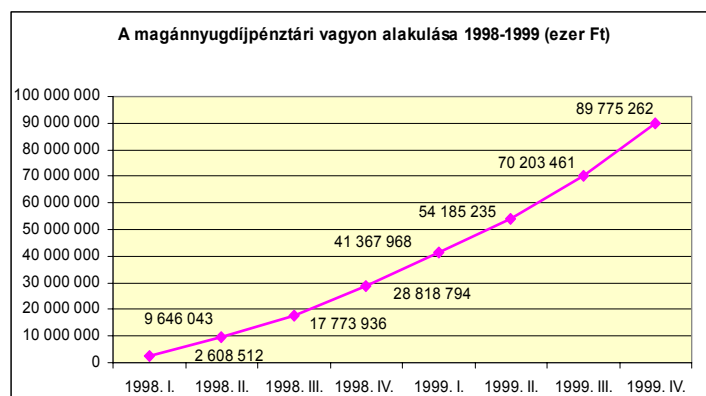
A magánnyugdíjpénztárak jellegüknél fogva szolgáltatást még nem nyújtanak, így szolgáltatási kiadások nem jelennek meg. Míg 1998-ban a **működési költségek** nagy részét a tagszervezéssel, illetve az infrastruktúra kiépítésével járó tételeket tették ki, addig 1999-re ezek aránya lecsökkent. 1999 végéig 1998-tól összesen közel 7,5 milliárd forint működési költséget számoltak el a pénztárak, ebből **a tárgyévben 4,5 milliárd forintot**.

A **működési költségek összetevőinek** arányát vizsgálva, lényeges eltérés tapasztalható 1999 és 1998 negyedéveit tekintve. A működési költségeken belül a tagszervezéssel járó költségek – 1999 negyedéveinek átlagában – 8%-os részarányt képviseltek, amely elmarad az előző év negyedéveinek arányától. A pénztári alkalmazottak munkabére és közterhei közel azonos, 9%-ot képviseltek. A működési költségek legnagyobb hányadát az adminisztrációs és nyilvántartási feladatokat ellátó szervezetnek fizetett díjak jelentik 60%-os részaránnyal, amely arány közel 10%-kal több, mint 1998 negyedéveit tekintve. További 8%-ot tesz ki a garanciadíj és a felügyeleti díj együttes összege. A fennmaradó 15%-ot az anyagjellegű ráfordítások, a tisztségviselők és szakértők tiszteletdíja, valamint a marketingköltség jelenti. 1998 negyedéveiben az utóbbi költségelemek hasonló részarányt képviseltek az elszámolt működési költségeken belül.

Míg a pénztárak tagtoborzási tevékenysége már 1997-ben alapítási engedély birtokában is megkezdődhetett, addig a pénzügyi folyamatok csak 1998-ban indulhattak el. Mind az 1998-as, mind az 1999-es évet a tagdíjbevétel folyamatos gyarapodása jellemezte. A folyamat eredményeképpen 1998 végén a prognosztizálnál magasabb magánnyugdíjpénztári taglétszám hatására a pénztárak **vagyona** megközelítette a 29 milliárd forintot (a GDP 0,3%-a). 1999-ben a tagdíjbevétel folyamatos gyarapodása, valamint a pénztárak eredményes befektetési tevékenysége révén ez a vagyonérték 1999. december végén közel **90 milliárd forint** volt (a GDP 0,8%-a).

A magánnyugdíjpénztári **vagyon** alatt a három pénztári tartalék (működési, likviditási, fedezeti) befektetett részét értjük. A gyakorlatban a pénztárak alapvetően csak a fedezeti tartalékot fektetik be (illetve néhány esetben a likviditási tartalékot is), ami a tagok egyéni számláin jóváírt (hozammal növelt tagdíj) összegét jelenti.

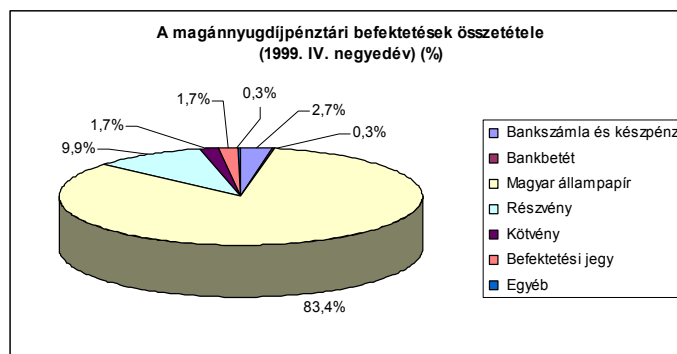
11. ábra

A magánnyugdíjpénztárak befektetéseinek összetétele a pénztárak óvatos, kockázatkerülő magatartását tükrözi minden negyedév tekintetében. **Portfóliójukban** 1998 folyamán az állampapírok 70%-os dominanciája mellett a bankszámlán lévő, valamint a részvényekben megtestesülő befektetések voltak jellemzők. 1999 folyamán a konzervatívabb befektetési politika még inkább jellemző, azaz elmondható, hogy a pénztárak általában nem használták ki a jogszabályok adta – a kockázatosabb, de nagyobb hozamot termelő befektetési formák esetében előírt – befektetési korlátokat. 1999-ben a magánnyugdíjpénztári portfólióban

általában **több mint 80%-ot tettek ki az állampapírok**, ezen túl a részvényekbe, vállalati kötvényekbe, valamint befektetési jegyekbe történő befektetések jellemzők.

12. ábra

A magánnyugdíjpénztárak 1998. évi **gazdálkodásának eredményessége** nehezen ítéltető meg, mivel 1998 a magánpénztárak működésének első éve volt, így az általuk nyilvánosságra hozott hozamrátaértékek csupán tájékoztató jellegűek lehetnek, messzemenő következtetések nem vonhatók le az adatokból. Az 1999. évre vonatkozó hozamráta értékeket a pénzügyi év lejártát követő 150 napon belül kellett a pénztáraknak nyilvánosságra hozniuk.

A magánnyugdíjpénztári szféra gazdálkodása eredményességének megítélése tekintetében a fedezeti tartalékra számított bruttó hozamráta értéke határozható meg a szféra szintjén átlagosan, ugyanis a fedezeti tartalékra számított nettó, valamint a teljes pénztári vagyona számított nettó és bruttó hozamráta értékeket a pénztárak általában nem hozták nyilvánosságra.

A fedezeti tartalékra számított vagyonnal súlyozott bruttó hozamráta értéke a szférában átlagosan 18,5% volt.

4.6.3. Önkéntes kölcsönös biztosító pénztárak

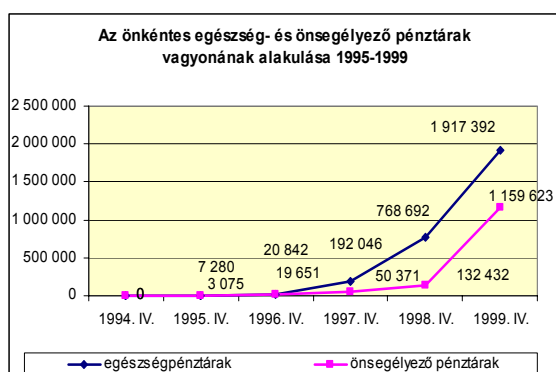
Az 1993. évi **önkéntes kölcsönös biztosító pénztárakról** szóló törvény megalkotása jelentette a nyugdíjreform első jelentős lépését. Az állampolgárok és munkáltatóik önkéntes befizetésein alapuló pénztárak alapítására 1994 óta van lehetőség. Ezek voltak az első olyan intézmények – az üzleti biztosítók által kínált nyugdíjbiztosítások mellett –, amelyek lehetőséget adtak az állampolgároknak a hosszú távú nyugdíj célú megtakarításaik gyűjtésére, az időskori anyagi jólét önálló biztosítására. Nem vitatható, hogy az önkéntes nyugdíjpénztárak felfutása nagyrészt a befizetések utáni adókedvezményeknek volt köszönhető.

Az első nyugdíjpénztárak 1994-ben, az első egészség- és önszegélyező pénztárak egy évvel később alakultak. A felfutás éve nyugdíjpénztárak esetében **1996** volt, amikor mind a pénztárak száma (250), mind a taglétszám (460 ezer), mind a vagyon (23 milliárd forint) tekintetében igen látványos növekedés volt tapasztalható. Az egészség- és önszegélyező pénztárak fejlődése később indult el, többségük 1996-ban alakult, de a létszám és a vagyon tényleges gyarapodása 1997-ben volt jellemző. **1997** folyamán az önkéntes nyugdíjpénztár-piac telítődni látszott a pénztárak száma tekintetében, ami egyrészt abban mutatkozott meg, hogy egyre kevesebb pénztár alakult, másrészt egyre több pénztár kezdeményezte a beolvadást egy másik pénztárba. Ez időszak alatt létszámuk 45%-kal, vagyonuk 145%-kal nőtt. Az egészség- és önszegélyező pénztárak fejlődése eredményeképpen 1997 végére az

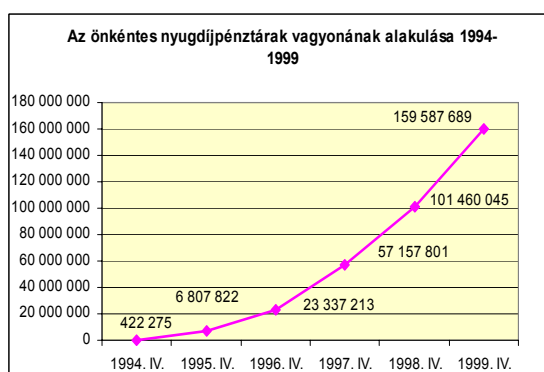
előbbiek több mint 8 ezer, az utóbbiak közel 4,5 ezer tagot számlálhattak, s tagjaik összesen közel 250 millió forintot halmoztak fel.

1998-ban a magánnyugdíjpénztárak megalakulása és tényleges működésük megkezdése jótékony, a fejlődést ösztönző hatással volt az önkéntes pénztári szférára. A hatás különösen jól érzékelhető az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében. Az önkéntes nyugdíjpénztárak taglétszámának növekedése 1998-ban közel 265 ezer fő volt. Ilyen mértékű létszámbővülés korábban 18 hónapot vett igénybe. A nagymértékű taglétszám-növekedés eredményeként 1998 végére a 940 ezer pénztártag felhalmozott vagyonának értéke a 100 milliárd forintot is meghaladta. 1999-ben a növekedés üteme lelassult, de mindemellett **év végére a 145 működő önkéntes nyugdíjpénztár** összesített taglétszáma az **egymillió főt** már meghaladta. A nyugdíjpénztárak vagyona **1999 végére** az egy évvel ezelőttihez képest több mint másfélszeresére nőtt, megközelítve a **160 milliárd** forintot is.

13. ábra

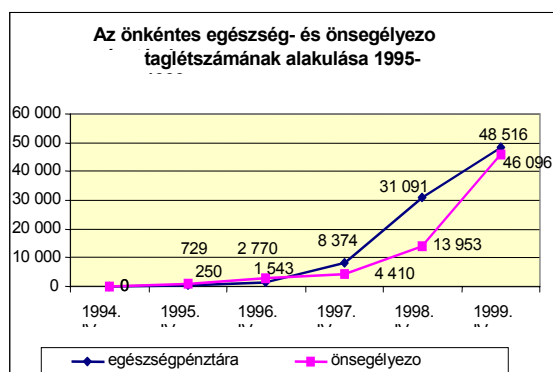
14. ábra

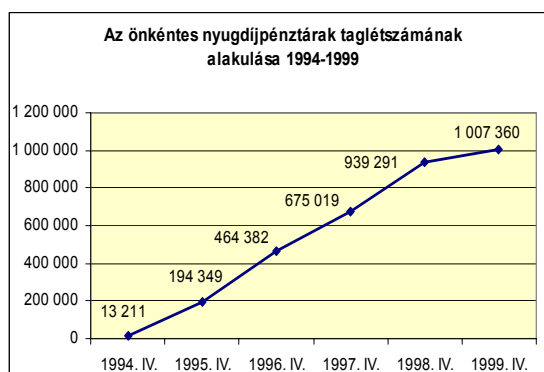
Az **önkéntes egészség- és önszegélyező pénztárak** többsége 1995–96 óta működik. 1997-ig a szféra létszáma, vagyona és szolgáltatásnyújtása nem volt számottevő. 1998. év végén azonban a több mint 30 egészségpénztár 30 ezret meghaladó tagot, a közel 20 önszegélyező pénztár közel 14 ezer tagot tartott nyilván. Míg azonban az önkéntes nyugdíjpénztárak taglétszámának csökkenő ütemű növekedése figyelhető meg az elmúlt 1-2 év során, addig az egészség- és az önszegélyező pénztárak taglétszámára a töretlen növekedés a jellemző. **1999 végére** a 25 önkéntes egészség- és a 18 önszegélyező pénztár közel **100 ezer főt** tartott nyilván, összesített vagyonuk pedig a **hárommilliárd forintot** is meghaladta. Külön kiemelendő, hogy az önkéntes egészségpénztáraknál 1999 végére közel 60%-os, az önszegélyező pénztáraknál több mint háromszoros taglétszám növekedés következett be az egy évvel ezelőtti állapothoz képest. Ugyanezen időszak alatt az egészségpénztáraknál 2,5-szeres, az önszegélyező pénztáraknál közel kilencszeres vagyongyarapodás történt.

1999 során tehát tovább növekedett az öngondoskodás alapintézményi formáját képező önkéntes nyugdíj-, egészség- és önszegélyező pénztárak jelentősége. Az évek folyamán azonban nem történt változás a taglétszám és a vagyon szférán belüli, az egyes **pénztártípusok** szerinti megoszlásában, azaz a nyugdíjpénztárak tudhatják magukénak a pénztári tagság közel 92%-át, valamint a pénztári vagyon több mint 98%-át. A szférában uralkodó tendenciákat tehát alapvetően a nyugdíjpénztárak határozzák meg.

15. ábra

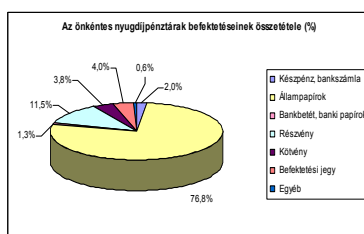
16. ábra

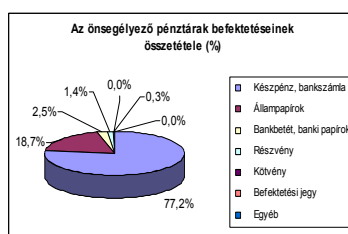
Az önkéntes nyugdíjpénztári **befizetések** alapvetően három forrásból származnak, amelyek aránya számottevő változást nem mutatott az évek folyamán. Ez a három forrás a pénztártagok által befizetett tagdíjak (7%), a munkáltatóik által befizetett munkáltatói hozzájárulások (62%), valamint a munkáltatók, támogatók által befizetett adományok, támogatások (31%).

A **önkéntes nyugdíjpénztárak vagyonának összetétele** arányaiban számottevően nem változott a negyedévek folyamán, 1999 végén továbbra is a kevésbé kockázatos **állampapíroknak** megtestesülő vagyon aránya a legnagyobb (77%), amely a pénztárak kockázatkérülő magatartását tükrözi. A vagyon további 11,5%-a részvényekben, közel 8%-a kötvényekben, befektetési jegyekben van elhelyezve. Igen csekély részarányt képvisel a bankszámlán (2%) és a bankbetétben elhelyezett (1,5%) összeg. Az **egészség- és önszegélyező pénztárak vagyonában** nagyobb arányt képviselnek a likvid befektetési formák.

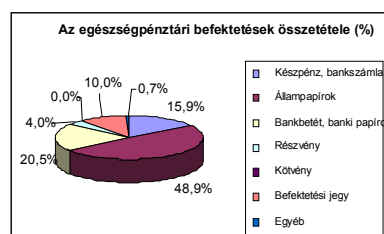
17. ábra

18. ábra

19. ábra

Az önkéntes **nyugdíjpénztárakat** tekintve, az 1999. év végi adatok szerint a **16 legnagyobb** – 20 ezer főnél nagyobb létszámmal rendelkező – pénztár tömöríti a **tagság 74%-át**. E 16 pénztár közül 11 pénztár taglétszáma 30 ezer főnél is több, a fennmaradó öt pénztár taglétszáma 20-30 ezer fő között van.

1999 végén a **35 legnagyobb** – egymilliárd forintnál nagyobb vagyonnal rendelkező – **önkéntes nyugdíjpénztár** koncentrálja a **vagyon 88%-át**. Ezek közül a 18 legnagyobb pénztár – amelyek vagyona a hárommilliárd forintot is meghaladja – az önkéntes nyugdíjpénztári vagyon közel 71%-ával részesedik.

Az adatok szerint tehát az önkéntes nyugdíjpénztári szférában is **koncentráció** figyelhető meg, amelynek mértéke azonban elmarad a magánnyugdíjpénztári koncentrációtól.

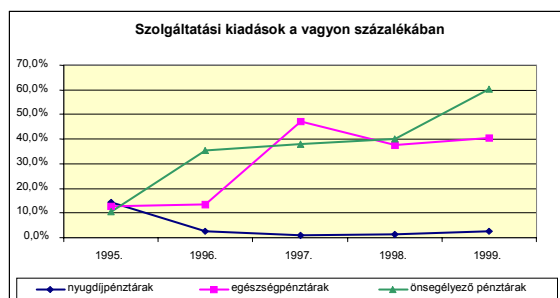
Az **egészségpénztári piacon** a létszám szerint **négy legnagyobb** pénztár koncentrálja mind a tagság, mind a vagyon több mint **80%-át**. Az **önszegélyező pénztárakat** tekintve a **két** – létszám szerint – **piacvezető pénztár** együttes taglétszáma az összes létszám több mint **75%-**

át, míg együttes vagyonuk az összes vagyon közel 3%-át teszi ki. Ennek az a magyarázata, hogy 1999 negyedik negyedében egy viszonylag kis létszámú (2000 fős) pénztár nagy összegű munkáltatói támogatást nyújtott tagjainak.

A pénztárak tevékenysége eltér aszerint, hogy milyen **szolgáltatást** nyújtanak tagjaik számára. Mivel a nyugdíjpénztárak esetében a hosszú távú megtakarításon alapuló nyugdíjszolgáltatás az elsődleges cél, így esetükben a vagyonhoz viszonyított szolgáltatás értéke egyelőre elmarad az egészség- és az önszegélyező pénztárak esetében tapasztalható értékektől. Az utóbbiak esetében azonban a hosszú távú megtakarítással ellentétben a folyamatos/rövid távú szolgáltatás-nyújtás az elsődleges cél. Amennyiben a nyújtott szolgáltatások abszolút értékét tekintjük, úgy mindhárom pénztártípus tekintetében növekvő tendencia érvényesül.

Az **egészségpénztárak** elsősorban prevenciós jellegű szűrővizsgálatokat, fogorvosi ellátást, gyógyszer és gyógyászati segédeszköz megvásárlásához ártámogatást, valamint életmódra vonatkozó szolgáltatásokat nyújtanak. Az önszegélyező pénztárak szolgáltatásainak jellegét tekintve elsősorban szülési, gyógyszer- és gyógyászati segédeszköz ártámogatási, oktatási, lakásfenntartási és temetési segélyeket nyújtanak.

20. ábra

Az önkéntes nyugdíjpénztárak már több éves gazdálkodási tapasztalattal rendelkeznek. Adott évi eredményeik tekintetében nyilvánosságra-hozatali kötelezettségük van, hasonlóan a magánnyugdíjpénztárakhoz. Az 1999. évre vonatkozó hozamrátaértékeket a pénzügyi év lejártát követő 150 napon belül kellett a pénztáraknak nyilvánosságra hozniuk.

A fedezeti tartalékra számított vagyonnal súlyozott bruttó hozamráta értéke a szférában átlagosan 19,1% volt.